

"Eihän semmosille reissuille heikompia astioita vierä"

**Amerikanleskien arkea ja elämää
1900-luvun alun Alahärmässä**

Heli Jokinen

*”Eihän semmosille reissuille
heikompia astioita vierä”*

Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskus, julkaisut

Ossi Viita, Suden hetkiä: Amerikansuomalainen olympiavoittaja
Ville Ritola (n:o 1).

Tuula Koskimies-Hautaniemi (toim.), Siirtolaisuusmuistot talteen –
Emigrationsminnen (n:o 2).

Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskus, tutkimukset

Timo Österlund, Pohjanmaan alueen muuttoliike vuosina 1988–
1996 (n:o 1).

Timo Itäpuisto, Kotipesänä Pohjanmaa: Etelä-Pohjanmaan muuttajat
ja kotiseudulla pysyneet (n:o 2).

Teoksia myy Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskus,
Keikulinkuja 1, 61100 Peräseinäjoki.

siirtolaisuusinstituutti@netikka.fi

***”Eihän semmosille reissuille
heikompia astioita vierä”***

Amerikanleskien arkea ja elämää
1900-luvun alun Alahärmässä

Heli Jokinen

© Siirtolaisuusinstituutti, Pohjanmaan aluekeskus ja
Heli Jokinen 2008

Kannen kuvat: Etukansi (kuvaaja tuntematon), takakansi (kuvaaja Matti Luhtala), molemmat kuvat Museokeskus Vapriikin kuva-arkisto (Tampere). Kuvien naiset eivät ole amerikanleskiä, eivätkä täten liity kirjan tekstiin.

Taitto: Markku Mattila

Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen
julkaisusarjaa toimittaa Markku Mattila.

ISBN 978-951-9266-90-9

ISSN 1455-2981

Painopaikka: Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2008

**ALAHÄRMÄN
OSUUSPANKKI**

aidosti lähellä ihmistä jo vuodesta 1915

Alahärmän Osuuspankki on taloudellisesti tukenut teoksen toteuttamista, mistä lämmin kiitos.

SISÄLLYS

TOIMITTAJAN ESIPUHE	7
TEKIJÄN ESIPUHE	8
I JOHDANTO	11
Naisen tarkasti määritelty asema • Tarkastelussa amerikanlesket • Lähteet	
II ALAHÄRMÄ JA SIIRTOLAISUUS	21
Murroksen jaloissa • Toivo kohdistuu merten taa	
III VAIMOT VAILLA MIEHIÄÄN	35
Amerikanlesken määritelmä • Aviovaimoja akoista emäntiin • Erään amerikanlesken tarina	
IV KOTIIN HYLÄTTYJEN SOSIAALINEN ASEMA	47
Sukulaiset turvana ja riesana • Siveellisen tason lasku • Kontrollia ja kateutta	
V SIIRTOLAISUUS AVIOLIITON PÄÄTTÄJÄNÄ	65
Miehiään kotiin odottavat amerikanlesket • Siirtolaisuus ja avioerot	
VI TYÖ TEKIJÄNSÄ ELÄTTÄÄ	77
Tarmokas talonpoikaisvaimo • Ajan yhteisöapu • Taloudellista apua merten takaa	
VII VAIMOSTA AMERIKANLESKEKSI – ELÄMÄN MUUTOS JA MUUTTUMATTOMUUS	91
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	101

TOIMITTAJAN ESIPUHE

Vaikka amerikansiirtolaisuutta yleensä ja Pohjanmaan siirtolaisuutta erityisesti on tutkittu runsaasti ja ansiokkaasti, tuo maisteri Heli Jokisen teos ”*Eihän semmoisille reissuille heikompia astioida vierä*” tutkimukseen oman merkittävän lisänsä. Ensinnäkin teos tarkastelee sitä, miten massamittainen siirtolaisuus vaikutti lähtöalueen ihmisyyhteisöön. Tämä seikka on siirtolaisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa yleensä jäänyt vähemmälle huomiolle. Toiseksi teos tarkastelee siirtolaisuutta kotiin jätettyjen naisten näkökulmasta. Näin se liittyy muutaman vuosikymmenen ikäiseen perinteeseen, jossa historian ilmiötä katsotaan tavallisen ihmisen silmien tasolta ja lisäksi usein kiinnitetään huomiota niin sanotussa perinteisessä historiankirjoituksessa vähemmälle huomiolle jääneisiin ryhmiin kuten lapsiin tai naisiin ja heidän kokemukseensa.

Maantieteellisesti kirja keskittyy Alahärmän pitäjään. Vaikka Alahärmä oli aikanaan eräs suhteellisesti runsaimmin amerikansiirtolaisia luovuttaneita alueita, ohitetaan koko siirtolaisuus hyvin suppealla maininnalla Alahärmän kaksiosaisessa historiassa, eikä ilmiön seurausvaikutuksia – kuten amerikanleskiä – käsitellä. Näin ollen kirjalla on merkittävä antinsa myös paikallishistoriallisesti.

Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskukselle on miellyttävä kunnia saada julkaista omassa sarjassaan teos, joka ansiokkaasti valottaa suuren amerikansiirtolaisuuden tärkeitä, mutta vähälle huomiolle jääneitä puolia. Tässä yhteydessä haluan lisäksi lämpimästi kiittää Alahärmän Osuuspankkia, jonka taloudellinen tuki on merkittävästi edesauttanut kirjan ilmestymistä.

Seinäjoella, Peräseinäjoen Terästalolla joulukuussa 2007

Markku Mattila
Aluepäällikkö
Siirtolaisuusinstituutti,
Pohjanmaan aluekeskus

TEKIJÄN ESIPUHE

Vuosia sitten isovanhempani näyttivät minulle löytämänsä vanhaa ja kulunutta valokuvaa. Siinä poseerasi olkihattuinen nuori mies. Kuva oli otettu 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa. Tämän kaukaisen ja jo kauan sitten kuolleen sukulaisen elämä jäi meille tuleville sukupolville arvoitukseksi. Etsiessäni tietoja hänestä, kiinnostuin siirtolaisuudesta ja sen merkityksistä.

Kertoessani mielenkiinnostani siirtolaisuuteen professori Toivo Nygårdille, hän ehdotti pro gradu -aiheekseni amerikanleskiä. Siirtolaisuutta on tutkittu ansiokkaasti ja paljon jo Amerikan siirtolaisuuden alkua ajoista lähtien. Amerikanlesket olivat kuitenkin siirtolaisuuden osa-alueista lähes koskematon. Professorit Toivo Nygård ja Petri Karonen ohjasivat kannustaen työtäni Jyväskylän yliopistossa. Heidän avustaan olen kiitollinen.

Tutkimukseni amerikanleskistä on ollut monivaiheinen prosessi, josta luopuminen olisi tuntunut tuhlaukselta. Palasin aiheen pariin aloittaessani jatkotutkimuksen Tampereen yliopistossa. Professori Irma Sulkusen ja dosentti Minna Harjulan sekä dosentti Mervi Kaarnisen neuvot ja kannustus ovat vieneet tutkimustani eteenpäin. Tätä kirjaa ei olisi ilman Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen aluepäällikköä, dosentti Markku Mattilaa. Hänen apunsa pro gradun saattamisessa kirjaksi on ollut korvaamaton.

Muistelmat amerikanleskistä ja Alahärmän siirtolaisuudesta ovat avainasemassa tutkimuksessani. Ilman niitä amerikanleskien arki olisi jäänyt saavuttamatta. Kiitän kaikkia, jotka ovat johdattaneet minut käyttämäni muistitiedon jäljille.

Tutkimustyötäni ovat taloudellisesti tukeneet Siirtolaisuusinstituutti ja Suomen Kulttuurirahasto.

Ilman puolisoni Aki Jokisen teknistä apua olisin joutunut useasti umpikujaan. Kiitän häntä myös tuesta ja kannustuksesta. Omistan tämän teoksen miehelleni ja tutkimuksenkohteilleni – urheille amerikkalaisille. Tutkimukseni heidän ja heidän perheidensä parissa on mielestäni jatkumisen arvoinen.

Pirkkalassa, Vähäjärven rannalla joulukuussa 2007

Heli Jokinen, FM

I JOHDANTO

Naisen tarkasti määritelty asema

Minä oon amerikanleski, sillä laulan niistä. Usein on silmäni kuivannu minä murheen kyynelistä. Jos se sittevi hyttyvaimo, taikka nuori flikka niin ei saa päästää ystäväänsä ikinä Amerikkaan.¹

Näin lauloi amerikanleski elämästään vuonna 1905. Avioliitto oli särkynyt miehen lähdettyä siirtolaiseksi. Elämä ei ollut mennyt odotuksien mukaan, mutta olisiko elämä ollut sen parempaa, mikäli mies olisi jäänyt kotiin?

Tässä kirjassa tarkastellaan siirtolaisten kotiin jääneiden vaimojen, *amerikanleskien*, elämää alahärmäläisessä yhteisössä. Siirtolaiseksi lähtemiseen oli monia syitä, joista kuitenkin ensisijainen syy oli taloudellinen. Siirtolaiset uskoivat hankkivansa muutamassa vuodessa sen verran rahaa, että pystyisivät palaamaan kotiin ja hankkimaan perheelle talon, kohentamaan jo olemassa olevaa kotitilaa tai maksamaan velat pois. Poika tai vävy taas uskoi saavansa Amerikassa nopeasti kokoon rahat, jotka tarvittiin talon lunastussummaan perintöä jaettaessa tai vanhempien siirtyessä syytingille. Ne, jotka perinnönjaossa jäivät vaille taloa, näkivät usein ainoana vaihtoehtona Amerikan-matkan.² Kun työ ja elannon hankkiminen perheelle nähtiin miehuuden mittana ja perheen elatus oli velvollisuus, josta miehen tuli suoriutua täyttääkseen aviomiehen kriteerit, saattoivat aviomiehet tiukassa taloudellisessa tilanteessa pitää siirtolaisuutta ratkaisuna ongelmiinsa.³ Siirtolaiseksi lähtemisen takana painoi elatusvelvollisuus ja huoli huomisesta.

Siirtolaisuus vaikutti koko kyläyhteisöön, mutta erityisesti kotiin kaipaamaan jääneeseen perheeseen. Yleisesti siirtolaisuuteen suhtauduttiin ristiriitaisesti. Toisaalta ymmärrettiin niitä, jotka lähtivät taloudellisista syistä, toisaalta taas heidän katsottiin hylänneen perheensä. Monet katsoivat amerikanleskien olevan siirtolaisuuden kielteinen seuraus. Ennen siirtolaisuuden alkamista kotiin hylätyt perheet olivat harvinaisia, mutta siirtolaisuuden myötä yhä useampi

I Johdanto

vaimo lapsineen odotti kotona miehensä paluuta.⁴ Tilanne oli uusi ja se huomattiin myös ympäröivässä yhteisössä.

Avioliitto oli tärkeä osa naisen elämänkaarta. Mies määriteltiin sen mukaan, mikä oli hänen paikkansa yhteiskunnassa ja työelämässään. Nainen määriteltiin perinteisesti perheroolinsa kautta. Nainen oli aina jonkun tytär, vaimo tai äiti. Vielä vuosisadan vaihteessa⁵ naista ei yleensä määritelty itsenäisenä yksilönä.⁶ Perheettömän naisen asema olikin sosiaalisesti hankala. Nainen liittyi perheeseen miesten kautta. Tyttären asioista päätti isä tai veljet. Perheeseen avioituneen naisen yläpuolella oli hänen miehensä, tämän vanhemmat sekä miehen aikuiset sisarukset. Vaimon valta lisääntyi vasta lasten syntymän myötä, mutta näennäisen valta-aseman hän sai vasta pojan tuodessa miniän taloon.⁷ Avioliitto oli joka tapauksessa naiselle tärkeä, sillä aviosääty merkitsi itsenäisempää, turvatumpaa ja arvostetumpaa elämää kuin mitä naimattomalle naiselle oli tarjolla.⁸

Amerikanleskien asema ajan sosiaalisessa järjestelmässä oli yhteisölle pulmallinen. Kuinka määritellä vaimo, jonka mies oli lähtenyt siirtolaiseksi epämääräiseksi ajaksi ja oli näin ollen jättänyt vaimon yksin huolehtimaan kodista ja toimeentulosta? Amerikanleski oli jotain muuta kuin perinteinen, puolison kuoleman kautta leskeytynyt tai avioliitossaan eroon päätenyt, niin sanottu elävän leski. Sosiaaliselta asemaltaan amerikanleski rinnastui elävän leskeen, eikä kuolleen aviopuolison jälkeensä jättämään leskeen. Ihmisen leskeytyminen kuoleman kautta oli luonnollista, mutta avioliiton päättyminen hylkäämiseen tai eroon ei vielä vuosisadan vaihteessa ollut tavanaista.

Lesken juridinen asema oli erilainen kuin perheenpään holhouksessa olleen tyttären tai vaimon asema. Kuoleman kautta leskeytynyt nainen oli jo 1700-luvulta lähtien ollut holhouksesta vapaa, itsenäinen nainen. Hän saattoi itse sopia asioistaan, hoitaa omaisuuttaan ja harjoittaa ammattia. Tällainen leskinainen muodosti itsellisen taloudellisen yksikön.⁹ Vaikka amerikanlesken ja lesken tilanne oli käytännössä sama – kummaltakin puuttui taloudesta mies – oli lesken asema amerikanlesken asemaan nähden parempi. Lesken asema oli

itsenäisyyden myötä turvatumpi, kun taas amerikanleski seiso i usein tyhjän päällä.

Taustaa amerikanleskiin suhtautumiselle loi naisen yhteiskunnallista asemaa, avioliittoa, sukupuolten välistä suhdetta, perhe-elämää ja seksuaalisuutta koskenut yleinen keskustelu. Sen alkusysäys oli valtiopäivillä vuosina 1863–1864 käyty keskustelu naimattoman naisen täysivaltaisuudesta.¹⁰ Näitä teemoja koskeneesta keskustelusta tuli vuosisadan vaihteeseen tultaessa kansankasvatusprojekti. Uusia avioliitto- ja perheihanteita alettiin tuottaa myös kansan ja työväenluokan piirissä. Teologia ja luonnontiede kilpailivat oikeudesta määritellä sukupuolten välinen suhde.

Teologisen tulkinnan pohjalla olivat kristilliset neuvot avio- ja perhe-elämästä. Tämä perinne on suomalaisessa yhteiskunnassa ollut pitkä ja vahva. Tulkinta avioliitosta ja sen valtasuhteista rakentui erityisesti kolmisäätyopin huoneenhallituksen traditiolle. Keskeinen käsitys oli ajatus avioliitosta ja sukupuolten välisestä suhteesta Jumalan asettamana ja säätämänä ikuisesti pysyvänä järjestyksenä. Vaimon tuli olla miehen nöyrä alamainen ja samalla rakastava perheenemäntä ja miehen tuli rakastaa vaimoaan. Onnellisuuden ehtona oli miehen ylivalta-aseman hyväksyminen sekä sukupuolten välisen valtasuhteen ylläpito niin perhe- kuin yhteiskuntaelämässäänkin. Keskeisiä periaatteita olivat kirkollinen vihkiminen, yksiavioisuus ja avioliiton purkamattomuus.¹¹ Ajattelun korostama vaimon alistuminen miehen tahtoon oli varmasti eräs syy siihen, että vaimo ylipäättään saattoi tyytyä miehen päätökseen lähteä siirtolaiseksi.

Katekismuksen kristillisiä valtasuhteita korostanut huoneentaulu ei ollut ilman yhteyksiä arkielämään. Saarnojensa kautta papisto piti huolen huoneentaulun jokapäiväisestä läsnäolosta. Se muodosti ihanteen, johon todellisuutta peilattiin ja tarjosi myös retorisen keinon omien päämäärien ajamiseen. Huoneentaulu ei määritellyt vain naisen ihannetta vaan myös miehen velvoitteet. Näin ollen se muodosti myös käsitteistön, joka voitiin kohdistaa miehiä vastaan.¹²

Luonnontieteellisessä ajattelumallissa korostettiin miehen johtavaa asemaa niin perheessä kuin yhteiskunnassakin. Lääketieteelli

I Johdanto

seen tietoon nojaten pyrittiin luonnollistamaan alistuminen teologisen rakkausavioliittokäsityksen mukaiseen sukupuolijärjestelmään. Mies oli perheen pää ja nainen kodin sydän. Sukupuolten välistä valtasuhdetta ja sukupuolisidonnaista työnjakoa perusteltiin sukupuolten välisillä biologisilla eroavaisuuksilla, joista tärkeimpänä pidetyt liittyivät suvunjatkamiseen.¹³

Niin teologiset kuin luonnontieteellisetkin lausunnot ottivat kantaa naisen asemaan yhteiskunnassa ja perheessä. Pohjimmiltaan tarkeitus ei ollut tuoda avioliittojärjestykseen muutoksia. Esiin tuotiin vain uusia näkökulmia ja syitä oikeuttaa niiden pohjalta naisen alisteinen asema.¹⁴

On kuitenkin hyvä muistaa, että miehen auktoriteettiasema ei välttämättä ollut täysin kiistaton, sillä sukuyhteisö saattoi rajoittaa jossain mielessä aviomiehen päätösvaltaa. Vaimon ja miehen voimasuhteissa oli hieman myös luokkakohtaisia eroja. Talonpoikais- talouksissa sukupuolten välinen hierarkia saattoi olla vahvempi kuin torppari- ja maatyöläistalouksissa, joissa vaimon osuus aineellisen hyvinvoinnin ylläpidossa oli suurempi. Mökissä ja torpissa työt tehtiin yleensä oman väen voimalla, kun taas suuremmilla tiloilla oli apuna myös palkollisia.¹⁵

Vaikka nainen oli alisteisessa asemassa ja hyväksyi tämän osana perinteitä ja yhteiskunnallista järjestelmää, hän tunsikin arvon- ssa. Alisteisesta roolista huolimatta hän piti päänsä pystyssä ja täytti sosiaalisen roolinsa vaatimukset. Talonpoikaisnainen teki tuottavaa työtä siinä missä miehetkin. Perinteisten naisten töiden, kuten lasten ja kodin hoidon lisäksi vaimo oli usein miehensä apuna pelloilla ja metsissä. Tilattomien miesten vaimot tekivät myös töitä kodin ulkopuolella. Kyse ei ole vain yksinkertaisesta raatamisesta vaan laaja-alaisesta teknisestä osaamisesta omavaraisessa taloudes- sa.¹⁶

Tarkastelussa amerikanlesket

Suomalaista siirtolaisuutta on tutkittu paljon ja ansiokkaasti. Amerikanleskien osa ja asema on tutkimuksessa kuitenkin toistaiseksi jäänyt vähälle huomiolle. Olen rajannut tutkimukseni koskemaan yhden pitäjän, Etelä-Pohjanmaan pohjoisosassa ja Lapuanjoen alajuoksulla sijaitsevan Alahärmän¹⁷, amerikanleskiä. Koko Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuskauden Alahärmä kuului niihin Etelä-Pohjanmaan alueisiin, joissa siirtolaisuus oli erityisen voimakasta.¹⁸ Sen takia amerikanlesket olivat Alahärmässä hyvin edustettuina ja paikkakunta sopii hyvin tutkimuskohteekseni. Amerikanleskiä olisi tietenkin voinut tutkia myös laajemmalla maantieteellisellä alueella, mutta silloin tutkimusongelma olisi muotoutunut erilaiseksi ja amerikanlesken arki olisi jäänyt tavoittamattomiin. Pitäytyessäni mikrotason tutkimuksessa uskon pääseväni syvemmälle amerikanleskien elämään.

Kuvio 1. Suomalaisten siirtolaisten kokonaismäärä sekä Vaasan läänin maaseudulta siirtolaisiksi lähteneiden määrä vuosina 1897–1906.

Vuosi	Koko maa	Vaasan läänin maaseutu
1897	1 916	1 296
1898	3 467	2 547
1899	12 075	8 363
1900	10 397	6 420
1901	12 561	7 014
1902	23 152	10 391
1903	16 964	6 286
1904	10 952	4 723
1905	17 427	7 953
1906	17 517	7 702

LÄHDE: Siirtolaisuustilasto, osa 1, s. 11–12 ja Siirtolaisuustilasto, osa 4, s. 2–3. SVT XXVIII; Taulu X. Siirtolaiset, kotiseudun mukaan ryhmiteltyinä, kunnittain vuosina 1897–1906. Siirtolaisuustilasto, osa 3. SVT XXVIII.

Rajaan tutkimani ajanjakson kymmenvuotiskauteen 1897–1906. Pitäydyn vuosisadan vaihteessa, koska amerikanlesket olivat tuolloin vielä uusi ja yhteiskuntaa puhuttava ilmiö, joiden lukumäärä li

I Johdanto

sääntyi 1800- ja 1900-lukujen taitteessa siirtolaisuuden yleisen huomattavan kasvun myötä (kuvio 1). Voi olettaa, että ensimmäisen maailmansodan aattona, johon mennessä suurin siirtolaisuuden buumi oli koettu, amerikanlesket olivat jo sulautuneet osaksi yhteiskuntaa ja heihin oli jo ”totuttu”.

Näkemykset amerikanleskistä olivat ristiriitaisia. Toisaalta heidän nähtiin olevan siirtolaisuuden negatiivinen puoli ja heidän elämänsä katsottiin olleen jopa kurjaa. Toisaalta taas amerikanleskien katsottiin pärjänneen arjen aherruksessa siinä missä muidenkin. Erilaiset mielipiteet johtuvat siitä, ketkä ja mistä näkökulmasta amerikanleskien elämää tarkastelivat. Esimerkiksi papisto näki aviomiehettä kotiin jääneet perheet usein ongelmana ja näin ollen he kokivat amerikanlesket jopa uhkana yhteisölle.

Jotta kykenee tarkastelemaan amerikanleskien paikkaa ympäröivässä yhteisössä, on tarkasteltava myös itse yhteisöä. On pystyttävä katsomaan amerikanleskiä yhteisön näkökulmasta. Osana tutkimustani on myös vuosisadan vaihteen alahärmäläisen yhteisön problematisointi. Tähän kuuluu agraarisessa ja uskonnollisessa¹⁹ yhteisössä elävien yksilöiden roolien selvittäminen. Niin sukupuolten kuin eri sosiaaliluokkienkin roolit ovat tärkeä osa tutkimustani. Tärkeää on myös selvittää, erosiko amerikanlesken elämä normaalia avioavaimon arkea elävän naisen elämästä. Papisto ja säätyläistö ottivat kantaa kotiin jääneiden amerikanleskien asemaan, mutta miten paikallinen kyläyhteisö koki amerikanlesket?

Sen lisäksi, että tutkin amerikanleskiä osana ympäröivää yhteiskuntaa, tarkastelen heitä myös omana joukkonaan: minkä ikäisiä he olivat, oliko heillä lapsia, olivatko he nuoria vaimoja vai jo pitempään aviossa olleita? Olivatko he säätyläisrouvia vain torpparin akkoja? Kuinka amerikanlesket tulivat taloudellisesti toimeen miehen lähdön jälkeen? Toivon pystyväni luomaan kuvan heidän jokapäiväisestä elämästään.

Amerikanlesket nähtiin usein kotiin hylätyiksi, mutta kuinka yksin he todellisuudessa olivat? Heidän kanssaan jäi usein lapsia odottamaan isää kotiin palaavaksi. Entä olivatko sukulaiset ameri

kanlesken tukena? On tärkeää katsoa amerikanleskiä yhteisön silmin, mutta yhtä tärkeää on etsiä vastausta siihen, kuinka amerikanlesket itse kokivat miestensä lähdön ja oman asemansa. Entä milaista oli ajan rakkaus ja ikävä? Johtiko siirtolaisuus perheen hylkäämiseen ja lopulta avioeroon?

Lähteet

Tärkein lähteeni on ollut Alahärmän seurakunnan rippikirja vuosilta 1897–1906. Määrämuotoisia rippikirjoja²⁰ oli alettu käyttää 1600-luvun toisella puoliskolla, jolloin papisto määrättiin pitämään vakiuista, kirjamuotoista luetteloa seurakuntalaisten luku- ja kristinopintaidoista. Rippikirjaa käytettiin yleensä kinkereillä. Vaikka monien pelkäämää kinkerivelvollisuutta oli helppo välttää, joutui jokainen seurakuntalainen kuitenkin jossain elämänsä vaiheessa osoittamaan luku- ja kristinopintaitonsa seurakunnan papille.

Rippikirjassa kullekin talolle on varattu aukeama. Sivun ylälaitaan on kirjattu talonväki, joita seuraavat talossa asuvat muut sukulaiset ja palkolliset. Talon torpparit on kirjattu sivun alalaitaan tai seuraavalle sivulle. Alahärmän rippikirjassa itselliset ja palkolliset esiintyvät taloittain, mutta he voisivat olla kirjattuna myös rippikirjan loppuun. Tilattomat on Alahärmän rippikirjassa kirjattu omaksi ryhmäkseen.

Tutkimusaikanani Alahärmän rippikirjaa ovat täyttäneet paikkakunnan kirkkoherrat: vuosina 1883–1900 Frans Vilhelm Durchman ja vuosina 1901–1907 Albert Ferdinand Leidenius (vuodesta 1906 Leikola).²¹ Molemmat kirkkoherrat ovat täyttäneet rippikirjaa tarkasti ohjeiden mukaan kirjaten tiedot ihmisten syntymäajasta, luku- ja kristinopintaidoista, ehtoolliskäynneistä sekä kuolin- ja muuttotiedot. Alahärmän kirkkoherrat ovat merkinneet myös avioitumispäivät sekä tehdyt rikkeet ja saadut rangaistukset (esimerkiksi luvottomasta viinan myynnistä). Rippikirjan tietoja on vuosien vieressä päivitetty, mikä tuo myös ongelmia rippikirjan tulkitsemiseen. Vanhoja tietoja on saatettu vetää yli ja sotkea, mutta vanhat tiedot

I Johdanto

ovat myös saattaneet jäädä yliviivaamatta, mikä aiheuttaa tiedoissa ristiriitaisuuksia ja päällekkäisyyksiä. Kirkkoherrat ovat kirjanneet useiden ihmisten kohdalla muistiin heidän sosiaalisen asemansa, mutta juuri tietojen päivittäminen on tuonut joidenkin ihmisten kohdalle epäselvyyttä ja tulkintaongelmia.

Suurin osa amerikanleskien lapsista on merkitty selkeästi rippikirjoihin, mutta joidenkin kohdalla on epäselvää, onko lapsi avioton vai ei. Aviottomat lapset on merkitty sanalla *äpäpä*. Osalla amerikanleskiä on kuitenkin lapsia, joiden kohdalla ei tällaista merkintää ole, vaikka aviomies on merkintöjen mukaan ollut vuosia poissa. Alahärmän seurakunnan kastettujen luettelo selventää, onko aviomies palannut kotiin, vaikka paluuta ei rippikirjaan ole merkitty. Aviomiehen voi katsoa palanneeksi tai ainakin kotona käyneeksi, mikäli hänet on kastettujen luettelossa merkitty lapsen isäksi.

Rippikirjan ja kastettujen luettelon avulla saa selville alahärmäläisten amerikanleskien lukumäärän, sosiaalisen aseman ja tietoja heidän perheestään. Informatiivisuudestaan huolimatta ne eivät riitä ainoiksi lähteiksi. Amerikanleskien taloudellista tilannetta valottaa Alahärmän sosiaalilautakunnan arkisto, jossa on tietoa esimerkiksi lasten huostaanotoista ja taloudellisen avun saajista. Köyhäinhoidon tiedot on suurimmaksi osaksi merkitty vakiokaavakkeille. Kaavake on kuitenkin hyvin yksinkertainen ja näin ollen vähän tietoa antava. Köyhäinhoidon arkistoista en moniakaan amerikanleskiä löytänyt. Tämä havainto on jo sellaisenaan merkittävä tutkimustulos.

Amerikanleskistä löytyy jälkiä myös kihlakunnan oikeuden pöytäkirjoista. Muista lähteistäni poiketen oikeuden pöytäkirjoissa kuuluu amerikanleskien oma kertomus, oma ääni.²² Oikeuden pöytäkirjat ovat luonteeltaan jotain muuta, kuin viranomaisen kaavamaisesti täytettäviä lomakkeita.

Amerikanleskien elämään pääsee sisälle myös muistitiedon kautta.²³ Käyttämäni muistitieto on osa vuonna 1975 Etelä-Pohjanmaalla tehtyä haastattelua alueen kulttuurista. Käytössäni olleiden haastattelujen teemana on ollut siirtolaisuus. Haastateltavana on ollut siirtolaisia, amerikanleskiä, siirtolaisten lapsia ja muita,

joita siirtolaisuus on koskettanut. Käytetystä haastattelumenetelmästä (teemahaastattelu) johtuen haastattelujen painopiste on riippuvainen haastateltavasta. Toiset haastatellut kertoivat omasta Amerikan retkestään, toiset Alahärmän siirtolaisuudesta yleisemmin. Haastattelujen lisäksi käytän lähteenä yhtä elämäkertaa. Kirjoitus *Avioero vuosisadan vaihteen tapaan?* on sen kirjoittajan isoäidin elämänkerta, jossa kirjoittaja kertoo isoisänsä lähdöstä Kanadaan ja isoäitinsä elämästä amerikanleskenä. Teksti on kirjoitettu vuonna 1998 sukututkimusharrastuksen yhteydessä.

Tutkimustekstissä mainitut henkilönimet ovat keksittyjä nimiä ja se on osoitettu lainausmerkkejä käyttämällä, esimerkiksi ”Heikki”.

Viitteet lukuun I

¹ Mustut/AK/3439.

² Toivonen 1963, 72.

³ Räisänen 1995, 68–69, 96–97; Niemi 2002. Jo Lutherin avioliittokäsityksessä määriteltiin miehen elatusvelvollisuus, joka oli seurausta syntyinlankeemuksesta ja osa jumalallista aviojärjestystä. Elatusvelvollisuuttaan suorittaessa miehen tuli osoittaa ahkeruutta, avuliaisuutta, järjestystä, puhtautta, lainkuuliaisuutta ja uskollisuutta. Nämä ominaisuudet muodostivat miehen menestyksen perustan.

⁴ Vilmusenaho 2001, 388.

⁵ Ilmaus *vuosisadan vaihde* tarkoittaa tässä kirjassa aina 1800- ja 1900-lukujen vaihdetta.

⁶ Ollila 1994, 263. Oikeudellisesti aviovaimo sai täysivaltaisuuden vasta vuoden 1929 avioliittolaissa, joka lakkautti miehen juridisen edusmiehyyden. Vastaavasti naimattoman naisen oikeudellinen asema kohosi jo vuoden 1864 jälkeen, jolloin 21-vuotias naimaton nainen saattoi anoa täysivaltaisuutta ja tämän kautta päättää omasta koulutuksestaan, avioitumisesta ja ansiotuloista. Markkola 2002b, 171.

⁷ Apo 1999, 17.

⁸ Häggman 1994, 220.

⁹ Mustakallio 1988, 31.

¹⁰ Markkola 2002a, 165.

¹¹ Markkola 2002a, 14; Räisänen 1995, 85–86.

¹² Eilola 2002, 126.

¹³ Räisänen 1995, 202–203.

¹⁴ Alanen 1981, 141. Huomattavaa kuitenkin on, että oltiin matkalla kohti yksilöiden välistä vapautta ja ihannetta, jonka perustana oli tasa-arvo. Ihmishimilliset perusoikeudet saivat vähitellen perheissä jalansijaa. Yksilöillä oli entistä suurempi vapaus ammatin tai puolison valintaan, syntyvyyden säännöstelyyn ja avioeroon. Nämä vapauden ulkoiset piirteet toteutuivat

I Johdanto

vasta 1900-luvun puolella laajassa mittakaavassaan. Vuosisadan vaihteessa vapauksilla oli kuitenkin rajansa, sillä esim. elämäkumppanin valinnassa pitäydyttiin usein sosiaalisesti sopivissa puitteissa. Häggman 1994, 217.

¹⁵ Lofström 1999, 161–162.

¹⁶ Apo 1999, 15.

¹⁷ Alahärmä on muodostunut joen rannalle: rantatörmälle kehittyi pieniä kyliä, joihin kuului muutamia taloja. Tarkemmin Alahärmän kylistä, ks. Paulaharju 1996, 55–73.

¹⁸ Toivonen 1963, kuvio IV.

¹⁹ Alahärmä oli vanhastaan körttiläistä aluetta. Alueen uskonnollisuudesta enemmän esim. Paulaharju 1996, 337–362.

²⁰ Rippikirjasta ja sen virallisesta muodosta, ks. esim. Alamäki 1996, 76–77.

²¹ Alahärmän seurakunnan kirkkoherraluettelo; Kojonen 2004, 324.

²² Oikeuden pöytäkirjojen (tuomiokirjojen) luotettavuutta lähdemateriaalina on pohdittu. On esimerkiksi esitetty, että niissä olisi paljon luonteeltaan epätasmoista, virheellistä ja sattumanvaraista ainesta ja näin ollen ne olisivat lähteenä epäluotettavia (Virrankoski 1970, 125–126). Toisaalta niitä on pidetty myös ehdottoman luotettavina lähteinä (esim. Katajala 1994, 64).

²³ Muistitiedon syntyminen, tuottaminen ja sen käyttämisen lähdekriittisistä ongelmista, ks. esim. Apo 1995, 175–176; Apo 2001, 219–220; Mäkelä 1990, 83–85; Yli-Olli 2003, 20–23; Korhonen 1996, 50.

II ALAHÄRMÄ JA SIIRTOLAISUUS

Murroksen jaloissa

Suomen autonomian aika päättyi 1800-luvun lopulla sortovuosiin. Autonomian tuoman erillisaseman suojassa Suomi oli kasvanut eroon emämaastaan ja rakentanut erilliselle asemalleen valtio-oikeudellisen tukirakennelman. Lojaalius Venäjää kohtaa väheni 1800-luvun lopulla, toisaalta venäläinen kansallismielinen liike voimistui ja alkoi vaatia reuna-alueiden yhdenmukaistamista emämaahan nähden.¹

Vuosisadan vaihteen suomalaista yhteiskunnallista tilannetta värittivät emämaan kanssa käyty taistelu autonomisesta erillisasemasta ja lisääntyvät puheet maan itsenäistymisestä. Suomessa elettiin muutenkin murroksen aikaa, sillä taloudelliset ja sosiaaliset muutokset koskettivat useita kansankerroksia. Vuoden 1879 elinkeinovapaus mahdollisti uusien teollisuudenhaarojen syntymisen, ja tämän myötä maaseudun työtön väki alkoi – uuden muuttovapauden vallitessa – siirtyä työn perässä teollisuuskeskuksiin. Muuttoliikkeen laajuutta kuvastaa se, että 1880-luvulla joka viides vaihtoi asuinpaikkakuntaansa. Seuraavilla vuosikymmenillä vastaava määrä oli jo joka neljäs. Elinkeinoelämän monipuolistuminen johti uuden yhteiskuntaluokan, teollisuustyöväestön, syntyyn.²

Yhteiskunnallinen muutos näkyi myös ihmisten arvomaailmassa. Kehitys sääty-yhteiskunnasta kohti kansalaisyhteiskuntaa ilmeni viimeistään alkavassa puolueuudostuksessa, joka siirsi syrjään aikaisemman neljän säädyn varaan rakentuneen valtiollisen edustusjärjestelmän.³ Myös kirkon asema kyseenalaistettiin. Vuosisatojen ajan sen asema oli pysynyt vakaana, eikä ylivaltaa oltu aikaisemmin epäilty. Aina vuoteen 1865 saakka seurakunta ja maaseudun paikallisyhteisö olivat olleet yhtä. Uudet aatevirtaukset ja yhteiskunnan murrostila romahduttivat kuitenkin myös kirkon aseman. Kirkko ja yhteiskunta eriytyivät, eivätkä niiden käsitykset ja moraali enää kohdanneet. Yhteiskunnan poliittinen kehityskin heikensi kirkon asemaa. Säätyjen lakkauttamisen ja vuoden 1907 eduskuntaudis

II Alahärmä ja siirtolaisuus

tuksen myötä kirkko menetti edustuksensa valtiopäivillä.⁴

Maa eli murroskautta ja osansa siitä saivat myös pienet maalaisyhteisöt, joissa tapahtui huomattavia muutoksia. Jo 1700-luvulta lähtien Suomen väestönkasvu oli ollut huomattavaa ja Etelä-Pohjanmaalla erityisen voimakasta.⁵ Ilmiö oli yleiseurooppalainen, sillä koko maanosan väkiluku kasvoi voimakkaasti 1800-luvulla. Myös Alahärmän asukasluku nousi vuosisadan vaihteeseen tultaessa. 1880-luvulla Alahärmän asukasluku oli vielä noin 4 800. Seuraavan vuosikymmenen lopussa asukasluku oli kohonnut lähes 5 900 asukkaaseen, mikä tarkoitti miltei neljänneksen väestönlisäystä (ks. kuvio 2.). Kunnan asukasluku nousi siitäkin huolimatta, että Vaasan läänistä valui maan vahvin muuttovirta sekä muualle Suomeen että ulkomaille.⁶

Kuvio 2. Alahärmän väkiluvun kehitys 1897–1906 (kirkonkirjoihin merkitty väestö).

Vuosi	Väkiluku	Vuosi	Väkiluku
1897	5 922	1902	5 903
1898	5 895	1903	5 967
1899	5 899	1904	6 009
1900	5 859	1905	6 076
1901	5 868	1906	6 061

LÄHDE: Väestötilasto. STV 1901–1908.

Paikkakunnan väkiluvun kasvaessa uusia tiloja luotiin halkomalla eli osittamalla vanhoja maakirjatiloja. Maanomistajat antoivat myös asuttavaksi ja raivattavaksi paikkoja, joihin perustettiin torppia ja mäkitupia. 1800-luvun lopulla valtio perui kiellon, joka oli siihen asti estänyt maakirjatalojen jakamiset liian pieniin osiin. Tämä mahdollisti sen, että maaomistajat saivat oikeuden myydä hyvin pieniäkin palstatiloja. Tätä kautta Alahärmään syntyi uusi itsenäinen maanomistajaryhmä.⁷ Talollisten määrän kasvu oli yleistä Vaasan ja Oulun läänissä, mutta poikkesi muun maan yhteiskunnallisesta kehityksestä. Etelä-Pohjanmaalla tilojen halkomisessa saatettiin mennä

jopa niin pitkälle, että tilat eivät olleet enää elinkelpoisia. Halkomisen seurauksena eteläpohjalaisista taloista muodostui keskikokoisia ja pientiloja, mikä edesauttoi siirtolaisuutta, sillä talon pinta-alan pienentyessä talo tavallisesti myös köyhtyi.⁸

Vuosisadan vaihteen Alahärmä oli maatalousyhteisö, sillä alueen tärkein ja lähes ainoa toimeentulo oli maatalous. Vielä 1700-luvun lopulla suuri osa alahärmäläisistä viljelijöistä oli talollisia. Tilanne muuttui kuitenkin 1800-luvulle tultaessa, jolloin vuokramaiden viljelijöiden määrä ylitti talollisten määrän.⁹ Viisikymmentä vuotta myöhemmin talollisten määrä oli torppareihin verrattuna kasvanut. Torppien määrä taloa kohti oli Alahärmässä Etelä-Pohjanmaan alhaisimpia 1800-luvun jälkipuoliskolla, sillä alueella oli torppia taloa kohti vuosisadan vaihteen molemmin puolin noin 0,1–0,5, samaisen luvun ollessa muualla Etelä-Pohjanmaalla 0,6–3,0.¹⁰ Koko maan maatalousväestön on arvioitu jakaantuneen niin, että sekä tilallisia että tilattomia oli kumpiakin kaksi viidesosaa ja maanvuokraajaväestön osuus oli yksi viidesosa. Vaikka 1800-luvulta ei ole käytettävissä vertailukelpoisia lukuja, voi silti päätellä tilattoman väestön kasvaneen 1900-luvulle tultaessa eniten.¹¹

Alahärmän taloudellisen nousun oli mahdollistanut jo 1500-luvulla alkanut tervanpoltto. Vielä 1800-luvun puolivälissä se tarjosi työtä koko ajan lisääntyvälle väkimäärälle.¹² Tervanpoltto kuitenkin väheni huomattavasti 1870-luvun lopulla koko Etelä-Pohjanmaan alueella. Syynä tähän oli tervan hinnan lasku.¹³ Näin ollen eteläpohjalaisten oli turvaututtava autonomian loppupuolella muihin toimeentulonlähteisiin.

Tehostuva maa- ja metsätalous paransi osaltaan talollisten asemaa 1870-luvulta alkaen. Tervan sijasta alettiinkin turvautua karjatalouteen. Karjaa kasvattivat niin talolliset kuin torpparit. Etelä-Pohjanmaan talot olivat suurimmaksi osaksi pienviljelmiä, joiden ainoa vakituinen tulonlähde oli usein meijeritili. Pienille tiloille karjaa ei kuitenkaan paljoa mahtunut, ja näin ollen tulotkin pysyivät pieninä. Tilattomat eivät päässeet osallisiksi tästä talouselämän positiivisesta muutoksesta. Sen sijaan heidän toimintaansa rajoitettiin,

II Alahärmä ja siirtolaisuus

sillä metsiä ei saanut käyttää kuten ennen. Torppien kontrahditkin kiristyivät, eikä torppia enää annettu mielellään.¹⁴ Yhä enemmän alettiin harjoittaa ansiokotiteollisuutta, ja siitä osansa ottivat myös tilattomat. Alkoi kehittyä paikallisia ja omintakeisia aloja. Kotona valmistettiin myyntiin muun muassa huonekaluja, puukkoja, länkiä, saviastioita ja tekstiilejä.¹⁵

Omavarainen maatilatalous muuttui 1800-luvun lopulla karja- ja metsätalouspohjaiseksi vaihdantataloudeksi. Muutos kohteli maatalousväestöä eri tavoin, sillä se ei lisännyt työvoiman tarvetta. Sen sijaan työvoiman tarve väheni uuden tekniikan ja rationalisoinnin tuloksena. Näin ollen tilattomalle ja omaa työpanostaan myyneelle väestölle ei ollut paikkaa maa- ja metsätaloudessa ja tämän niin sanotun liikaväestön kasvattama ongelma vain paheni.¹⁶

Etelä-Pohjanmaan metsistä ei ollut enää elintason kohottajaksi tervapolttoaikojen jälkeen. Alueen metsät olivat sisäsuomalaisiin metsiin verrattuna soistuvia, heikkokasvuisia sekä tervanpolton takia kuusettuneita. Peltoala oli kasvanut suoviljelyksen myötä, mutta se ei silti taannut muuta kuin niukan toimeentulon eteläpohjalaisille perheille.¹⁷ Toimeentulo-ongelmaan täytyikin lähteä etsimään vastausta kauempaa.

Toivo kohdistuu merten taa

*Kun täällä ei ollu työpaikkoja mitään ja perhe, vaimo oli otettu ja yksi lapsikin synty ... se oli pakosta lähteä tienamaan. Ja se oli sen ajan muoti, että sitten lähdettiin Amerikkaan.*¹⁸

Näin arvioi eräs alahärmäläinen mies oman veljensä syytä lähteä siirtolaiseksi. Kolmisenkymmentä hehtaaria viljelysmaata käsittänyt maatila ei riittänyt elättämään suurta 12-lapsista perhettä, joten osan oli lähdeävä etsimään tienesti muualta. Miehen veljistä muutama päätyikin vuosisadan vaihteen tyylin mukaisesti Amerikkaan.¹⁹ Kaksi alahärmäläistä päätyi vuonna 1905 jopa Afrikkaan.²⁰ Siirtolaisuutta Afrikkaan voi pitää eräänlaisena vuoden 1905 Vaasan läänin

II Alahärmä ja siirtolaisuus

erikoisuutena, sillä tuolloin alueen maalaiskunnista lähti yhteensä 14 miestä Afrikkaan. Määrä oli poikkeuksellisen suuri, koska muualta Suomen maaseudulta lähti vain kolme miestä ja nämä kaikki lähtivät Turun ja Porin läänin maalaiskunnista.²¹

Kuvio 3. Alahärmän siirtolaisuus vuosina 1897–1906.

Vuosi	Siirtolaista, kpl	% vuoden väestöstä	Vuosi	Siirtolaista, kpl	% vuoden väestöstä
1897	39	0,7	1902	184	3,1
1898	91	1,5	1903	106	1,8
1899	244	4,1	1904	173	2,9
1900	115	2,0	1905	138	2,3
1901	154	2,6	1906	111	1,8

LÄHDE: Taulu X. Siirtolaiset, kotiseudun mukaan ryhmiteltyinä, kunnittain vuosina 1897–1906. Siirtolaisuustilasto, osa 3. SVT XXVIII. Prosenttilaskelman pohjana on käytetty kuviossa 2 esitettyä, Suomen virallisesta tilastosta poimittua Alahärmän kirkonkirjoihin merkittyä vuosittaista väestömäärää.

HUOM! Vuoden väestö = vuoden kirkonkirjaan merkitty Alahärmän väestö.

Vuosien 1897 ja 1906 välillä Alahärmästä lähti arviolta 1 355 siirtolaista (ks. kuvio 3). Määrä on suuri, kun sitä suhteuttaa samanaikaiseen kunnan asukaslukuun. Tarkkaa siirtolaisten määrää on mahdotonta sanoa, vaikka siirtolaiset pyrittiinkin rekisteröimään. Siirtolaisuutta dokumentoivat asiakirjat – virallinen tilasto ja passiluettelot – antavat keskenään erilaisia lukuja. Tämä johtuu siitä, että kaikki passin hankkineet eivät loppujen lopuksi lähteneetkään matkaan. Syynä kotiin jääntiin saattoi olla esimerkiksi sairastuminen tai se, että laivalipun hintaa²² ei lopulta saatukaan kokoon. Myöskään laivayhtiöiden matkustajaluetteloista ei voi selvittää paikkakunta-kohtaista, esimerkiksi Alahärmää koskevaa siirtolaisten tarkkaa määrää. Näin siksi, että matkustajaluetteloihin merkittiin vain ani harvoin matkustajan todellinen kotipaikka: kotipaikkatiedolla ei ollut laivayhtiön kannalta käytännön merkitystä. Koko maan tasolla virallinen tilasto ilmoittaa vuosina 1893–1914 maasta lähteneen 253 016 siirtolaista, kun taas passiluetteloiden mukaan määrä oli suurempi, 264 358 siirtolaista.

II Alahärmä ja siirtolaisuus

Siirtolaisuudelle oli ominaista voimakas vaihtelu: joinakin vuosina siirtolaisuus oli suurta ja toisina taas vähäistä. Vaihtelu käy ilmi myös Alahärmän siirtolaisuutta esittävästä kuvioista 3. Amerikan-siirtolaisuudessa voi erottaa kolmenlaisia aaltoilijkeitä. Ne liittyvät vuodenaikojen kulkuun sekä pitkiin ja lyhyisiin taloudellisiin suhdanteisiin. Varsinkin siirtolaisuuden alkuaikoina muuttoliike painottui kesäkuukausille.²³ Olihan laivaliikenne tuolloin vilkkaampaa. Talvisin jää peitti Pohjanlahden, ja tämä pysähdytti laivaliikenteenkin. Tilanne muuttui 1880-luvulla, jolloin Hangosta alkoi kulkea myös talviliikennettä.

Yhdysvaltojen talouselämä oli vuosisadan vaihteessa taloudellisten nousu- ja laskukausien vuoristorata. Lasku- ja lamakausina siirtolaisten saattoi olla hyvinkin vaikea saada töitä. Siirtolaisuus ei kuitenkaan aaltoillut aivan samaan tahtiin taloussuhdanteiden kanssa, sillä tieto suhdannevaihteluista kulkeutui Suomeen aina hieman myöhässä. Yhdysvaltojen nousukaudet näkyivät kuitenkin Suomesakin selvinä siirtolaisuuden nousupiikkeinä. Laskukaudella siirtolaisuus vastaavasti heikkeni ja Amerikasta palanneiden määrä lisääntyi. Sen sijaan Suomen omat suhdannemuutokset eivät vaikuttaneet vastaavalla tavalla siirtolaisuuteen.²⁴

Verrattaessa Yhdysvaltojen suhdannejaksoja²⁵ ja Alahärmän siirtolaisuutta toisiinsa, voidaan todeta Alahärmän siirtolaisuuden myötäilleen taloudellisia suhdanteita. Tutkimusajanjaksolle ajoittui kaksi suhdannejakson huippua: kesäkuu 1899 ja syyskuu 1902. Kuvio 3 osoittaa siirtolaisuuden olleen korkeimmillaan samaisina vuosina. Aallonpohjassa suhdannejaksot kävivät vuosina 1897, 1900 ja 1904: näistä aallonpohjavuosista vuodet 1897 ja 1900 olivat myös vähäisen siirtolaisuuden vuosia. Toisaalta taas aallonpohjavuoden 1904 siirtolaisuus oli korkeampaa kuin edeltävänä vuonna. Vuoden 1904 poikkeuksen syy voi olla Yhdysvalloissa pidetyt presidentinvaalit. Matalasuhdanteesta huolimatta republikaanien vaalivoittoa voitiin pitää merkinä tulossa olevasta taloudellisesti paremmasta ajasta. Sen takia uskallettiin lähteä matkaan laskusuhdanteesta huolimatta. Amerikasta Suomeen lähetetyistä kirjeistä käy ilmi, että pre

sidentinvaalien tuloksen odotettiin vaikuttavan suoraan myös tulevaan työtilanteeseen.²⁶

Taloudellinen tilanne ei ollut ainoa syy siirtolaisuuteen, joskin varmasti merkittävin. Taloudellisten syiden lisäksi osa siirtolaiseksi lähteneistä mainitsi lähdön syyksi seikkailunhalun. Myös perhesuhteet saattoivat ajaa miehen matkaan. Seurakuntiansa perheasioista selvillä olleet papit ilmoittivatkin siirtolaisuuden syyksi muun muassa ”perheelliset rettelöt”, ”vaimoansa pakoon” ja ”jalkavaimoansa karkuun”.²⁷ Naissiirtolaisten kohdalla seikkailuun saattoi kuulua myös puolison metsästys Amerikan kultamailta.

Alahärmäläisten muistelmissa siirtolaisuuden syynä olivat kuitenkin poikkeuksetta taloudelliset tekijät. Työmatkaa Amerikkaan pidettiin Alahärmän kylien raiteilla itsestäänselvyytenä:

*se oli oikein niinku muotiasia, jos nuori mies meni naimisiin. Niin ei siinä monta kuukautta ollut, ku se painui Amerikkaan vissiin luultavasti talon rahoja tienäämaan.*²⁸

Toisaalta, jos joku lähti ongelmaisten perhesuhteiden takia, tuskin hän todellista lähdön syytä olisi ilmoittanut. Ne jotka lähtivät vaimoaan karkuun, saattoivat hyvinkin peittää oikean syyn taloudellisten syiden alle. Myös Alahärmän rippikirjasta löytyy jälkiä aviomiehistä, jotka ovat mahdollisesti perhesuhteiden takia paenneet Amerikkaan. Kun aviomies lähtee vaimonsa aviottoman lapsen syntymän jälkeen Amerikkaan, voi olettaa aviorikoksen johtaneen pariskunnan suhteen huononemiseen.²⁹ Ajalle ominaiseen tapaan oli helpompaa lähteä Amerikkaan päästäkseen puolisoista eroon kuin päätyä avioeroon.

Siirtolaiseksi lähtemisen on nähty kietoutuneen myös sen aikaiseen päivän politiikkaan, erityisesti haluun vältellä palvelua venäläistetyssä asevelvollisuusarmeijassa. Mikäli halusi välttyä asepalvelukselta, kannatti lähteä mahdollisemman kauas.³⁰ Alahärmän rippikirjasta löytyykin siirtolaiseksi lähteneitä, joiden lähtö näyttää ajoittuneen juuri ennen asevelvollisuuden suorittamista.³¹ Eräs alahärmäläinen mies muisteli suurimman osan asevelvollisista pyrki

II Alahärmä ja siirtolaisuus

neen Amerikkaan velvollisuutta pakoon. Muistelijan isä oli kutsuttu aikoinaan armeijaan, mutta hän pakeni velvollisuutta Amerikkaan. Muistelijan mukaan passi täytyi olla hankittuna vähintään puoli vuotta ennen tietoa asevelvollisuudesta. Hänen isänsä meni pyytämään passia liian myöhään, mutta sai lopulta nimismiehen ylipuhuttua ja sai passin. Eräs toinenkin muistelija kertoi oman isänsä lähteneen vuosisadan vaihteessa Amerikkaan nimenomaan paetakseen asevelvollisuuskutsuntoja.³² Ilmeistä on, että asepalveluksen uhka vauhditti siirtolaisuutta myös Alahärmässä.

Yhdysvallat pystyi tarjoamaan sen, mistä kotipaikkakunnalla oli pula, nimittäin työtä ja maata. Rakentaminen ja teollistuminen voimistuivat Yhdysvalloissa 1860-luvun aikana. Vapaata viljelysmaata tarjottiin ilmaiseksi vuoden 1862 *Homestead Actin* nojalla. Tilanne Yhdysvalloissa näytti olevan päinvastainen kuin Etelä-Pohjanmaalla: siellä oli tekemätöntä työtä, mutta ei työntekijöitä. Jo Amerikkaan matkanneilta tuttavilta ja sukulaisilta tuli kotiin matkaan houkuttelevia kirjeitä. Perillä odottaisi työ ja paremmat palkat. Edes Pohjois-Amerikan lamakausi ei tyystin latistanut lähtöhaluja.³³

Siirtolaisia lähti kaikista eteläpohjalaisista yhteiskuntaluokista, mutta huomattava määrä lähtijöistä oli talollisia. Eräs syy tähän tilastolliseen ilmiöön on se, että talollisia oli paljon ja heidän määränsä kasvoi koko ajan 1900-luvulle tultaessa. Vanhin lapsista periyteensä talon ja muut joutuivat etsimään elantonsa muualta. Pienistä taloista ei ollut koko suvun elättäjäksi eikä vähäisiä maita voinut loputtomiin pilkkoa itsenäisiksi tiloiksi. Talollisissa oli myös niitä, joiden matkan syy oli muualla kuin oman talon hankkimisessa ja perintöjärjestyksessä, sillä Alahärmässä oli myös taloja, joista kaikki miehet lähtivät siirtolaisiksi aina tilan perijää myöten. Eräs alahärmäläinen vävy pääsi vaimonsa kotipaikan isännäksi, koska kaikki talon miehet olivat lähteneet aikaisempien vuosien saatossa Amerikkaan ja talo oli vailla isäntää. Näin ollen vävy osti talon itselleen. Muistitiedon mukaan aikoinaan saatettiin sanoa, että suurin osa kylien talonisännistä oli yhtä aikaa Amerikassa.³⁴

Myös mäkitupalaiisten osuus lähtijöistä oli suuri. Heidän vähäi

nen viljelysmaansa hädin tuskin elätti perheen. Oli siis luonnollista, että toimeentulo oli haettava muualta. Mäkitupalaiset olivat talonisäntien tavoin kasvava eteläpohjalainen yhteiskuntaluokka: 1900-luvun alkuun asti heidän määränsä kasvoi. Mäkitupien lisääntyminen johtui muun muassa kotiteollisuuden kasvusta, joka mahdollisti mäkitupalaisuutta. Lisäksi suurimpien talojen isännät antoivat mielellään maata mäkitupia varten, sillä tupien asukkaista he saivat työvoimaa talon töihin omien lapsien ollessa Amerikassa.³⁵ Kansanperinteen ansioitunut kerääjä, Kurikasta kotoisin ollut Samuli Paulaharju on kertonut, kuinka

*mökit olivat perillisiä täynnä kuin harakanpesät mäkimännissä, eikä pieni perunamaa, ohra- ja kessupelto paljoa tuottanut [...] Jo varsin nuorena moni mäkituvan perillinen joutui pesästään maailman masattavaksi.*³⁶

Torppareiden olot kiristyivät 1800-luvulle tultaessa: vanhojen torppien kontrahteja ei enää uusittu ja uusia torppia ei enää perustettu. Metsän arvon noustessa talolliset eivät enää halunneet torpparien ”haaskaavan” metsiä. Myös tilojen halkominen vähensi torppien tarvetta.³⁷ Suuren torpan ja pienen talollisen välinen ero saattoi kuitenkin olla hiuksenhieno. Näin oli myös pienen torpan ja mäkituvan ero. Erottavana tekijänä oli vain omistuksen määrä. Alahärmässä oli niin pieniä kuin suuriakin torppia kylän laitamilla, metsän laidassa ja vainioiden takana. Osa torppareista saattoi omistaa maata, kotieläimiä ja hevosenkin. Köyhimmillä oli taas vain pieni mökki ja kasvimaata.³⁸ Olosuhteiden saattamana oli pakko lähteä töiden perään. Usein syynä lähtöön olikin maanvuokraolojen heikentyminen koko Vaasan läänin alueella.³⁹

Vaikka Alahärmän väestön selvä enemmistö oli erilaisia tiloja viljelevää väestöä, oli alueella myös tilatonta väkeä. Tähän ryhmään kuuluvat työskentelivät usein taloissa tai olivat jonkinlaisessa riippuvuussuhteessa maata viljelleeseen väkeen. Näin ollen hekin saivat toimeentulonsa maataloudesta.⁴⁰ Tämä itsellisten määrä kasvoi 1800-luvun aikana samaan tahtiin muun väestönkasvun kanssa. Ti

II Alahärmä ja siirtolaisuus

lattomat asuivat talollisten ja torpparien mökeissä. Iäkkäämmälle vaatimatonkin maja riitti suojaksi, mutta lasten oli jo varhain lähdettävä ansiotyöhön, esimerkiksi paimeniksi, piioiksi ja rengeiksi. Omassa kylässä ei riittänyt työtä kaikille ja tämä johti siihen, että työtä tarvitsevia muutti toisille paikkakunnille tai lähti siirtolaisiksi.⁴¹

Siirtolaiseksi lähteneen tilattoman väestön määrää on vaikea laskea. Usein Amerikkaan lähteneet merkittiin kirkonkirjoissa itselliseksi piittaamatta siitä, mikä heidän siirtolaisuutta edeltänyt yhteiskunnallinen asemansa todella oli ollut.⁴² Tämä merkintätapa selittää sitä, miksi Alahärmänkin kirkonkirjoissa on useita merkintöjä ihmisen yhteiskunnallisen aseman muutoksesta kohden alhaisempaa sosiaalista asemaa. Usea Amerikkaan lähtenyt talollis-, torppari- ja mäkitupalaismies on kirkonkirjoissa uudelleen merkitty itselliseksi. Aikaisempi sosiaalista asemaa osoittava merkintä on yksinkertaisesti yliviivattu tai sen erottaa heikommasta musteenjäljestä. Merkitsemistapaa ei ole kuitenkaan käytetty johdonmukaisesti läpi kirkonkirjan, joten syy yhteiskunnallisen aseman heikkenemiseen voi olla myös jokin muu, esimerkiksi velkaantuminen ja siitä johtuva omaisuuden myyminen.⁴³

Maataloudesta elantonsa saaneen väestön ohella Alahärmässä oli myös muunlaista väkeä, esimerkiksi säätyläisiä ja ammatinharjoittajia. Kunnan vähäinen säätyläistö muodostui erityisesti papeista perheineen ja nimismiehestä.⁴⁴ Agraarisen Alahärmän ammatinharjoittajia olivat muun muassa apteekkari, leipuri, suutari, seppä, räätäli ja maakauppias. Paikkakunnalla asui myös ratatyöläisiä.⁴⁵

Alahärmäläisten siirtolaisten joukossa onnea lähtivät kokeilemaan alueen seppä, räätäli ja kolme suutaria.⁴⁶ Ammatinharjoittaminen saattoi olla toisilla vain sivuelinkeino maanviljelyn lisäksi, joten pelkkä ammatti ei välttämättä taannut taloudellista hyvinvointia. Ja tällöinkin saattoivat perheen tulot jäädä liian pieniksi. Pienenä erikoisuutena voi pitää sepän lähtöä Amerikkaan, sillä kuten Paulaharju asian ilmaisee ”seppä oli kaikkein tarpeellisim virkamies koko mailla”. Ilman rautaa ei tultu toimeen ja raudan takojalta vaadittiin hyvää ammattitaitoa. Suuremmissa taloissa saattoi olla oma sepän

paja, mutta Alahärmässä oli myös kyläpajoja, jonka palveluksia kyläläiset käyttivät. Niin suutareita kuin räätäleitäkin pidettiin mestareina, mutta todellisia ammattilaisia olivat kuitenkin ”tulisen raudan isännät”, sepät. Arvostus seppiä kohtaan näkyi myös heidän palksaan, sillä sepän työpanos tuli asiakkaalle usein hyvinkin kalliiksi. Sepät olivatkin taloudellisesti hyvin toimeentulevia.⁴⁷

Amerikassa alahärmäläiset muiden suomalaisten siirtolaisten tavoin päätyivät usein Yhdysvaltojen pohjoisosiin. Alahärmäläisien keskuksia olivat muun muassa Crystal Falls, North Bruce ja Covington.⁴⁸ Harva matkusti aivan yksin, sillä usein matkaseurana oli sukulaisia tai muita kotiseudun siirtolaisia. Alahärmäläinen ”Jussi” matkasi vuonna 1904 Amerikkaan matkakumppaneinaan neljä oman kylän miestä. ”Jussi” päätyi lopulta Utahiin töihin. Vuotta aikaisemmin oli matkaan lähtenyt hänen vanhempi veljensä, ja ”Jussia” seurasi vielä nuorin veljeksistä. Kaikki perheen kolme poikaa olivat Amerikassa samaan aikaan, joskin eri aikaan sinne lähteneinä.⁴⁹

Amerikassa siirtolaisia odotti raskas työ. Matkaan oli kuitenkin lähdetty rahaa hakemaan, ja monet kokeilivat mitä erilaisimpia ammatteja muun muassa kaivoksilla, rautatehtaissa ja halkometsissä. Verrattaessa Amerikan ja kotimaan palkkoja sanottiin usein, että kotimaassa saa palkaksi yhtä monta markkaa kuin Amerikassa dollareita. Dollari vastasi 1900-luvun alussa 5,15 markkaa. Kanadassa metsätöiden kuukausipalkka oli 30 dollari (154 markkaa) kun taas Vaasan läänissä metsätöistä sai vuosisadan vaihteessa 1,58–3,38 markkaa päivässä, korkeintaan 81,12 markkaa kuukaudessa. Kanadassa metsätyötekijät saivat usein myös palkan lisäksi ruuan ja asunnon työmaan puolesta. Vaikka hintataso Amerikassa olikin korkeampi, rahaa jäi myös säästöön.⁵⁰ Alahärmäläiset muistavatkin usean paikallisen talon olleen Amerikan-tienesteillä hankittu. Erään muistelijan mukaan

Ei ollut mitään muuta mahdollisuutta, jos ei tollarilla taloja saanu, niin eihän siihen nyt kotoosilla tienestillä käyny ajatellakkaan.

Toisen muistelijan veli työskenteli hiilikaivoksissa Seattlessa ja

II Alahärmä ja siirtolaisuus

Alaskassa. Tultuaan Suomeen hän osti perheelleen talon Amerikassa hankituilla rahoilla.⁵¹

Huolimatta Amerikan korkeammista palkoista ja paremmasta työtilanteesta ei kaikkia siirtolaisia silti onnistanut. Rahaa kului korkeamman hintatason takia, mutta myös viina vei monen miehen mukanaan. Eräs muistelija kertoo isänsä työkavereiden lähteneen iltaisin ”ryyppäämään saluunoihin” isän jäädessä puhdetöitä tekemään. Isä eli kitsaasti ja työntäyteistä elämää ja pääsi palamaan Suomeen kahden vuoden päästä lähdöstä.⁵²

Dollarit houkuttelivat myös naisia. Vuosina 1880–1900 alahärmäläisistä siirtolaisista oli naisia arviolta 34 prosenttia.⁵³ He saivat yleensä töitä kotiapulaisina ja saattoivat tienata paremmin kuin raskaissa töissä raataneet miehet. Kotiapulaisen palkka saattoi kohota vuosisadan vaihteessa jopa 40 dollariin (206 markkaan) vuodessa. Vastaavasti Suomessa piian vuosipalkka oli noin 114 markkaa.⁵⁴ Kaikkien naissiirtolaistenkaan elämä ei sujunut toiveiden mukaan. Kotiseudulle kantautuikin välillä ikäviä uutisia. Esimerkiksi Alahärmän erääseen kylään tuli vuonna 1897 tieto, että sieltä lähtenyt 22-vuotias talon tytär oli hukuttautunut New Yorkissa.⁵⁵

Monet siirtolaisista kuitenkin kotiutuivat hyvin uuteen kotimaahansa, ja vuosien kuluessa entinen kotimaa ja perhe saattoivat unohtua. Joko Amerikassa kaikki oli paljon paremmin kuin Suomessa, tai sitten unelmat dollareilla Suomesta hankittavasta talosta olivat syystä tai toisesta kariutuneet. Kotiin ei tyhjätaskuna kehdannut palata. Vaikka kuva vanhasta kotimaasta useilla siirtolaisilla hämärtyikin, oli kotona yhä edelleen perheenjäseniä, jotka jaksoivat odottaa reissulaisia kotiin palaavaksi.

Viitteet lukuun II

- ¹ Tommila 1999, 37.
- ² Murtorinne 1992, 303–304.
- ³ Murtorinne 1992, 305.
- ⁴ Roiko-Jokela 1996, 21–22.
- ⁵ Toivonen 1963, 76.
- ⁶ Heikinmäki 1988, 926; Nieminen 1941, 70.
- ⁷ Kojonen 2004, 7.
- ⁸ Toivonen 1963, 84–85.
- ⁹ Syynä kehitykseen oli 1700-luvulla tapahtuneet maanjakojärjestelyt, joloin sai alkunsa varsinainen torpparilaitos. Kojonen 1993, 154.
- ¹⁰ Poikkeuksen muun Etelä-Pohjanmaan lukuihin muodostivat Alahärmän lisäksi Ylihärmä, Kuortane, Korteesjärvi, Evijärvi, Lappajärvi, Vimpeli ja Alajärvi; kunnat, jotka sijaittivat Kuortanetta lukuun ottamatta Etelä-Pohjanmaan pohjoisosassa.
- ¹¹ Jaakkola 1994, 85.
- ¹² Kojonen 1993, 189–192.
- ¹³ Heikinmäki 1988, 645–646. Kun tervan hinta oli vielä vuonna 1876 18–19 markkaa, oli se laskenut vuoteen 1879 mennessä 12–16 markkaan tynnyriltä.
- ¹⁴ Toivonen 1963, 83.
- ¹⁵ Heikinmäki 1988, 921.
- ¹⁶ Heikinmäki 1988, 628.
- ¹⁷ Toivonen 1963, 84.
- ¹⁸ Mustut/Y/07422.
- ¹⁹ Mustut/Y/07422.
- ²⁰ Alahärmän rippikirja 1987–1906, 49, 692.
- ²¹ Taulu VII. Siirtolaiset ryhmitettynä määräpaikan mukaan, lääneittäin, vuonna 1905. Siirtolaisuustilasto, osa 3. SVT XXVIII. Afrikan siirtolaisuudesta, ks. esim. Koivukangas 1998, 15–80 ja Kuparinen 1991.
- ²² Laivalippujen hinnat kallistuivat vuosisadan vaihteessa vuosi vuodelta. Kun laivalipun hinta oli vuonna 1899 vielä 155–181 mk, oli vastaava hinta vuonna 1906 jo 192–216 mk. Hintaan vaikutti, matkustiko Hangosta New Yorkiin vain Quebeciin. Matka jälkimmäiseen oli halvempi. Poikkeuksen hintatilastoon tekee vuosi 1904, jolloin matkan hinta oli vain 85 mk. Syynä alhaiseen lipun hintaan oli Yhdysvaltojen lama, jolloin myös siirtolaisia tuli maahan aikaisempia vuosia vähemmän. Kero 1974, 171–172.
- ²³ Kero 1996, 95.
- ²⁴ Kero 1996, 96–97; Toivonen 1963, 139–140, 142–144.
- ²⁵ Toivonen 1963, 141.
- ²⁶ Kero 1996, 97, 99.
- ²⁷ Kero 1982, 94.
- ²⁸ Mustut/Y/07452.
- ²⁹ Alahärmän rippikirja 1897–1906, 1253; Alahärmän kastettujen luettelo 1778–1894.
- ³⁰ Toivonen 1963, 72–73.

II Alahärmä ja siirtolaisuus

- ³¹ Esim. Alahärmän rippikirja 1897–1906, 1217. Asepalvelukseen joutuvien kohdalla lukee ”hyväksyty arpa”, kun taas sen välttävillä esim. ”k-maton” eli kelpaamaton. Rippikirjassa on myös luettelo kaikista asevelvollisista niin hyväksytyistä kuin kelpaamattomistakin.
- ³² Mustut/Y/07440–07443; Mustut/Y/07385.
- ³³ Niemi 2002.
- ³⁴ Mustut/Y/07452; Mustut/Y/07391.
- ³⁵ Toivonen 1963, 91.
- ³⁶ Paulaharju 1996, 84–85.
- ³⁷ Toivonen 1963, 88.
- ³⁸ Paulaharju 1996, 60.
- ³⁹ Toivonen 1963, 89.
- ⁴⁰ Kojonen 1993, 155.
- ⁴¹ Kojonen 2004, 21.
- ⁴² Toivonen 1963, 91; Tarkkanen 1903, 4.
- ⁴³ Alahärmän rippikirja 1897–1906.
- ⁴⁴ Alahärmän säätyläisistä tarkemmin Kojonen 1993, 157–158.
- ⁴⁵ Alahärmän rippikirja 1897–1906.
- ⁴⁶ Alahärmän rippikirja 1897–1906.
- ⁴⁷ Paulaharju 1996, 74, 81, 83.
- ⁴⁸ Aiheesta mm. Rekonen 2006, 145.
- ⁴⁹ Mustut/Y/07443.
- ⁵⁰ Toivonen 1963, 145–146.
- ⁵¹ Mustut/Y/07397; Mustut/Y/07452.
- ⁵² Mustut/Y/07422; Mustut /Y/07455.
- ⁵³ Aiheesta mm. Rekonen 2006.
- ⁵⁴ Toivonen 1963, 147–148.
- ⁵⁵ Alahärmän rippikirja 1897–1906, 249.

III VAIMOT VAILLA MIEHIÄÄN

Amerikanlesken määritelmä

Amerikanleski voisi olla kotiin jäänyt mies. Termi kuitenkin yhdistetään naiseen, sillä mies oli lähes aina se, joka perheestä siirtolaiseksi lähti. Alahärmän rippikirjasta käy ilmi, että vuosien 1897–1906 välisenä aikana vain yksi aviovaimo lähti Amerikkaan miehen jäädessä kotiin. Avioparilla ei ollut lapsia ja he olivat tilattomia, joten kotiin jäävän miehen vastuulle eivät jääneet perinteiset naisten työt kuten lasten ja kodin hoitaminen.¹ Miesten jäämistä kotiin voi pitää harvinaisena. Esimerkiksi vuonna 1902, jolloin siirtolaisuus oli kaikkein voimakkainta, Vaasan läänin maalaiskunnissa 1 891 vaimoa jäi kotiin miestään odottamaan. Vastaavasti vain kuusi vaimoa lähti matkaan jättäen miehensä kotiin.² Tutkimuksessa on arvioitu, että vuosisadan vaihteen siirtolaisista oli kaksi kolmasosaa miehiä. Tämä sukupuolijako toteutui myös Etelä-Pohjanmaan siirtolaisten joukossa.³

Rajaan amerikanlesket aviovaimoiksi. Ulkopuolelle jäävät siis siirtolaismiesten tyttöystävät ja kihlatut. Tyttöystävien ja kihlattujen sosiaalinen tilanne oli nimittäin toisenlainen kuin aviovaimojen: seurustelu- ja kihlusaikana – puhuttaessa naisen ensimmäisestä avioliitosta – nainen oli vielä tytär ja näin ollen isänsä holhouksessa ja huollossa. Seurustelu- tai kihlakumppanin lähtö siirtolaiseksi ei vaikuttanut naisen sosiaaliseen todellisuuteen samalla tavoin, kuin aviomiehen lähtö vaikutti kotiin jääneen aviovaimon elämään. Kotiin jätetty aviovaimo joutui aviosäätyynsä katsoen kokonaan uuteen, epänormaaliin elämäntilanteeseen.

Kotiin jääneen aviovaimon mies saattoi palata muutaman vuoden kuluttua tai pitkän ajan jälkeen tai hän saattoi jäädä kokonaan palaamatta. Suuri osa aviomiehistä lähti tarkoituksenaan palata tai kutsua perhe myöhemmin perässään uuteen kotimaahan. Lähtiessään moni ajatteli viipyä matkalla vain pari vuotta ja palata takaisin. Toisten kohdalla suunnitelma piti, toisilla taas pari vuotta venähti pitemmäksi ajaksi. Esimerkiksi erään alahärmäläisen siirtolaismie-

III Vaimot vailla miehiään

hen matka Amerikkaan venähti parista vuodesta kymmeneen vuoteen. Hän ei ollut ajatellut viipyä niin kauan, mutta Amerikka vei mennessään. Mies ei kuitenkaan unohtanut vaimoaan Amerikassa vietettyjen vuosien saatossa, sillä kotiinpaluun syyksi hän mainitsi juuri vaimonsa.⁴

Tutkimuksessani luen amerikanleskiksi vaimot, jotka ovat olleet yksin useampia vuosia, olipa yksin jääminen lopullista tai väliaikaista. Eihän kukaan varmasti voinut lupauksista huolimatta tietää, kuinka pitkistä ajasta oli kyse. Jo pelkkä maiden välinen välimatka lisäsi epävarmuutta ja pidensi odotusaikaa. Vaikka liikenneyhteydet Amerikkaan nopeutuivat ja paranivat, välimatka pysyi silti pitkänä. Vuonna 1891 Suomen Höyrylaiva Oy avasi uuden, nopeamman yhteyden Amerikkaan. Yhtiö asetti Hanko-Kööpenhamina-Hull -reitille jäänmurtaja-aluksen, joka oli rakennettu nimenomaan siirtolaisliikennettä silmällä pitäen. Matka Hulliin kesti vajaan viikon. Hullista siirtolaisten täytyi matkustaa junalla Liverpooliin, josta Atlantin ylitys kesti kaksi viikkoa. Uudistuksesta huolimatta matkanteiko kesti vieläkin lähes kuukauden.⁵ Määränpäässä oli vielä tarkoitus löytää töitä ja saada säästetyksi rahaakin. Oli siis turha odottaa raskaalle ja pitkälle matkalle lähtijää takaisin alta parin vuoden.

Aviovaimoja akoista emäntiin

Eräältä haastateltavalta kysyttiin, miksi vaimot jäivät kotiin miesten lähtiessä Amerikkaan. Haastateltava vastasi nauraen: ”Eihän semmosille reissuille heikompia astioita vierä”.⁶ Vastaus on puoliksi ilkkurinen, sillä useinhan kyse oli siitä, että jonkun oli jäätävä hoitamaan kotia. Toisaalta rahaa ei välttämättä ollut lähteä koko perheen voimin. Eräs toinen siirtolainen taas muisteli, ettei hänen vaimonsa halunnut lähteä hänen mukaansa Amerikkaan.⁷ Ilkikuruudesta huolimatta totta on kuitenkin edellä siteeratun vastauksen toinen puoli. Yleisen ajatusmaailman mukaan nainen oli mieheen nähden *heikompi astia*.

Metafora kuvaa osuvasti naisen asemaa niin yhteiskunnassa kuin

perheyhteisössäkin. Oli aivan luonnollista, ettei *heikompi astia* kes-
tänyt matkan rasituksia tai ollut hyödyllinen matkan varrella. Oli siis
parempi jättää se kotimaahan miehen paluuta odottamaan. Kyse ei
kuitenkaan ollut siitä, kuinka paljon ja kuinka raskasta työtä vaimo
jaksoi tehdä. Ajan maalaisnainen oli tottunut pitkään päivään ja ras-
kaaseen työn tekoon. Kyse oli ajan naisen ja miehen välisestä suh-
teesta.

Perheen synty oli tutkimusaikanani yksiselitteinen tapahtuma,
mutta perheellä oli toki oma elämänkaarensa. Perhe muutti muoto-
aan lasten syntyessä ja heidän vanhetessaan, jolloin perheenjäsenien
roolit muuttuivat. Myös kuolema muutti perheen rakennetta. Ennen-
aikaiset kuolemat saattoivatkin tehdä perheen rakenteesta monimut-
kaisen. Leskimies avioitui yleensä uudestaan, kun taas leskinaisten
uudelleen avioituminen oli harvinaisempaa. Perhe määriteltiin joka
tapauksessa miehen kautta, vieläpä silloinkin, kun mies oli kuollut:
puhuttiin talollisen leskestä tai torpparin leskestä. Alkuperäisen
avioliiton kautta syntynyt perhe koettiin kuitenkin ainutlaatuisen yk-
sikkönä, sillä uuden avioliiton myötä perheeseen tulleet uusi äiti, isä
tai sisarukset olivat vain ”puolikkaita”.⁸

Aviomiehen velvollisuus oli tarjota puolisolleen koti. Toispäin
käännettynä voisi sanoa, että vaimo tuli osaksi miehen taloutta. Tä-
mä näkyy myös rippikirjassa niiden perheiden kohdalla, joilla on
kyseessä toinen avioliitto. Aviomiehen perään on rippikirjaan mer-
kitty niin aikaisempi kuin nykyinenkin vaimo sekä yhteiset ja mo-
lempien aiemmasta avioliitosta olevat lapset.

Kodin ohella vaimo sai miehensä yhteiskunnallisen aseman. Jos
nainen avioitui yli yhteiskuntarajojen, hänen yhteiskunnallinen ase-
mansa määräytyi aviomiehen mukaan, ei sen mukaan, mitä
vaimo oli isänsä talouteen kuuluvana ollut. Yhteiskunnallinen asema
määrittää ihmisen aseman yhteisössä varallisuuden kautta. Ihmisen
paikka määrittyi sen mukaan, kuinka paljon hän omisti suhteessa
toisiin. Vaimon asema määrittyi aviomiehen mukaisesti. Vaimo oli
torpparin tai talollisen vaimo, ei koskaan itse omistus- tai vuok-
rasuhteessa oleva.

III Vaimot vailla miehiään

Tarkasteltaessa Alahärmän amerikanleskien aviopuolisoiden yhteiskunnallista asemaa (kuvio 4) nousee itsellisten määrä suurimmaksi. Tämä ei sinänsä ole mitenkään merkittävää, koska itsellisten määrä kasvoi 1800-luvulla Etelä-Pohjanmaalla niin kuin myös koko maassa. Heidän määränsä on kuitenkin hieman epätarkka, sillä Amerikkaan siirtyneet saatettiin merkitä Alahärmän rippikirjaan itsellisiksi heidän todellisesta sosiaalisesta asemastaan piittaamatta. Toinen epävarmuustekijä sisältyy rippikirjoissa olevaan tilattomien luetteloon. Mikä oli tilattoman ja itsellisen ero? Kummallakaan ei ole omaa viljeltävää maata. Ero selittyy vain sillä, että merkintöjä teki kaksi eri kirkkoherraa ja molemmilla oli hieman erilainen merkitsemistapa.⁹ Kuviossa 4 Alahärmän tilattomat on yhdistetty itsellisten luokkaan. Vaikka yhdistämistä ei olisi tehty, olisi itsellisten luokka silti luokista suurin.

Kuvio 4. Suomalaisten siirtolaisten sosiaalinen asema vuosina 1893–1914 ja Alahärmän amerikanleskien sosiaalinen asema vuosina 1897–1906, prosenttia.

Sosiaalinen asema	Koko maa	Alahärmä
talolliset ja heidän lapsensa	30	22
torpparit ja heidän lapsensa	12	4
mäkitupalaiset	27	9
itselliset	20	59
muut	11	6
yhteensä, %	100	100
N	253 016	136

LÄHDE: Kero 1974, 82; Alahärmän rippikirja 1897–1906.

Toiseksi suurin amerikanleskien joukko oli talollisten vaimot. Heitä amerikanleskistä oli lähes viidesosa. Mielenkiintoisen ryhmän muodostavat amerikanlesket, joiden aviomiehet olivat joko poikia tai vävyjä. Pojat olivat lähes kaikki talollisten poikia, eli vaimo oli mennyt avioliiton myötä miniäksi miehensä kotiin. Appivanhemmat eivät olleet vielä siirtyneet syytingille ja vanhaisäntä oli vielä perheen pää. Näin ollen pojalla – varsinkin, jos poikia oli useita eikä kyseessä ollut esikoinen – oli mahdollisuus lähteä Amerikkaan ko

hentamaan joko kotitalonsa varallisuutta tai ansaitsemaan omalle perheelleen parempaa tulevaisuutta.

Myös vävyjen appivanhemmat olivat rippikirjan mukaan lähes kaikki maataomistavia. Mikäli appivanhemmilla ei ollut poikalapsia, saattoi tyttären taloon tuomasta vävystä tulla talon seuraava isäntä. Voi myös olla, että nuorella parilla ei ollut muuta paikkaa aloittaa yhteistä elämää ja he olivat tämän takia appivanhempien taloudessa. Koska miehen velvollisuus oli hankkia perheelleen koti, ei ole ihme, että vävyt lähtivät tienaamaan rahaa Amerikasta.

Torppareiden vaimoista vain muutama joutui amerikanlesken asemaan. Osasyys tähän voi olla se, että vuosisadan vaihteessa alahärmäläisten torpparien määrä laski koko ajan. Toisaalta heitä ei koskaan ollut ollutkaan huomattavaa määrää. Olihan Alahärmä aluetta, jonka tilojen torppamäärä oli vähäinen. Myöskään mäkitupiin ei jäänyt montakaan amerikanleskeä huolehtimaan vuokramökistä. Tulos on mielenkiintoinen, sillä verrattaessa tätä koko maan siirtolaisuuteen, suuri osa siirtolaisista lähti mäkituvista (kuvio 4).

Tämän lisäksi amerikanleskiä oli myös ammattimiesten vaimoissa. Räätälin, sepän ja suutarien vaimot jäivät odottamaan miestänsä kotiin palaavaksi. Erään Alahärmäläisen itsellisen tarkemmaksi ammatiksi on rippikirjassa merkitty voimistelija. Hänkin lähti Amerikkaan vaimon jäädessä kotiin.

Verrattaessa Alahärmän siirtolaisuuden sosiaalista rakennetta koko maan siirtolaisuuden sosiaaliseen rakenteeseen (kuvio 4) havaitaan eroavaisuuksia. Alahärmän rippikirjan mukaan suurin osa alahärmäläisistä siirtolaisista oli itsellisiä ja vasta toiseksi suurin lähtijäryhmä oli talolliset. Alahärmäläisten itsellisten suureen määrään saattoi tosin vaikuttaa edellä sanottu tapa merkitä siirtolaiset itsellisiksi. Toinen paikallinen eroavaisuus on mäkitupalaisten kohdalla, joita alahärmästä lähti vain vähän, mutta koko maan lukuja tarkastellessa mäkitupalaisten määrä nousee huomattavan korkeaksi.

Missä iässä vaimot ”amerikanleskeytyivät”? Noin puolessa tapauksista tiedetään minkä ikäinen vaimo oli miehen lähtiessä matkaan. Tästä ryhmästä laskettaessa amerikanleskien mediaani-ikäsi¹⁰ tulee

III Vaimot vailla miehiään

28 vuotta. Eri yhteiskuntaluokissa on kuitenkin huomattavia eroja (kuvio 5).

Kuvio 5. Amerikanleskien mediaani-ikä sosiaalisen aseman mukaan miehen lähtiessä siirtolaiseksi.

Sosiaalinen asema	Mediaani-ikä (vuotta)	Sosiaalinen asema	Mediaani-ikä (vuotta)
torpparin vaimo	40	mäkitupalaisen vaimo	29
talollisen vaimo	31	vävyyn/pojan vaimo	24
itsellisen vaimo	30	muut	29

LÄHDE: Alahärmän rippikirja 1897–1906.

Amerikanlesket, joiden miehet olivat pojan tai vävyn asemassa, ovat iältään nuorimpia. Heidän mediaani-ikänsä on 24 vuotta. Mäkitupalaisten amerikanleskien mediaani-ikä on taas 29 vuotta, itsellisten 30, talollisten 31 ja torpparien peräti 40 vuotta. Ikäerot selittyvät sosiaalisen aseman mukaan. Vävyt ja pojat olivat kaikkein heikoimmassa taloudellisessa asemassa, mikäli he eivät olleet tilan perijöitä. Heitä yhdisti yleensä oman kodin puute. Joten ei ole ihme, että he lähtivät pian avioitumisen jälkeen siirtolaiseksi. Nuorimmat amerikanlesket olivatkin poikien ja vävyjen vaimoja. Nuorin ameri-kanleski oli 18-vuotias.

Voisi olettaa, että itsellisten mediaani-ikä olisi yhtä alhainen kuin vävyjen ja poikien vaimojen, sillä itselliset olivat samanlaisessa tilanteessa kuin vävyt ja pojat. Heiltäkin puuttui oma talo tai mökki. Itsellisten, joihin lasken kuuluvaksi myös tilattomat, mediaani-ikäksi tulee kuitenkin 30 vuotta.

Maata omistavien, vuokramaata viljelevien ja vuokramökissä asuvien mediaani-iat ovat myös korkeita. Syynä tähän lienee se, että heillä oli jotain konkreettista, johon kiinnittyä, oli mökki kuinka pieni tahansa. Torpparien amerikanleskien mediaani-ikä on huo

III Vaimot vailla miehiään

mattavan korkea. Onkin syytä epäillä vääristymää luvussa, sillä heidän kohdallaan otos jäi pieneksi. Torppareita lähti Alahärmästä suhteessa muihin yhteiskuntaryhmiin vähän ja heidän kohdallaan on mahdollista laskea vain harvan amerikanlesken ikä miehen lähtövaiheessa. Torpparien amerikanleskistä nuorin, jonka iän sain selvitettyä, oli peräti 38-vuotias. Kaikkein vanhin amerikanleski kuului talollisten vaimojen joukkoon. Hän oli miehensä lähtöhetkellä 54-vuotias.¹¹

Ammatinharjoittajien amerikanleskien mediaani-ikä on 29 vuotta. Eri ammatinharjoittajat ovat kuviossa 5 laskettu ryhmään ”muut”. Suutarin ja räätälin vaimot olivat joukon vanhimpia – 34-vuotiaita – miehen lähtöhetkellä. Nuorin amerikanleski oli 23-vuotias voimistelijan vaimo.¹² Jälleen nuorin amerikanleski on sellainen, jonka aviomies on ammatista päätellen taloudellisesti heikoilla.

Kuvio 6. Vihkimisen ja aviomiehen siirtolaiseksi lähtemisen välinen aika.

Aika vuosina	Prosenttia
alle 1 vuotta	14
1–5 vuotta	31
yli 5–10 vuotta	32
yli 10–15 vuotta	15
yli 15 vuotta	8
yhtensä	100

LÄHDE: Alahärmän rippikirja 1897–1906.

Niiden amerikanleskien kohdalla, joiden miesten lähtöpäivä on merkitty rippikirjaan, on mahdollista laskea myös avioitumisen ja miehen siirtolaiseksi lähtemisen välinen aika (kuvio 6). Amerikanleski oli usein vasta avioitunut nuori vaimo. Jopa 14 prosenttia amerikanleskistä oli ehtinyt olla aviossa vähemmän kuin vuoden. Kolmasosa (31 %) oli ehtinyt olla aviossa yhdestä viiteen vuotta miehen lähdön hetkellä. Viidestä kymmeneen vuoteen aviossa olleita amerikanleskiä oli niin ikään kolmannes (32 %), seuraavan viiden vuoden

III Vaimot vailla miehiään

aikana lähteneitä oli 15 prosenttia ja yli 15 avioliittovuoden jälkeen lähti 8 prosenttia alahärmäläisistä siirtolaismiehistä.¹³

Näin ollen amerikanleskien miehistä lähes puolet (45 %) lähti siirtolaiseksi viiden vuoden sisällä avioitumisesta. Verrattaessa tätä lukua amerikanleskien mediaani-ikään saadaan näkyviin myös alahärmäläisten naisten avioitumisikä. Tällöin mediaani-ikäsi tulee noin 25 vuotta. Tämä lähentelee koko maan yleistä avioitumiskeskikikää, joka oli 1900-luvulle tultaessa 25,9 vuotta.¹⁴ Keskimääräistä avioikää voi pitää suhteellisen korkeana, varsinkin kun vuosisadan vaihteessa laillinen avioitumisikäraja oli 15 vuotta. Naisten avioitumisikä vaihteli sosiaalisen aseman mukaan. Yleisesti katsottiin, että maalaisyhteisössä asuvat talonpoikaisnaiset avioituivat nuorempana kuin kaupunkien porvarinaiset. Avioitumisikä vaihteli myös maan eri osissa. Itäsuomalaisten naisten otaksuttiin avioituvan muita naisia nuorempana.¹⁵

Tarkasteltaessa siirtolaiseksi lähteneiden määrää Alahärmässä, käy ilmi, että suuria eroavaisuuksia ei kylien välillä ole. Näin ollen amerikanleskiä oli tasaisesti ympäri kuntaa. Eroavaisuudet ovat hiuksenhienoja, mutta pieniä eroavaisuuksia voi kuitenkin osoittaa. Eniten amerikanleskiä oli Härmän kylässä. Vähiten heitä oli taas Hakolan kylässä. Kyseessä oli kuitenkin vain muutaman naisen ero. Heikkilässä ja Vuoskoskella amerikanleskiä oli samansuuruinen määrä.¹⁶

Erään amerikanlesken tarina¹⁷

Ylihärmän Keskikylässä sijainneessa Ahosaaren torpassa asui 1870-luvulla renki ”Heikki” ja hänen vaimonsa ”Anna”. Heidän seitsemästä syntyneestä lapsestaan eloon jäi kaksi poikaa sekä nuorin tytär. Pojista vanhin, vuonna 1872 syntynyt ”Pekka” avioitui vuonna 1893 Alahärmän Heikkilän Näsistä kotoisin olevan ”Miinan” (s. 1873) kanssa. Pian naimisiinmenon jälkeen aviopari osti pienen talon Härmän Ojalasta. Heille syntyi kolme lasta: ”Niko” (s. 1895), ”Lahja” (s. 1898) ja ”Fiina” (s. 1899).

Avioliiton ensivuodet olivat perheelle raskasta aikaa. ”Pekka” viihtyi yhä vähemmän kotona. Alue oli vahvasti uskonnollista, mutta yhteisöön mahtui myös niitä, joille viina maistui. Nämä porukat veivät mukanaan myös ”Pekan”. Ryyppyporukka keitti itse viinaa tai hankki sitä muualta. Eräällä ryyppyretkellä ”Pekka” takasi tuttavansa lainan. Tuttava osoittautui kuitenkin huijariksi ja perhe menetti talon. Perheen jääminen kodittomaksi oli liikaa nuorelle aviomiehelle. ”Miinan” ollessa taas raskaana ”Pekka” lähti kasvavieneen siirtolaisjoukkojen mukana Amerikkaan keväällä 1899. Perheen nuorin lapsi syntyi isän lähdön jälkeen seuraavan syyskuun alussa. ”Miinan” oli tarkoitus muuttaa lasten kanssa Amerikkaan heti, kun ”Pekka” saisi elämänsä siellä alkuun.

Kirjeenvaihto puolisoitten välillä oli aluksi vilkasta. Välimatkasta huolimatta posti kulki heidän välillään, kunnes Amerikan päässä asuvan ”Pekan” kirjelähetykset alkoivat harveta. Syytä tähän jälkeläiset eivät tiedä, mutta epäilivät viinan vieneen miehen taas mennessään. ”Miina” muutti lasten kanssa takaisin Alahärmän Näsin kylään. ”Miinan” syntymäkodin naapuriin, hänen veljensä maille, rakennettiin pieni mökki ”Miinalle” ja lapsille. ”Miinan” isä oli kuollut tytön ollessa kuuden vuoden ikäinen, mutta veli ”Elias” auttoi parhaansa mukaan. Toimeentulon ”Miina” hankki työvaatteiden ompelijana ja hän kävi myös piikana kylällä. Veljensä talossa hän kävi auttamassa kotitöissä ja sai sieltäkin taloudellista tukea. Vanhin lapsi ”Niko” sekä kuopus ”Fiina” palvelivat renkinä ja piikana jo lapsesta saakka.

Talvella 1907 Amerikasta tuli kirje ”Pekan” tuttavalta. Kirjeessä kerrottiin ”Pekan” kuolleen tapaturmaisesti tapaninpäivänä 1906. Samainen päivä on merkitty myös Alahärmän rippikirjaan kuolinpäiväksi. Varmaa tietoa ei ole siitä, mistä tieto rippikirjaan on kantautunut, sillä kuolintodistusta ei seurakunnasta ole jälkepäin löytynyt. Kuolleiden luetteloon on jäänyt jälkipolville vain tieto kuolintodistuksen saapumisesta Amerikasta 6.4.1909. ”Pekan” tyttären ”Fiinan” mukaan kuolintodistusta ei ollut perheelle lähetetty. Heille tieto kuolemasta oli tullut vain tuttavan lähettämässä kirjees

III Vaimot vailla miehiään

sä. ”Miina” ja hänen vanhin poikansa ”Niko” sekä kuopus ”Fiina” uskoivat kuolemaansa asti ”Pekan” eläneen vielä pitkään vuoden 1906 jälkeen.

Jännittävä tarina on ”Nikon” matka Amerikkaan kuolleeksi ilmoitettua isää etsimään. ”Nikon” vartuttua miehen ikään hän keräsi säästönsä ja lähti etsimään isäänsä Amerikasta. Hänen matkansa ajankohdasta ei ole täyttä varmuutta, mutta se tapahtui ennen vuotta 1924. Näin ollen ”Niko” oli korkeintaan 27-vuotias matkaan lähtiesä. Hänellä ei ollut aavistustakaan, kuinka suuri Amerikka oli ja kuinka mahdotonta sieltä olisi yksittäinen ihminen löytää. ”Nikon” tiedot olivat kiertokouluopetuksen varassa. Tuntomerkkinä isästä hänellä oli oma peilikuvansa sekä tieto siitä, että isältä puuttui toinen isovarvas lähes kokonaan.

Eräällä metsäkämpällä hän tapasi kuitenkin miehen, joka sopi iältään, ulkonäöltään ja puhetyyliltään hänen isäkseen. Hänen isänsä oli tuolloin 45–50 -vuotias, mikäli oli vielä elossa. ”Niko” yritti varovasti kysellä miehen perheestä ja kotipaikasta. Mies näytti myös ontuvan toista jalkaa. Seuraavan aamun valjetessa ”Niko” sai omasta mielestään varmistuksen asiasta, sillä mies oli yön aikaan lähtenyt metsäkämpältä. Olisiko hän tunnistanut kotiin hylkäämänsä pojan ja säikähtänyt tilannetta? Tuolta alueelta meni siihen aikaan paljon suomalaisia Australiaan, ja ”Niko” uskoi myös isänsä paenneen sinne. Myöhemmin ”Niko” palasi takaisin Suomeen. Asia vaivasi sisaruksia kuitenkin paljon ja ”Niko” etsi isäänsä myös Australiasta ja myöhemmin vielä uudestaan Amerikasta. Näiden matkojen tulokset olivat kuitenkin laihemmat kuin ensimmäisen matkan.

”Miinalle” korvaamaton tuki oli hänen veljensä. Kaikki lapset olivat alle neljän vuoden ikäisiä ”Pekan” lähtiessä siirtolaiseksi, joten lapsista ei ollut vielä vuosiin taloudelliseksi tueksi amerikkalaiselle. Muistelmista ei käy ilmi, että ”Miinan” elämä olisi ollut vaikeampaa kuin muiden. Paljon hän töitä teki, mutta niin teki tuohon aikaan jokainen. Vaikka kohtalo veikin väärään suuntaan, elämän vaikeus tai ankeus ei ole muistelmien pääjuoni, vaan usko aviomiehen ja isän elämiseen saapuneesta kuolinsanomasta huolimatta.

Viitteet lukuun III

- ¹ Alahärmän rippikirja 1897–1906, 1192.
- ² Taulu VII. Vuosina 1900–1902 maasta lähteneiden siirtolaisten kotiin jättämät perheenjäsenet. 1. Ryhmitys lääneittäin päähenkilöiden kotipaikan mukaan, kaupungeissa ja maaseudulla. Siirtolaisuustilasto, osa 1. SVT XXVIII.
- ³ Toivonen 1963, 49–50.
- ⁴ Mustut/Y/07443.
- ⁵ Toivonen 1963, 62–63.
- ⁶ Mustut/Y/07455.
- ⁷ Mustut/Y/07443.
- ⁸ Häggman 1994, 40–41.
- ⁹ Alahärmän rippikirja 1897–1906.
- ¹⁰ Käytän mediaania, sillä otos on esim. torppareiden osalta liian pieni, jotta keskiarvolla saataisiin tarpeeksi suuntaa-antava tulos. Otoksen ollessa pieni mediaani antaa keskiarvoa tarkemman tuloksen.
- ¹¹ Alahärmän rippikirja 1897–1906.
- ¹² Alahärmän rippikirja 1897–1906.
- ¹³ Alahärmän rippikirja 1897–1906.
- ¹⁴ Avioliittoon menneiden keski-ikä. Väestötilastoa 34, s. 30. SVT VI.
- ¹⁵ Rajainen 1973, 188–189.
- ¹⁶ Alahärmän rippikirja 1897–1906. Alahärmässä oli neljä kylää eli Hakola, Härmä, Vuoskoski ja Heikkilä. Härmä oli pitäjän kirkonkylä ja ykköskeskus, missä oli alueen hallinto ja pappila. Kojonen 2004, 9.
- ¹⁷ Tarina perustuu seuraaviin Esa Pukkilalta saatuihin lähteisiin (Avioero vuosisadan vaihteen tapaan? ja Esa Pukkilan puhelinhaastattelu 7.1.2004 ja Sukupuu sekä Aihetta tarkentava kirje 1.2.2004) sekä Alahärmän rippikirjaan 1897–1906, 328.

IV KOTIIN HYLÄTTYJEN SOSIAALINEN ASEMA

Sukulaiset turvana ja riesana

Amerikanlesken sosiaalinen ympäristö muodostui pitkälle sukulaisista – niin verisukulaisista kuin avioliiton kautta syntyneistä sukulaisuussuhteista. Vuosisadan vaihteessa elämänpiiri Alahärmässä oli edelleen pieni ja sukulaiset olivatkin usein lähettyvillä, elleivät jopa samassa taloudessa. Tämän takia ihmissuhdeverkosto oli yleensä maantieteellisesti kapea-alainen. Sukulaisten ja muiden yhteisön jäsenten suhtautumisella amerikanleskiin oli merkityksensä amerikanleskien sopeutumiselle tai sopeutumattomuudelle. Ympäristö loi paineita, jotka masensivat mutta myös kasvattivat sisua. Naapureiden suhtautumisessa amerikanleskiin olisi ollut toivomisen varaa, mutta sukulaiset olivat usein niin taloudellinen kuin henkinenkin tuki yksin jääneelle.¹

Yksin jääneen amerikanlesken turvana olivat yleensä verisukulaiset, kuten ”Miinalla” oli veli ”Elias”, tai sitten appivanhemmat. Yleensä tyttäret siirtyivät naimisiin mentyään kotoaan muualle asumaan, ja näin ollen heidän sosiaalisiksi piirikseen muodostui ensisijaisesti talous, johon he miehensä myötä siirtyivät. Harvoin mies tuli aviovaimonsa kotiin asumaan, joskin myös sitä tapahtui. Alahärmän rippikirjassa 12 amerikanlesken aviomiestä on merkitty vävyksi, mistä voi päätellä näiden miesten tulleen avioliiton myötä osaksi vaimon synnyinkotia.² Näin saattoi tapahtua muun muassa silloin, jos vaimolla ei ollut veljeä, joka perisi vanhempien talon.

Suurperheissä on erilaisia alistussuhteita. Anopin ja miniän suhteet olivat usein ongelmaisia. Monesti ongelmia on kuitenkin liioiteltu niin muistelmissa kuin perinteessäkin. Naisen ”ura” saavutti lakipisteensä silloin, kun poika toi hänelle miniän. Anopin asema ei kuitenkaan ollut kiistaton, sillä miniä ja anoppi saattoivat käydä vuosikausia valtataistelua. Miniän taisteluaseena oli hänen eroottinen suhteensa tulevaan isäntään sekä lapset, joista vanhin poika peri talon isänsä jälkeen.³ Nuori miniä joutui talon töihin siinä missä muut talon tyttäret ja piit. Vanha emäntä piti talonemännän paikkaa

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

niin kauan kuin kykeni, miniän ollessa kytömaalla, kesantopellolla, navetassa ja tupatöissä muiden työntekijöiden rinnalla. Anopin valvovan silmän alla miniän osa saattoi nuorelle vaimolle olla hyvinkin raskas.⁴ Mutta millaiseksi miniän ja anopin suhde muuttui talon pojan jättäessä miniän appivanhempien kanssa kotiin siirtolaiseksi lähtiessään? Näitä naisten välisiä suhteita ei ole paljoa tutkittu, joten tietomme niistä ovat vähäiset.

Toisaalta anopin tuki saattoi myös helpottaa amerikanlesken elämää. Amerikaleski muistelee anoppiaan laulussa lämmöllä:

*Mun mieheni on kans Amerikassa ollu kahreksantoista vuotta, ja se aikaa jo mun hyljänny ja se hyljätyksi mun saattoi. Onpa se ollu jo enemmäkki, jo yhdeksättä toista, niin mulla ollu sillä aikaa murhesta jo monen moista ... Minä olen jääny miehestäni, mutta anoppiani minä kiitän, ja ne sitte hukalla, jos ihmiset puhuu sittä.*⁵

Alahärmäläinen ”Liisa” meni miniäksi 19-vuotiaana miehensä kotiin. Talossa oli tuohon aikaan väkeä kaikkiaan 11 henkeä. Härmässä ei juuri töitä ollut, mutta ”Liisan” aviomiehen onnistui kuitenkin saada töitä rautateiltä. Aika oli onnellista ja rahaa jäi hieman säästettäväksikin. ”Liisa” odotti toista lasta, kun appi alkoi vaatia poikansa lähtöä Kanadaan. ”Liisa” ei olisi halunnut miehensä lähtevän ja pyysi, ettei tämä jättäisi häntä anoppinsa luokse. Anoppi kun oli kiukkuinen ja syytti kaikesta ”miniä-maijaa”. Mies kuitenkin lupasi olla poissa vain pari vuotta ja neuvoi, ettei kannattanut anoppia vastustaa, niin kyllä hänen kanssaan pärjää. Neuvoista ei ollut paljon apua anopin kanssa kamppailevalle miniälle. ”Liisa” kuvasikin elämänsä miehen lähdön jälkeen kurjaksi. Hän kertoi kinkunhakureisusta, jolla hän kompastui veitsen lähes osuessa hänen mahaansa. Jälkeenpäin hän toivoi, että veitsi olisi todella osunut ja lopettanut hänen kurjuutensa. Hän odotti tuolloin toista lastaan.⁶

Lapset

Äitiys on ollut kautta aikojen ihannoinnin kohde. Nähtiinhän se jokaisen naisen kutsumuksena ja osana vaimon roolia. Puolisoiden välinen suhde korostui Suomessa 1800-luvulta lähtien, mutta se ei edelleenkaan ollut perhe-elämän keskeisin elementti. Sitä tärkeämpi oli äidin ja lapsen välinen suhde. Huolimatta siitä, että lapset joutuivat työnteekoon jo hyvinkin nuorena, lapsuus nähtiin silti erillisenä elämänvaiheena. Suomessa syntyvyys alkoi laskea 1800-luvun lopulla, mutta vielä 1900-luvun alussa keskimääräinen perheen lapsiluku oli 4,8 lasta.⁷ Etelä-Pohjanmaalla perheet olivat yleensä suuria, eivätkä Alahärmän perheet tästä poikenneet.

Syntyvyyden säännöstely alkoi 1800-luvulla ylemmissä yhteiskuntaluokissa. Varsinkin naisilla oli hyvä syy syntyvyyden säännöstelyyn, sillä vielä 1800-luvulla synnytys oli vaarallista. Vasta 1800-luvun lopussa havaittiin, että hygienia vähentää lapsivuodekuolleisuutta. Myös lääketieteen kehittyminen teki synnytyksestä turvallisemman. Vuosisadan vaihteessa synnytys kuului vielä viiden yleisimmän kuolinsyyn joukkoon.⁸ Syntyvyyden säännöstelyn yleistymisestä huolimatta keskeytetty yhdyntä oli yleisimmin käytetty ehkäisykeino.⁹

Alahärmäläisiä siirtolaisperheiden keskimääräinen lapsiluku oli 3,3 lasta. Se on alhaisempi kuin edellä mainittu koko maan keskiarvo. Syynä tähän on siirtolaisuuden rakenne. Suurin osa lähtijöistä oli parhaassa työiässä olevia miehiä, 16–40 -vuotiaita. Heidän perheisään lasten määrä jäi usein siihen, mikä se oli, kun mies lähti siirtolaiseksi. Niissä perheissä, joita siirtolaisuus ei koetellut lasten määrä oli suurempi.¹⁰ Tämä johtui siitä, että aviopuolisot elivät yhdessä ja harjoittivat aviollista yhdyselämää kun taas siirtolaisperheissä mies ja vaimo olivat erillään.

Toinen syy siirtolaisperheiden alempaan keskimääräiseen lapsilukuun oli se, että suuri osa siirtolaismiehistä lähti melko pian avioliiton solmimisen jälkeen. Näin ollen amerikanlesket eivät ehtineet välttämättä edes tulla raskaaksi ja jäivät näin yksin odottamaan

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

miestä kotiin. Alahärmän amerikanleskistä kymmenkunta oli lapsettomia. Yleensä esikoinen kuitenkin syntyi alle vuoden kuluttua vihkimisestä.¹¹ Usea amerikanleski oli ”Miinan” tavoin raskaana miehensä lähdön aikaan. Eräs alahärmäläinen muisteli monille miehille syntyneen siirtolaiseksi lähdön jälkeen lapsia, jotka olivat jo isoja isän palatessa takaisin kotikonnulle.¹²

Koska lapset olivat usein pieniä, ei heistä ollut suurta apua amerikanleskille, vaikka lapset oppivatkin jo nuorena tekemään työtä. Nämä *amerikanorvot*¹³ joutuivat kuitenkin aikuistumaan muita ikäisiään nopeammin, sillä äiti tarvitsi kaiken mahdollisen avun. Isättömyys oli useille amerikanorvoille yhtä kipeä asia kuin miehettömyys heidän äideilleen, amerikanleskille. Amerikanorvot kaipasivat isäänsä paljon. Edes Amerikasta tullut paketti ei helpottanut ikävää. Muutaman dollarin rahalähetys ei korvannut isää. On luonnollista, että isättömyys aiheutti myös kateutta niitä kohtaan, joiden isä oli kotona tukena ja turvana. Moni amerikanorpo vaikeni isästään kokonaan. Vuosikausia poissa ollut isä saattoi vajota myös pienen lapsen mielessä unholaan. Kaikki lapset eivät edes kunnolla muistaneet isäänsä, sillä useat amerikanorvoista olivat vielä pieniä isän lähtiessä.¹⁴

Kotiin jääneiden lasten ikää on mahdollista tarkastella niiden siirtolaisten kohdalla, joiden siirtolaiseksi lähtemisen ajankohta on merkitty rippikirjaan (kuvio 7). Amerikanleskien vanhimmista lapsista kaksi kolmasosaa oli alle 10-vuotiaita ja heistä arviolta puolet alle 5-vuotiaita isän lähtiessä siirtolaiseksi. Kuusi vuotta täytäneeltä saatettiin vuosisadan vaihteessa jo odottaa työsuorituksia. Käytännössä mitään moraalisia ikärajoja lasten työnteolle ei maaseudulla asetettu. Lapsi aloitti työnteon heti, ”kun jaksoi yhden halon kantaa”. Elämän realiteetit ja olosuhteet määräsivät töiden aloittamisiän. Samalla lapset kouliintuivat hierarkkisen ja autoritaarisesti johdetun yhteisön jäseniksi. Talonpoikaisperhe oli niin uusintamis- kuin tuotantoyksikkökin. Rippikouluikäisen nuoren odotettiin jo hallitsevan mieheltä ja naiselta vaadittava monipuolinen tietotaito.¹⁵

Kuvio 7. Perheen esikoisen ikä isän lähtiessä siirtolaiseksi.

Aika vuosina	Prosenttia
alle 5 vuotta	46
5–10 vuotta	28
yli 10–15 vuotta	8
yli 15 vuotta	18
yhteensä	100

LÄHDE: Alahärmän rippikirja 1897–1906.

Perinteisessä maalaisyhteisössä työt jakautuivat sekä sukupuolen että myös iän mukaan. Naisten ja miesten töiden ohella katsottiin olevan töitä, jotka kuuluivat vanhuksille ja lapsille. Tällainen työnjako nähtiin käytännöllisenä suhteessa töiden vaatimaan fyysiseen voimaan sekä tärkeyteen elannon saannin ja yhteisön sosiaalisen rakenteen säilymisen turvaamiseksi. Toisaalta työnjaossa otettiin huomioon kätevyys, vastuullisuus sekä ymmärrys, joita työstä suoriutuminen edellytti.¹⁶

Nuoremmista sisaruksista huolehtiminen oli muiden kotitöiden ohella yksi lapsien yleisimmistä töistä. Aviomiehen lähtiessä amerikkalaisen työtaakka yleensä kasvoi, eikä aikaa lasten hoitamiseen jäänyt. Nuoremmista lapsista huolehtivat usein vanhemmat sisarukset – jotka olivat monesti vielä itsekin lapsia. Erään talon isännän lähdettyä amerikkalaiski jäi kotiin kahdeksan lapsen kanssa, joista vanhin oli vasta 8-vuotias ja nuorin syntyi isän lähdön jälkeen. Helpompaa oli varmasti Härmän kylästä lähteneen suutarin lapsilla. Perheessä oli yhteensä 10 lasta ja yksi suutarin oppilas. Vanhin lapsi oli isän lähtiessä jo 20-vuotias, joten amerikkalaisella oli apunaan aikuisia lapsia. Perheen kuopus oli vain vuoden ikäinen, mutta hänelle riitti hoitajia suurperheessä.¹⁷ Arki oli varmasti turvatumpi kuin nuorten lasten kanssa jääneellä amerikkalaisella.

Toisaalta lapset saattoivat lähteä pois kotoa hyvinkin varhain. Varsinkin vähävaraisten perheiden lapset lähtivät jo hyvin nuorina kodin ulkopuolelle elantoa hankkimaan piiioksi tai rengeiksi. Maa

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

seudulla tytöille lähes ainoa kodin ulkopuolinen ansiotyömahdollisuus oli piikominen omassa tai naapurikylässä sijaitsevilla taloissa. Tytöt kulkivatkin usein äitiensä viitoittamaa tietä ennen naimisiin menoa ja olivat pian pestissä.¹⁸ Suutarin perheen viisi vanhinta lasta olivat tyttöjä. Odotettavissa oli, että he pian ikänsä puolesta menisivät naimisiin ja perustaisivat oman perheen ja jättäisivät luonnollisesti lapsuuden kodin taakseen. Kapiroita alettiin yleisesti valmistella tytön ollessa vielä lapsi ja rippikoulun jälkeen tyttöjen katsottiin olevan mukana aviomarkkinoilla.¹⁹

Yleensä amerikanleski saattoikin turvata eniten vanhimman poikansa apuun. Olihan tämä kotitilan perijä. Monet alahärmäläisten siirtolaisten varttuneista lapsista näyttävät seuranneen isäänsä Amerikkaan. Päätös matkaan lähdöstä syntyi varmasti helposti, odottihan isä määränpäässä. Näin amerikanleski saattoi menettää miehensä lisäksi myös lapset Amerikan ihmemaalle.

Siveellisen tason lasku

Aikalaisten silmissä eräänä siirtolaisuuden muassaan tuomana suurena ongelmana nähtiin kotiin jääneiden vaimojen siveellisen tason lasku. Sillä tarkoitettiin lähinnä amerikanleskien aviorikoksia ja aviottomia lapsia. Tiedot ilmiöstä ovat ristiriitaisia. Tason laskusta puhuivat eniten papit, jotka olivat myös asiasta parhaiten selvillä. Toisaalta papisto saattoi tarkoituksenmukaisesti liioitella siveellistä turmiota, jotta viesti meni paremmin seurakunnassa perille.²⁰

Vielä 1800-luvulla seksuaalisuudesta puhumista välteltiin julkisuudessa. Tilanne muuttui kuitenkin radikaalisti 1880-luvulle tultaessa. Sivistyneistön ja naisaktivistien keskuudessa velloneella keskustelulla pyrittiin muuttamaan vallitsevia siveellisyyskäsitteitä.²¹ Maaseudun siveellisyysolot herättivät huomiota vuosisadan vaihteessa.²² Varsinkin *Suomen Naisyhdistys* oli huolissaan maaseudun vapaammasta siveysilmapiiristä. Suurena epäkohtana nähtiin Alahärmän raitillakin tapana ollut yöjuoksu: nuorten miesten öiset vierailut tyttöjen luona. Tapa oli kuitenkin niin yleinen, että nuorelle

tytölle saattoi olla jopa häpeä, mikäli hänen luonaan ei sulhasehdokkaita öisin käynyt.²³

Rippikoulun käyneelle tytölle oli tapana laittaa oma makuukamario, jonne yöjuoksulla olevat miehet saivat muuta talonväkeä häiritsemättä tulla. Paulaharjun muistelmien mukaan

Ylikamari oli aivan varta vasten tehty talon tyttärelle tuparadin päätyyn, ja porstuasta sinne mennä kopisteltiin kiertoportaita sekä kokin kautta. Piioilla piti olla lutti taikka ainakin pieni puari pihan vieressä, ja torpan tyttäretkin raavasten kirjoihin päästyään tahtoivat jonkinlaisen kömmänän. Ukkopahan täytyi vaikka porstuanperään lautalaipiolla kropeltaa pieni kamarimöksä ja sahata peräseinään pikkuruinen päivänreikä.²⁴

Yöjuoksu oli niin yleistä ja hyväksyttyä maalaisyhteisössä, että siihen oli mahdoton papistonkaan enää puuttua. Oli kyse ajan kointariitistä. Aittojen pimentojen tapahtumat jäivät yleensä vain asianomaisten tietoon. Toisille yöjuoksu merkitsi vain viatonta kahdenkeskistä seurustelua muiden seurustelumahdollisuuksien puuttuessa. Toisten mielestä yöjuoksu johti aviottomaan sukupuoliyhteyteen.²⁵ Alahärmäläispojat saattoivat kesän pyhäöinä olla liikkeellä myös joukolla. He menivät tyttöjä tapaamaan, ja yö saattoi kulua jutellen sekä laulaen. Näin kulki poikaporukka tytön luota toiselle, mutta joukosta saattoi jättäytyä aina joku tyttären seuraksi kammariin muiden jatkaessa matkaa. Täysin sulassa sovussa ei kosiskelu härmäläispojilta onnistunut, vaan välillä tyttöjen huomiosta myös tapeltiin – varsinkin jos vieraan kylän mies yritti tytön suosioon.²⁶

Huolimatta yöjuoksujen yleisyydestä ympäri Pohjanmaata se ei lisännyt aviottomien lasten määrää, olihan koko Vaasan läänin avioton syntyneisyys maan pienintä heti Viipurin läänin jälkeen. Toisaalta sosiaalinen painostus vaati tytön raskaaksi saattamaa poikaa avioitumaan tytön kanssa. Tämä vaikuttaa lukujen vertailukelpoisuuteen, sillä loppujen lopuksi ei voi tietää, missä määrin siveysvaatimuksia noudatettiin ja oliko kyseessä ”pakkoavioliitto”.²⁷

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

Tällainen ajalle ominainen vapaamielinen kosiskelu herätti ehkäpä aiheestakin keskustelua. Rinnalleen se sai huolestuneet keskustelut amerikanleskien vapaamielisyydestä. Oliko amerikanleskiin kohdistuva keskustelu kuitenkin yhtä aiheellista kuin kosintamenoihin liittyvä puhe?

Maaliskuussa 1903 pastori Matti Tarkkanen esitelmöi kiivassa-
naisesti siirtolaisuuden syistä ja seurauksista. Hän oli hyvin huolis-
saan siirtolaisuuden aiheuttamista vaurioista kotiin jääneissä per-
heenjäsenissä. Hänen mukaansa useissa seurakunnissa valitettiin,
että amerikanlesket pitivät kemuja, kulkivat tansseissa ja kulkeutui-
vat tätä kautta siveettömille teille. Pastori Tarkkasen mukaan nuoret
kotiin jätetyt vaimot ajautuivat usein taloudellisiin vaikeuksiin mie-
hen lähdön jälkeen. Tätä hän piti osasyynä amerikanleskien lan-
keamisiin. Amerikanlesket joutuivat usein taloudellisesti turvautu-
maan toisiin miehiin ja tätä kautta syntyi suhteita jopa lähisukulais-
ten kanssa. Siveettömyyttä nopeuttivat Amerikasta tulleet tiedot
miehen hurjasta elämästä ja uskottomuudesta, joka pahimmillaan
johti siellä kaksinnaimiseen.²⁸

Papiston lisäksi amerikanleskien siveellisen tason laskusta hu-
lestuivat myös maalliset viranomaiset. Siikajokilaakson siirtolaisuus-
den haittapuolia tutkittaessa on havaittu, että alueen virkamiesten
antamat lausunnot amerikanleskien aviorikoksista olivat epämääräi-
sen vaihtelevia. Vuonna 1910 tehdyn kyselyn mukaan lähes puolet
Pulkkilan amerikanleskistä olisi syyllistynyt aviorikokseen. Tätä
tulosta voidaan kuitenkin pitää liioiteltuna, varsinkin kun muut läh-
teet eivät sitä tue. Muualla Siikajokilaaksossa aviorikokset olivat ai-
kalaistiedon mukaan ”tavallisia” tai niiden määräksi ilmoitettiin
muutamia. Tulosten suuri kirjo antaa aiheen otaksua niiden perustu-
neen kuulopuheisiin, eivätkä ne vastanneet vallinnutta tilannetta.²⁹

Puheet amerikanleskien siveellisyyden järkkymisestä ovat osa
ajan sukupuolimoraalikeskustelua. Seksuaalisuus on moderni käsite,
joka alkoi sellaisenaan esiintyä 1800-luvulta lähtien.³⁰ Moraali tar-
koittaa yhteisön keskuudessa vallitsevia siveellisyyssäilytyksiä ja -
sääntöjä sekä siveellisiä tapoja. Sukupuolimoraalissa on siis kyse

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

siitä, mitä pidetään siveellisesti oikeana ja vääränä.³¹ Aktiivinen ja autonominen seksuaalihalu miellettiin pitkään vain miehiseksi piirteeksi, joka ei sopinut yhteen naiseuden kanssa. Miehen seksuaalinen halu ei ollut kyseenalainen asia. Naisen seksuaalisuutta ei kielletty, mutta naisen seksuaalinen aloitteellisuus nähtiin usein kielteisenä asiana.³²

Naisen seksuaalisen puolen tiedostamisesta kielti sekin, että yksin jääneistä amerikanleskistä ja heidän siveellisyydestä oltiin huolissaan. Mikäli seksuaalisuus olisi ollut vuosisadan vaihteessa vain miehinen piirre, olisi huolestuminen amerikanleskien siveellisyydestä ollut turhaa. Nainen nähtiin seksuaalisena olentona haluineen ja seksuaalisten halujen pelättiin johtavan siveellisyyden laskuun. Naisen asema oli muuttumassa passiivisesta vastaanottajasta aktiivisemmaksi. Siirtolaisuuteen myönteisesti suhtautunut Haapajärven kihlakunnan kruununvouti Aksel Odenvall muistutti ihmisiä siitä, että amerikanlesket olivat usein nuoria ja avioelämään tottuneita. Tämän takia on ymmärrettävää, että he saattavat sortua aviorikokseen.³³

Odenvallin esittämät vapaamieliset mielipiteet amerikanleskien epäsiveellisyydestä olivat kuitenkin harvinaisia. Lisäksi täytyy muistaa, että vaikka kissa olikin nostettu pöydälle ja seksuaalisuudesta sekä sukupuolimoraalista keskusteltiin, ei se millään tavalla oikeuttanut aviorikokseen. Aviorikos ei ole ollut missään vaiheessa hyväksyttävää. Sen painoarvo rikoksena oli vain muuttunut.

Vuoden 1894 rikoslainsäädännön mukaan avioliiton ulkopuoliset seksuaaliset suhteet olivat laittomia. Salavuoteuspykälä kriminalisoi heteroseksuaalisen suhteen silloin kun osapuolet eivät olleet keskenään naimisissa. Mikäli taas jompikumpi tai molemmat osapuolet olivat aviossa muun kuin suhteen toisen osapuolen kanssa, kyse oli huoruudesta. Laki edusti seksuaalisuuden suhteen absoluuttista sukupuolimoraalia. Näin ollen lain mukaan kaikki laillinen seksuaalinen toiminta tapahtui vain avioliitossa. Seksuaalisuutta koskevaan ajatteluun tuli muutoksia 1900-luvun ensi vuosikymmeninä. Siirtyminen absoluuttisesta sukupuolimoraalista relativismiin näkyi lain

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

säädännössä kuitenkin vasta vuonna 1926, jolloin salavuoteuden kriminalisointi kumottiin.³⁴

Kirkkokuriin tuli muutoksia 1860-luvun loppupuolelta lähtien. Pitkin 1800-lukua oli keskusteltu julkisen kirkkorangaistuksen tarpeellisuudesta. Aikaisemmin kurikeinoina oli ollut varoitus, sakko, jalkapuurangaistus ja kirkollisten oikeuksien, muun muassa ehtoollisella käymisen, pidättäminen. Julkiseen kirkkorangaistukseen voitiin tuomita vain maallisessa oikeudessa. Rikkoneen ja julkiseen kirkkorangaistukseen joutuneen oli pyydyttävä anteeksi seurakunnalta ja Jumalalta. Kirkkokuri liittyi pääasiassa juuri perheeseen ja siveellisyteen.³⁵

1800-luvun puolivälin jälkeen haluttiin rangaistuksiin muutoksia. Itse kirkkorangaistuksista ei haluttu luopua, mutta niiden julkisuutta ei nähty enää tarpeellisena. Sielunhoito alkoi syrjäyttää kurituksen. Erillinen kirkkorangaistus oli lievempi muoto muista kirkkorangaistuksista. Sitä käytettiin muun muassa salavuoteudesta kiinnijääneiden rankaisemiseen. Vuoden 1864 lopulla tämä erillisrangaistus kumottiin kaikissa tapauksissa ja kirkkorangaistuksesta riisuttiin pois rangaistusosa, jolloin jäljelle jäi rippi.³⁶

Aviorikokseen syylästynyt vaimo sai loppuelämän kantaa muistutusta teoistaan – jos ei muualla niin rippikirjassa, jonne jäi merkintä salavuoteudesta tai huoruudesta.³⁷ Myös Alahärmän rippikirjassa on merkintöjä kirkotuksesta salavuoteuden tai huoruuden takia.³⁸ Varsinaisten aviorikosten määrää on mahdotonta arvioida. Osa vaimoista on saattanut saada merkinnän salavuoteudesta tai huoruudesta jo ennen avioliittoa. Kaikkien merkintöjen kohdalla ei ole päivämäärää. Lisäksi kaikki aviorikkomukset eivät koskaan tulleet julki: osa niistäkin rikkomuksista, joita tapahtui aviomiehen ollessa Amerikassa, on varmasti jäänyt vain asianomaisten tietoon.

Vuonna 1903 julkaistiin pastori Tarkkasen tekemään tutkimukseen pohjautuneita tilastollisia tietoja siirtolaisten perhe-elämästä. Tarkkasen tiedot perustuivat kirkonkirjamateriaaliin: hän oli tutkinut 2 967 aviossa olleen, lähinnä eteläpohjalaisen siirtolaismiehen tietoja. Tutkimuksen mukaan 8 prosenttia miesten aviovaimoista (232

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

naista) oli tehnyt aviorikoksen miehen ollessa siirtolaisena: aviorikoksen seurauksena oli syntynyt kaikkiaan 294 ”äpäralasta”. Amerikanlesket olivat kuitenkin suhteellisen uskollisia miestensä odottajia, sillä suurin osa heidän aviottomista lapsistaan syntyi, kun amerikanleskeyttä oli kestänyt yli viisi vuotta. Lisäksi lähes kolmasosassa tapauksia miehen katsottiin hyljänneen perheensä kokonaan. Samaisen tutkimuksen mukaan yli kaksi prosenttia siirtolaiseksi lähteneistä miehistä (68 miestä) oli tietävästi kaksinnaimisissa Amerikassa.³⁹

Amerikanleskien siveellisyyden paras mittari on heidän synnyttämiensä aviottomien lasten lukumäärä. Tiedot aviorikoksiin liittyvästä syntyvyydestä antaa Alahärmän kastettujen luettelo. Luetteloon on lapsen kohdalle tehty merkintä, mikäli lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolisessa suhteessa. Tätä kautta on helppo löytää aviorikoksen seurauksena amerikanleskille syntyneet lapset. Kahdeksalla amerikanleskellä oli myös sellaisia aviottomia lapsia, jotka olivat syntyneet tutkimusaikani ulkopuolella. Lapset ovat ilmeisesti syntyneet jo ennen avioliittoa tai ainakin ennen miehen siirtolaisuutta, joten rajasin nämä lapset ulos tutkimuksesta. Kyse ei tällöin ole amerikanleskien aviottomista lapsista.

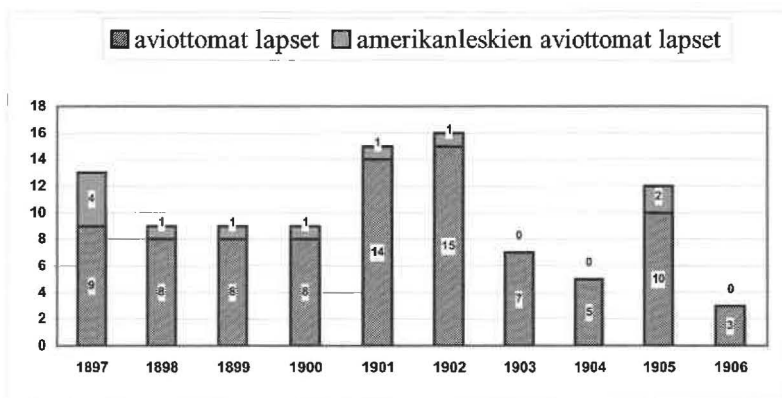
Kuvio 8 kuvaa Alahärmässä vuosina 1897–1906 syntyneiden aviottomien lasten määrää. Eniten aviottomia lapsia syntyi vuonna 1902 (15 lasta) ja vähiten vuonna 1906, jolloin aviottomien lasten määrä laski kolmeen. Tutkimusajankohdan luvuissa on havaittavissa voimakkaahkoa vaihtelua.

Aviottomien lasten äitien joukossa amerikanlesket olivat vähemmistö. Näin ollen on ilmeisen selvää, että ainakaan Alahärmän amerikanleskien kohdalla ei siveellisestä järkkymisestä voida puhua. On myöskin niin, että siirtolaisuuden ydinalueella avioton syntyneisyys ylipäättään oli tuolloin pienempää kuin maassa keskimäärin. Esimerkiksi vuosina 1881–1910 Etelä-Pohjanmaalla syntyi prosenttiyksikön verran vähemmän aviottomia lapsia kuin koko maassa keskimäärin.⁴⁰ Myöskin on niin, että alahärmäläisten amerikanleskien aviottomien lasten määrä ei kasva siirtolaisuuden lisääntymisen

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

myötä, päinvastoin. Aviottomien lasten määrä oli suurimmillaan vuonna 1897, jonka jälkeen amerikanleskien aviottomien lasten määrä laski pääsääntöisesti korkeintaan yhteen aviottomaan lapseen vuodessa. Näyttääkin siis siltä, että päinvastaisista aikalaisväitteistä huolimatta siirtolaisuus ei ainakaan Alahärmässä olisi aiheuttanut aviottomien lasten määrällä todennettavissa olevaa siveellisen tason romahdusta.

Kuvio 8. Alahärmään syntyneiden aviottomien lasten määrä vuosina 1897–1906 ja amerikanleskien osuus siitä.

LÄHDE: Alahärmän kastettujen luettelo 1897–1906.

Sen sijaan on selvää, että aviottomat lapset kasaantuivat: tutkimusjaksolla kuusi alahärmäläistä amerikanleskeä synnytti kaikkiaan yksitoista aviotonta lasta. Yhdellä amerikanleskellä oli kolme aviotonta synnytystä ja toisella neljä⁴¹. Lisäksi neljä amerikanleskeä synnytti tutkimusjaksolla yhden aviottoman lapsen kukin. Ilmiön kasaantumista vahvistaa vielä tutkimusajanjakson ulkopuolelta löytämäni amerikanleski, joka synnytti kolme aviotonta lasta.⁴² Nämä kolme lasta eivät luonnollisestikaan sisälly kuviossa 8 esitettyihin lukuihin.

Alahärmän aviottomista lapsista lähes puolet syntyi itsellisille.

Useita aviottomia lapsia oli myös piioilla, vähiten talollisilla, torppareilla ja mäkitupalaisilla. Kaikki aviottomia lapsia saaneet amerikanlesket olivat itsellisiä. Alahärmäläiset talollisten vaimot eivät kastettujen luettelon mukaan tehneet tutkimusaikana ollenkaan aviorikoksia. Muutamalla talollisen tyttärellä taas oli avioton lapsi.

Vaikka amerikanleskien aviorikoksista puhuttiin vuosisadan vaihteessa paljon, ei tämä aihepiiri tule alahärmäläisten muistelmis-
sa millään tavalla esille. Joko asia on haluttu tietoisesti unohtaa, ja tämän takia asiasta ei ole mainittu tai sitten mitään syytä amerikanleskien aviorikoksista mainitsemiseen ei ollut. Jälkimmäinen syy lienee Alahärmän amerikanleskien kohdalla todennäköisin, sillä alahärmäläisten amerikanleskien aviorikosten määrä oli vähäinen.

Kontrollia ja kateutta

Kun pienessä kyläyhteisössä tapahtuu jotain normaalista poikkeavaa, se harvoin jää huomaamatta tai kuulematta. Länsisuomalaiset kyläyhteisöt olivat vanhastaan tiheään asuttuja, mikä korosti sosiaalista kontrollia kyläyhteisön sisällä.⁴³ On selvää, että siirtolaisista ja heidän kotiin jääneistä perheistään puhuttiin. Olihan heidän avioelämänsä aivan erilaista kuin millaisena avioliitto oli totuttu näkemään.

Amerikanlesket olivat siirtolaisuuden myötä tulleet uusi ilmiö. Kyläläisten puheet olivat osaksi mielenkiintoa kotiin jääneitä kohtaan ja heidän pärjäämisestään oltiin kiinnostuneita. Toisaalta amerikanlesket saivat osansa myös panettelusta. Amerikanleski laulaa laulussaan, kuinka ”Lujalla oon ollu maailman käsís’, on puhuttu rumiakin”.⁴⁴ Erään naismuistelijan mukaan oli niin, että jos kerran amerikanlesken osaan joutui,

*niin se pitäisi panna leiliin ja pruntista ruokkia. Että se on melkein lesken elämä sellasta. Ja aina sitä amerikanfläski ja amerikanfläski huudeltiin.*⁴⁵

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

Mistä tällaiset ilkeät puheet sitten johtuivat? Kuten luvussa VI tulee ilmi, alahärmäläiset amerikanlesket elivät työntäyteistä elämää. Miehen lähtö ei johtanut siveettömyyteen, vaikka papisto ja virkamiehet niin pelkäsivätkin. Päänvastoin, amerikanleskien aviottomien lasten määrä oli alhainen. Tuomiokirjoista ja köyhäinhoidon pöytäkirjoista ei myöskään löydy merkkejä, jotka viittaisivat amerikanleskien eläneen irstasta elämää. Syy ilkeisiin puheisiin täytyy olla muualla kuin heidän elämäntavoissaan. Voiko perimmäinen syy olla pohjalaisessa kateudessa?

On ilmeistä, että amerikanleskistä puhuivat ne, joiden perhepiirissä ei siirtolaisuutta ollut. Syynä puheisiin saattoikin olla kateellisuus: ne puhuivat, joilla ei ollut varaa tai muuten vain mahdollisuutta itse lähteä matkaan. Puheita saattoi herättää myös paheksunta, sillä kuten eräs muistelija totesi: ”Luonnonvastaista on olla aivan niinkin kauan perheestänsä erillensä ja miehestänsä”.⁴⁶ Kyläläiset epäilivät amerikanlesken arkista pärjäämistä. Tämä on toisaalta ymmärrettävää, olihan sellaisillakin ihmisillä toimeentulovaikeuksia, joiden perhe oli pysynyt kasassa.⁴⁷ Mutta amerikanleskien muistelmissa esiintyvät, heihin kohdistuvat pahat puheet saattavat myös olla ainoastaan yksittäisiä tapauksia, ei niinkään kaikkien amerikanleskien ongelma.

Aiemmista tutkimuksista käy hyvin ilmi amerikanleskiin kohdistuneen kontrollin kaksijakoisuus. Toisaalta naapurit auttoivat amerikanleskeä muun muassa kylvö- ja korjuutyössä. Toisaalta taas osa amerikanleskistä sai epäilyä osakseen, mikä oli tietenkin omiaan vain kasvattamaan amerikanlesken sisua näyttää epäilijöilleen.⁴⁸ Sannalla *kontrolli* on hyvin negatiivinen lataus. Tämä ei kuitenkaan amerikanleskien kohdalla pidä välttämättä paikkaansa. Sen lisäksi, että heidän tekemisiään saatettiin seurata ja heiltä odotettiin välillä jopa epäonnistumista, kontrolliin kuului myös yhteisön huolenpitoa. Mikäli omilta töiltä ennätettiin, amerikanleskiä pyrittiin myös auttamaan.

Alahärmäläiset ovat muistelmissaan esittäneet, kuinka tärkeää siirtolaisuus oli yhteisön taloudelle. Moni hankki Amerikassa rahat

taloon, johon ei olisi välttämättä ollut mahdollisuutta, jos olisi jäänyt Suomeen. Juuri taloudellisten syiden takia siirtolaisuus yleisenä ilmiönä hyväksyttiin ja paheksunta kohdistui yksittäisiin tapauksiin.⁴⁹ Olisi hyvin ristiriitaista, mikäli siirtolaisuus hyväksyttiin mutta siirtolaisuuden seurausta, amerikanleskiä ei. Hyvin yleistähän oli, että perheellinen mies matkusti yksin Amerikkaan.

Siirtolaisuuden yleisyyden vuoksi on mielenkiintoista miettiä, kenen kontrollin alaisuuteen amerikanlesket kyläyhteisössä joutuivat. Etelä-Pohjanmaalla ei ole kovinkaan useaa sukua, josta jossain vaiheessa ei olisi siirtolaiseksi lähdetty. Erään muistelijan mukaan jokaisesta talosta lähti joku siirtolaiseksi ja joistakin kylistä puuttui kaikista taloista isäntä, kun joukolla oli lähdetty Amerikkaan.⁵⁰ Erään toisen muistelijan mukaan Alahärmässä oli vain muutama mies, joka ei Amerikassa olisi jossain vaiheessa käynyt.⁵¹ Mikäli amerikanlesket olisivat olleet yhteisön silmätikkuja, kenellä olisi ollut varaa heidät tuomita? Jäljelle jäävät vain ne, joiden perheestä ei Amerikkaan lähdetty ja heidän määränsä on vähäinen.

Koska amerikanleskien pääarvostelijaa ei ilmeisesti paikallisyhteisöstä voida löytää, täytyy sen olla jossain muualla. Alahärmäläisten virkamiesten suhtautumisesta siirtolaisuuteen ei ole jäljellä tietoja. Eräs muistelijä kuitenkin muistaa nimismiehen antaneen isälleen esteettömyystodistuksen passia varten, vaikka sitä ei olisi saanut asevelvolliselle antaa.⁵² Tapauksesta ei kuitenkaan voida päätellä oikein mitään, sillä tiedossa ei ole, vastustiko nimismies omalta osaltaan laittomiksi katsomiaan asevelvollisuuskutsuntoja ja yritti auttaa niitä pakoilevia, vai heijastiko hänen toimintansa yleistä siirtolaisuusmyönteisyyttä. Arvella tietenkin voidaan, että mikäli nimismies olisi siirtolaisuutta nimenomaan vastustanut, hän tuskin olisi antanut esteettömyystodistusta ja neuvonut lähtemään matkaan mahdollisemman pian.

Papisto oli virkansa puolesta huolissaan kotiin hylätyistä perheistä. Heidän amerikanleskiä koskevat lausuntonsa eivät välttämättä kuitenkaan ole luotettavia, sillä he saattoivat liioitella asioita pitääkseen seurakuntansa kurissa. Pastori Tarkkasen maalaamat uh

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

kakuvat siirtolaisuuden seurauksista olivat omiaan kurinpidolliseen tarkoitukseen. Alahärmän vuosisadanvaihteen kirkkoherrojen Durchmanin ja Leideniuksen suhtautumisesta siirtolaisuuteen ei ole jäänyt tietoa. Aiemmista tutkimuksista voi kuitenkin päätellä kirkollisen rintaman olleen varsin yhtenäinen. Yleisesti papisto oli erittäin huolissaan kotiin hylätyistä perheistä ja heidän pärjäämisestään. Amerikanleskien siveellisen tason pelättiin laskevan ja perheiden hajoavan lopullisesti. Joukosta tietenkin erottui myös yksilöitä, jotka saattoivat hyvinkin voimakkaasti puolustaa tai vastustaa siirtolaisuutta ja sen seurauksia.⁵³

Viitteet lukuun IV

¹ Yli-Olli 2003, 99.

² Alahärmän rippikirja 1897–1906.

³ Apo 1999, 17.

⁴ Paulaharju 1996, 285.

⁵ Mustut/AK/3439.

⁶ Mustut/Y/07400.

⁷ Ollila 1994, 286–287.

⁸ Väestötilastoa 34, s. 66. SVT VI. Synnytyistä yleisempiä kuolinsyitä olivat keuhkotauti, kuume, erilaiset rokkotaudit ja vatsatauti, joka oli lähinnä lasten kuolinsyy.

⁹ Ollila 1994, 300.

¹⁰ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

¹¹ Alahärmän rippikirja 1897–1906. Näin oli rippikirjan mukaan 64 prosentissa tapauksista.

¹² Mustut/Y/07452.

¹³ Käytän amerikanleskien lapsista Yli-Ollin esimerkin mukaisesti käsitettä *amerikanorvot*. Kyse ei ilmeisesti ole aikalaiskäsitteestä.

¹⁴ Yli-Olli 2003, 100–106.

¹⁵ Korkiakangas 1996, 78, 82–83; Apo 1996, 179.

¹⁶ Korkiakangas 1996, 124–125.

¹⁷ Alahärmän rippikirja 1897–1906, 228, 481.

¹⁸ Korkiakangas 1996, 83.

¹⁹ Paulaharju 1996, 256. Vuoden 1734 lain mukaan nainen ei saanut solmia avioliittoa ilman korkeammalta taholta saatua erikoislupaa ennen kuin hän oli täyttänyt 15 vuotta. *Suomen Naisyhdistys* piti tätä ikärajaa liian alhaisena, sillä 15-vuotias tyttö on vielä lapsi ja näin ollen niin henkisesti kuin fyysisestikin epäkypsä avioliittoon. Muutos avioliittoikään tuli kuitenkin vasta vuonna 1911, jolloin ikäraja nousi Ruotsin mallin mukaisesti 17 ikävuoteen. Rajainen 1973, 188–189.

²⁰ Vilmusenaho 2001, 379–381.

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

- ²¹ Markkola 2002a, 165–166.
- ²² Maaseudun siveellisyysoloista vuosisadan vaihteen tienoilla nykytutkimuksen valossa, ks. Pohjola-Vilkuna 1995. Tutkimus perustuu Saarijärven käräjäkunnassa vuosina 1890–1910 käytyjen, seksuaalisuutta sivunneiden käräjäjuttujen materiaaliin.
- ²³ Rajainen 1973, 95–97; Nieminen 1951, 87–88.
- ²⁴ Paulaharju 1996, 256–257.
- ²⁵ Rajainen 1973, 97.
- ²⁶ Paulaharju 1996, 261–262.
- ²⁷ Nieminen 1951, 88.
- ²⁸ Tarkkanen 1903, 15.
- ²⁹ Vilmusenaho 2001, 379–380.
- ³⁰ Jokiaho 2000, 121.
- ³¹ Markkola 2002a, 166.
- ³² Löfström 1999, 187–189.
- ³³ Vilmusenaho 2001, 384.
- ³⁴ Markkola 2002a, 350–351.
- ³⁵ Halmesmaa 1976, 47.
- ³⁶ Halmesmaa 1978, 80–83.
- ³⁷ Alahärmän rippikirjassa on merkintöjä niin salavuoteudesta kuin huoruudesta. Salavuoteuden ja huoruuden raja ei kuitenkaan rippikirjassa ole niin yksiselitteinen kuin laissa, sillä osa aviottoman lapsen synnyttäneistä vaimoista on saanut kohdalleen merkinnän ”salavuoteus” eikä ”huoruus”. Näyttääkin siltä, että kirkkoherrat ovat käyttäneet myös aviorikoksesta ”salavuoteus”-merkintää muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.
- ³⁸ Alahärmän rippikirjassa salavuoteudesta rankaistujen kohdalla lukee usein ”kirkotettu salavuoteudesta”. Katson tämän tarkoittavan rippiä, sillä kaikille kirkotetuille ei ole syntynyt salavuoteuden seurauksena lasta. Kirkotushan liitettiin lapsen syntymään. Synnytyksen jälkeen naista pidettiin epäpuhtaana ja naisen tuli suorittaa asianmukaiset puhdistautumisrituaalit. Kristillisen kirkon käytännön mukaan nainen kirkotettiin 40 päivää lapsen syntymän jälkeen. Kirkotuksessa eli kirkkoonottamisessa lausuttiin kiitosrukous synnyttäneen äidin puolesta. Käytäntö alkoi jo keskiajalla, ja alkoi rakoilla 1800-luvulla. Vielä vuoden 1869 kirkkolaissa kirkotus oli pakollinen osa kirkollisia menoja.
- ³⁹ Toivonen 1963, 208; Tarkkanen 1903, 15.
- ⁴⁰ Toivonen 1963, 208. Vuonna 1920 suoritetun tutkimuksen mukaan vuosina 1881–1910 Etelä-Pohjanmaalla syntyneistä lapsista 5,3–5,5 % oli aviottomia. Koko maassa vastaava luku samana ajankohtana oli 6,2–6,4 %.
- ⁴¹ Neljän aviottoman lapsen äiti synnytti tutkimusjakson ulkopuolella vielä yhden aviottoman lapsen eli kaikkiaan tällä amerikanleskellä oli viisi aviotonta lasta. Tutkimusjakson ulkopuolella syntynyt lapsi ei ole mukana kuvion 8 lukumäärissä.
- ⁴² Tämän amerikanlesken viimeisen aviottoman lapsen isä oli amerikanlesken tuleva aviomies. Alahärmän kastettujen luettelo 1778–1894.
- ⁴³ Junkala 1998, 105.
- ⁴⁴ Mustut/AK/3439.
- ⁴⁵ Mustut/Y/07400.

IV Kotiin hylättyjen sosiaalinen asema

⁴⁶ Mustut/Y/07445.

⁴⁷ Yli-Olli 2003, 93.

⁴⁸ Yli-Olli 2003, 93.

⁴⁹ Toivonen 1963, 244.

⁵⁰ Mustut/Y/07391.

⁵¹ Mustut/Y/07382.

⁵² Mustut/Y/07440.

⁵³ Toivonen 1963, 235–240; Vilmusenaho 2001, 380–383.

V SIIRTOLAISUUS AVIOLIITON PÄÄTTÄJÄNÄ

Miehiään kotiin odottavat amerikanlesket

Välimatka Amerikkaan, ajan velvollisuudentuntoinen rakkaus, avioliiton ikuinen kestävyys ja monet arkiset syyt saivat amerikanlesken odottamaan sitkeästi miestään takaisin. Osa miehistä palasikin, ja osa palanneista lähti takaisin Amerikkaan. Osa kutsui perheensä uuteen kotimaahan. Alahärmän rippikirjasta löytyy useita perheitä, joissa mies meni edeltä Amerikkaan ja vaimo sekä lapset matkustivat muutaman vuoden päästä perässä. Hakolan kylässä esimerkiksi oli perhe, jonka isä oli mennyt Amerikkaan vuonna 1887 ja vaimo matkusti perässä vuonna 1890 kuuden lapsen kanssa. Kolmen vuoden odotusaikaa voi pitää varsin lyhyenä. Varsinkin kun siinä ajassa perhe oli tavalla tai toisella saanut seitsemän ihmisen matkalippujen hinnan kokoon.¹

Ne amerikanlesket, joiden miehet palasivat, joutuivat usein opettelemaan yhteiselämän uudestaan. Mies oli mitä todennäköisimmin muuttanut siirtolaisvuosinaan. Kotiin jäänyt perhekään ei ollut säilynyt muuttumattomana. Lapset olivat kasvaneet ja nuorimmat kenties unohtaneetkin isänsä. Vaimo oli myös jatkanut arkeaan ilman miestä. Maailma ei ollut seisahtunut miehen lähdön jälkeen. Toki aviomies myös tiesi, mitä amerikanleskistä kylänraitilla puhuttiin. Varmasti mieleen hiipi ajatus siitä, mitä vaimo oli hänen poisolonsa aikana puuhannut.

Onnellisia olivat kuitenkin ne amerikanlesket, jotka saivat takaisin miehensä – ainakin niiden amerikanleskien mielestä, joiden mies oli maailmalle kadonnut. Amerikanleskien muistellaan olleen ”ikäväntuntuusia”, olihan luonnotonta olla kauan erossa miehestään.² Vaikka kirjeenvaihto saattoikin katketa vuosia erillään olleen pariskunnan välillä, aina jotakin kautta kantautui kotiin tietoja Amerikasta asti. Osa amerikanleskistä joutui kasvotusten myös surusanomien kanssa.

Välimatkan takia postia joutui odottamaan välillä pitkäänkin. Kruunu perusti 1840-luvun puolivälissä uusia postilinjoja ja näiden

V Siirtolaisuus avioliiton päättäjänä

uudistusten myötä kihlakunnan postia alettiin kuljettaa kaksi kertaa viikossa. Aiemmin posti oli kulkenut vain kerran viikossa.³ Vuonna 1890 senaatti antoi postihallituksen esityksestä luvan maalaiskirjeenkantajien käyttöön. Postinkantajien tuli kuljettaa määräreiteillä postilähetyksiä postilinjan varrella olevien paikkojen välillä sekä niistä lähimpään postitoimipaikkaan. Vuonna 1894 Suomen Höyrylaiva Oy:n laivoihin asetettiin kirjelaatit, joissa posti kulki Hulliin ja sieltä eteenpäin. Kirjeet kulkivat vaihtelevalla vauhdilla Amerikan ja Suomen väliä. Helsingin ja New Yorkin välillä kirje viipyi vuonna 1892 arviolta 14 vuorokautta. Helsingistä kirje matkasi vuosisadan vaihteessa Vaasaan korkeintaan kaksi päivää. Vaasasta kirje jatkoi matkaa maalaiskirjeenkantajan laukussa seuraavana kantopäivänä.⁴

Arviolta neljä viidestä siirtolaisesta jäi pysyvästi Amerikkaan. Alahärmäläiset tiedot jääneiden määrästä ovat kahdensuuntaisia. Muistellaan usean jääneen Amerikkaan pysyvästi ja muistellaan myös, että melkein kaikki tulivat muutaman siirtolaisvuoden jälkeen takaisin.⁵ Vuosien oleskelun jälkeen kotimaa usein unohtui ja paluuaikheet vähenivät. Siirtolainen ei tuntenut enää itseään siirtolaiseksi vaan amerikansuomalaiseksi. Osa suomalaisista siirtolaismiehistä työskenteli Amerikassa kaivoksissa. Työ oli likaista ja raskasta eikä täysin vaaratontakaan. Suurimmat kaivosonnettomuudet tapahtuivat Utahin Scofieldissä ja Wyomingin Hannassa. Vuonna 1900 Scofieldissä sattuneessa kaivosturmassa kuoli 63 suomalaista. Vuoden 1903 Hannan kaivosturmassa kuoli 169 kaivosmiestä, joista 93 oli suomalaisia. Suurin osa kaivoksiin kuolleista suomalaisista kuoli kuitenkin pienemmissä onnettomuuksissa. Kaivoksiin menehtyneiden suomalaisten määrä nousee satoihin, ehkä jopa tuhansiin.⁶

Myös alahärmäläisiä siirtolaisia menehtyi kaivosonnettomuuksissa. Rippikirjaan on merkitty 11 siirtolaisen menehtyneen Amerikassa, mutta koska kaikkien kuolleiden kohdalla ei kuolinpaikkaa ole merkitty, voi heitä olla enemmänkin. Kaivostapaturmiin kuoli rippikirjan mukaan kaksi alahärmäläistä siirtolaista. Tapaturma ilmoitettiin kuolinsyyksi kahden siirtolaisen kohdalla. Hakolan kylään tuli

vuosisadan vaihteessa suruviesti eräälle amerikanleskelle hänen miehensä taposta.⁷

Toisaalta tieto aviopuolison kuolemasta toi ikävän ja epävarmuuden tilalle surutyön, joka päättyi aikanaan ja jonka jälkeen elämää oli jatkettava. Osa puolison kuolemasta tulleista tiedoista tuli tuttavien välityksellä eikä välttämättä poistanut epävarmuutta. Eihän ”Miinakaan” uskonut miehensä kuolemaan, vaikka kirje Amerikasta tulikin. Surukirjeitä kulki myös Alahärmästä Amerikkaan. Eräs Heikkilän kylän itsellinen sai vuonna 1906 surusanoman Amerikkaan, jonne hän oli lähtenyt edellisenä vuonna. Ensimmäinen oli kuollut kotiin odottamaan jäänyt vaimo ja kolmen kuukauden päästä hänen tyttärensä, joka oli syntynyt aviomiehen lähden jälkeen.⁸

Amerikanleskien ikävöinnistä ei ole jäänyt jälkiä seuraaville sukupolville. Muistelmia tarkastellessa huomaa, että amerikanlesket olivat pettyneitä, sillä miehet olivat pettäneet heille asetetut rooli-dotukset. Päälimmäisenä näkyy elämän kovuus, joka liittyy vahvasti toimeentulon vaikeuteen. Amerikanleski tunsi itsensä usein petetyksi ja pettymys oli suurempi kuin sydänsuru. Arki oli muutenkin raskasta, mutta vielä raskaampaa se oli amerikanleskelle, jonka täytyi elättää itsensä ja lapset. Ei siis ole oikeastaan ihme, että arki peitti alleen ikävääntunteen ja muistoihin palaa aikaa muistelllessa ajan raskaus eikä niinkään miehen lähden aiheuttanut särkyneitä syitä.

Siirtolaisuus ja avioerot

Avioerot alkoivat yleistyä Suomessa 1800-luvun lopulla. Niiden määrä oli kuitenkin erittäin pieni verrattuna solmittujen avioliittojen määrään. Ihmisten ajattelumaailmassa tapahtui muutoksia ja mahdollisuus avioeroon oli merkki siitä. Jumalan säätämä ikuinen liitto alkoi muuttua kahden ihmisen väliseksi sopimukseksi, joka oli mahdollista purkaa epäonnistuessaan. Usein avioeron syynä oli se, ettei puoliso täyttänyt puolison roolin odotuksia. Naisen hakiessa avioeroa syynä oli usein se, ettei mies kyennyt elättämään perhettä.

V Siirtolaisuus avioliiton päättäjänä

Tuomareiden mielestä tämä olikin pätevä syy avioeroon, mikä osoittaa sen, mitä mieheltä odotettiin. Myös miehen seksuaalinen yliaktiivisuus oli yleinen eron peruste.⁹

Vaimon pettäessä hänelle asetetut rooliodotukset mies saattoi hakea avioeroa. Vaimoja syytettiin taitamattomasta talouden hoidosta ja kyvyttömyydestä toimia perheenemäntänä. Pahin asia, mistä vaimoa voitiin syyttää, oli äidin roolin laiminlyöminen. Kaiken lisäksi naisen odotettiin alistuvan miehen tahtoon ja asettavan miehen tarpeet omiensa edelle. Mikäli nainen ei tähän kyennyt ja jos mies pystyi todistamaan vaimonsa epäpätevyuden rooliinsa, mies sai avioeron.¹⁰

Kirkko saneli perheoikeudellisen säännöstön, joka koski myös sukupuolimoraalia.¹¹ Kirkon virallinen mielipide avioerosta muuttui vasta 1900-luvun puolella. Ympärillä käydyistä keskusteluista huolimatta kirkko oli sitä mieltä, että avioero oli hyväksyttävä vain siinä tapauksessa, kun toinen puolisoista oli ollut uskonon tai hylännyt perheen. Voimassa olleet vuoden 1686 kirkkolaki ja vuoden 1734 valtakunnanlaki olivat asiasta samoilla linjoilla. Ei siis ihme, että kirkko hyökkäsi siirtolaisuutta vastaan. Perheen kotiin hylkäämisen pelättiin lisäävän avioerojen määrää. Suomessa oli mahdollista hankkia avioero 1800-luvulla myös erivapausmenettelyn kautta. Vuoden 1826 johtosäännön mukaan senaatille annettiin oikeus myöntää avioero välien rikkoutumisen, syyllisyyden tai sairauden perusteella. Senaatilla oli siis oikeus myöntää avioero esimerkiksi tunnesyistä. Käytännössä erivapausavioerot olivat harvinaisia, mutta ne lisääntyivät vuosisadan vaihteeseen tultaessa. Eroaikaissa oleva pariskunta päätti itse sen menettelytavan, jota erossa käytettiin.¹²

Kirkollisten säännösten voimassaoloaikana jako kirkollisten ja maallisten viranomaisten välillä oli selvä. Avioeroa hakevan tuli ensiksi kääntyä tuomiokapitulin ja piispan puoleen, jotka pyrkivät saamaan sovinnon aikaiseksi puolisojen välillä. Mikäli tämä ei onnistunut, tuomiokapitulit ohjasivat asianosaiset alioikeuteen. Alioikeus tulkitsi kanteeseen perustuvat asiat sekä tuomitsi puolison, joka nähtiin avioeron syyinä. Lopullisen avioeron myönsi kuitenkin vasta

tuomiokapituli sen jälkeen, kun avioeroon oikeutettu sai erokirjan. Lopullinen tuomiovalta eroissa oli siis pitkään yksinomaan kirkolla.¹³

Avioeroprosessiin tuli muutoksia 1730-luvulla. Muutoksien toteuttamisen mahdollisti se, että kirkolliset viranomaiset eivät olleet halukkaita pitämään kiinni heille perinteisesti kuuluvasta oikeudesta myöntää avioeroja. Ratkaisulta haluttiin siirtää maalliselle viranomaiselle. Erokirjojen antaminen säilytettiin kuitenkin tuomiokapitulien tehtävänä. Suomen jouduttua Venäjän vallan alaisuuteen päätösvalta erivapausjutuissa siirtyi kuninkaalta keisarille, mutta jo vuodesta 1826 lähtien hakemukset ratkaistiin senaatin täysistunnossa. Vuodesta 1892 lähtien tuomiovalta kuului yksinomaan senaatin oikeusosastolle.¹⁴

Eri sosiaaliryhmien välillä oli eroavaisuuksia avioerojen suhteen. Avioerojen yleistymisen nähtiin olleen pääasiallista seurausta teollisuusväestön ja käsityöläisten avioerojen yleistymisestä. Talollisten, vuokratilajelijöiden ja alempaan virkakuntaan kuuluneiden eronaisuus pysyi vakiona, kun taas teollisuustyöväestön keskuudessa erojen määrä kasvoi jatkuvasti. Sama koski ylempään virkakuntaan kuuluneita. Itsellisten avioerojen määrät taas laskivat 1900-luvulle tultaessa. Kun muistetaan, että paljon maataloustyöväkeä siirtyi vuosisadan vaihteessa teollisuuden pariin, voidaan päätellä osan eronneesta teollisuusväestöstä olleen entistä maataloustyöväkeä. Teollisuustyöväen eronaisuuden kasvu ja maataloustyöväen eronaisuuden lasku ovat siis yhteydessä toisiinsa.¹⁵

Vuosittaisien erojen määrä Suomessa pysyi vuosisadan vaihteessa erojen lisääntymisestä huolimatta alhaisena. Vuonna 1897 Suomessa oli laillisia eroja 108 ja vuoteen 1900 mennessä erojen määrä oli kasvanut 121 eroon vuodessa. Yleisin syy avioeroon vuosisadan vaihteessa oli puolison karkaaminen ja toiseksi yleisin syy aviorikos. Puolisoiden välinen eripuraisuus avioeron syynä lisääntyi 1900-luvun alussa.¹⁶

Amerikansuomalaisten historiaa 1890-luvulla tutkinut Johannes Bäck keräsi väitöskirjaansa aineistoa siirtolaisuuden yhteydestä

V Siirtolaisuus avioliiton päättäjänä

avioeroihin. Tietoja aiheesta löytyi kuitenkin niukasti. Useat siirtolaiset ja heidän sukulaisensa olivat haluttomia vastaamaan kysymyksiin. Seurakuntien asiakirjoista ei myöskään löytynyt vastauksia. Näytti siltä, että papit kirjasivat tunnollisesti seurakuntansa vihkimiset mutta eivät niinkään olleet kiinnostuneita avioeroista. Niukan tutkimusmateriaalin perusteella Bäck katsoi kuitenkin siirtolaisten avioerojen olevan harmillisen yleisiä.¹⁷ Terävästi siirtolaisuutta arvostellut pastori Tarkkanen oli asiasta vuosisadan vaihteessa toista mieltä. Hänen mukaansa siirtolaisuuden särkemien perheiden lukumäärään nähden laillisia avioeroja oli otettu vain vähän.¹⁸

Bäck syytti avioerojen yleisyydestä *Siirtolainen*-lehteä, joka julkaisi avioeroilmoituksia ja sai näin suomalaiset suhtautumaan avioeroon välinpitämättömästi. Hänen mukaansa avioeroilmoituksia oli lehdessä paljon ja epäili lähes yhtä monen päätyneen myös avioeroon. Ilmoituksiin nähden kaksinkertainen määrä oli kuitenkin niitä, joilla oli kotimaassa yksi ja Amerikassa toinen vaimo. Lehti-ilmoituksia oli kolmenlaisia: aviomies halusi erota Suomeen jääneestä vaimostaan tai toisin päin sekä yhdessä Amerikkaan lähtenyt pariskunta ilmoitti eroaikeistaan lehden välityksellä.¹⁹

Bäckin tutkimustulokseen siirtolaisuuden vaikutuksesta avioeroihin kannattaa suhtautua kriittisesti. Tutkimus oli kuitenkin omiaan ruokkimaan siirtolaisuuden vastaista ajan henkeä ja niiden mielipiteitä, jotka näkivät vain siirtolaisuuden turmiolliset vaikutukset. Amerikanleskien epäsiiveellisyyttä vakavampana ongelmana nähtiin kuitenkin vaimojen ja perheen hylkäämiset Suomeen. Ennen siirtolaisuusvuosia perheen hylkääminen oli harvinaista. Siirtolaisuuden lisääntymisen myötä hylkäämiset kuitenkin yleistyivät.²⁰

Siirtolaisuudella lienee kuitenkin ollut osuutensa siihen, että 1800-luvulla eronneista yli 80 prosenttia asui Pohjanlahden ja Suomenlahden rannikoilla. Avioeron saaneista suurin osa asui Oulussa, Raahessa, Vaasassa, Kristiinankaupungissa, Porissa, Turussa, Helsingissä ja Viipurissa, eli kaupungeissa, joiden yhteinen asukasmäärä oli alle viisi prosenttia maan väestöstä. Kaupungeissa avioerot olivat yleisempiä kuin maaseudulla. Maaseutukunnissa erot keskit

tyivät 1800-luvulla lähinnä Etelä-Pohjanmaalle, Keski-Suomeen, Etelä-Hämeeseen ja Uudellemaalle.²¹ Tilanne muuttui 1900-luvun alkuvuosina, jolloin avioerot olivat yleisempiä maaseudulla kuin kaupungeissa.²²

Härmäläisen muistelijan mukaan myös Alahärmässä rikkoutui avioliittoja siirtolaisuuden takia.²³ Bäckin pelko avioerojen lisääntymisestä ei ainakaan Alahärmän kohdalla pitänyt paikkaansa, sillä vain kahden alahärmäläisen amerikanlesken avioliitto päättyi tutkimusajanjakson aikana eroon. Molemmissa amerikanleski oli avioeron hakija. Näin ei kuitenkaan aina ollut, sillä amerikanleski saattoi saada postin tuomana avioeropaperit merten takaa. Tällöin miehen eroaikeet tulivat todennäköisesti täytenä yllätyksenä. Vaikka yhteydenpito saattoikin lakata avioparin välillä, ei avioero silti ollut ensimmäinen vaihtoehto avioliiton kylmetessä. Myös viisussa amerikanlesken elämästä mainitaan avioero:

*Erokirjankin se mulle lähetti, siitä on jo kolme vuotta,
niin sen minä tierän, ettei min sovi siihen enää luottaa.
Lujalla oon ollu maailman käsis.*²⁴

Alahärmäläisten avioerot käsiteltiin Ala- ja Ylihärmän käräjillä. Keväällä 1898 käsiteltiin loppuun jo vuonna 1896 vireille pantu avioero. Avioeroa haki amerikanleski Heikkilän kylästä. Hänen miehensä sanottiin olevan naimisissa toisen naisen kanssa Amerikassa. Amerikanleski kertoi miehensä lähteneen työnhakuun Amerikkaan. Amerikanleski – sosiaaliselta asemaltaan vävyn vaimo – jäi kotiin yhdeksän kuukauden ikäisen poikalapsen kanssa. Rippikirjan mukaan aviomies oli lähtenyt Amerikkaan vuonna 1887, joten ero pantiin vireille noin yhdeksän vuoden erilläänolon jälkeen.²⁵

Amerikanlesken kertoman mukaan aviopari piti yhteyttä toisiinsa ensimmäisen viiden vuoden ajan. Tuona aikana vaimo kirjoitti miehelleen kymmenen kirjettä. Sitten yhteydenpito lakkasi, eikä miehestä enää kuulunut mitään. Siksi amerikanleski pyysi ajan käytännön mukaan kihlakunnan oikeutta kuuluttamaan miehen perään. Mikäli peräänkuulutettu ei palannut puolisonsa luo yhden vuoden ja

V Siirtolaisuus avioliiton päättäjänä

yhden yön kuluessa, kuulutusta hakenut puoliso sai avioeron. Kuulutus luettiin jumalanpalveluksen yhteydessä sekä kihlakunnan että lähikuntien kirkoissa, tässä tapauksessa siis Ala- ja Ylihärmässä, Kauhavalla, Lapualla, Nurmossa, Ylistarossa, Isokyrössä, Vöyrillä, Oravaisissa, Munsalassa, Jepualla, Purmossa sekä Korttesjärvellä.²⁶

Yhteydenpito puolisoitten välillä oli siis lakannut vuoden 1892 tienoilla ja avioero laitettu vireille vuonna 1896. Väliin mahtui neljä odotuksen ja epätietoisuuden vuotta. Kuulutuksista huolimatta sana ei kulkeutunut aviomiehen korviin, tai sitten kotiin jäänyt perhe oli jo unohtunut. Koska mies ei ilmoittautunut Alahärmän kirkkoheranvirastoon säädettyssä ajassa, avioliitto purettiin ja amerikanleski sai oikeuden avioitua uudelleen. Avioliiton purkamisen jälkeen täytyi hakea Turun tuomiokapitulilta erokirja. Tämän amerikanleski sai talvella 1899.²⁷ Avioeron astuessa voimaan amerikanleski oli vasta 30-vuotias ja heidän ainoa lapsensa 13-vuotias. Naimisiin mennessään nainen oli ollut 17-vuotias ja mies kuusi vuotta vanhempi.

Vuoden 1902 talvikäräjillä käsiteltiin vuoskoskelaisen amerikanlesken avioeroa. Avioero oli pantu vireille samana vuonna. Hänen miehensä oli lähtenyt Amerikkaan yhdeksän vuotta aiemmin, vuonna 1893. Ensimmäisen vuoden aikana pariskunnan välillä oli ollut yhteydenpitoa, mutta tämän jälkeen viimeisen kahdeksan vuoden aikana aviomiehestä ei ollut kuulunut enää mitään.²⁸

Avioeroprosessi oli edellä kuvatun prosessin kaltainen. Kuulutuksen lukemisen jälkeen sekä vuoden ja yhden yön odotusajan päätyttyä, kirkkoherra Leidenius todisti aviomiehen poissaolon kirkonkirjalla vuonna 1902. Turun tuomiokapituli antoi erokirjan vuonna 1903, jonka jälkeen amerikanleski oli oikeutettu menemään uudelleen avioon. Tuolloin amerikanleski oli jo 45-vuotias. Heidän ainoa lapsensa, tytär, oli 22-vuotias.²⁹

Nämä avioeroon päättäneet tarinat olivat hyvin samantapaisia. Vain amerikanleskien ikä tuo eroavaisuuden tapauksiin. Ensimmäisen tapauksen amerikanleski oli vain 30-vuotias erotessaan ja toisen tapauksen jo 45 vuotta vanha. Jälkimmäisen mies, joka käräjöpöytäkirjan mukaan oli irtolainen, oli lähtenyt siirtolaiseksi useamman

avioliittovuoden jälkeen, jolloin heidän tyttärensä oli jo 13 vuotta vanha. Ensimmäisessä tapauksessa mies lähti Amerikkaan pari vuotta avioitumisen jälkeen pariskunnan ollessa iältään vasta alle 20-vuotiaita. Kotiin jäi kaipaamaan nuori, tuore vaimo sekä sylilapsi.

Huomattavaa on, että molemmat amerikanlesket odottivat miestään kotiin palaavaksi useiden vuosien ajan. Jälkimmäinen amerikanleski odotti jopa kahdeksan vuotta kuulematta miehestään tuona aikana mitään. Kun tähän lisätään vielä se, että moni amerikanleski odotti miestään pitempäänkin, jopa koko loppuelämänsä, hakematta avioeroa, kertoo tämä myös jotain tuon ajan rakkaudesta tai ainakin sen normista.

Avioliiton jatkaminen, vaikka aviopuolisosta ei ollut kuulunut mitään vuosiin, johtui myös kiintymyksestä puolisoon. Vaikka sukupuoli ja varallisuus vielä vuosisadan vaihteessa sanelivatkin ehdot sille, kuinka vapaasti puolisoa saatettiin sopivien joukosta etsiä, oli jo pitkän aikaa ollut kyse myös tunteista. Ajan rakkaus oli vakavaa ja velvollisuudentuntoista. Rakkautta ei nähty vain hetken huumana, vaan se oli koko eliniän kestävä kutsumus ja velvollisuus. Oikea rakkaus toteutui vain avioliitossa, ja toisaalta avioliittoa ei perustettu ilman rakkautta.³⁰ Rakkauden pohjalla olivat syvään juurtuneet huoneentaulun opit.

Kiintymyksestä puolisoon kertoo myös muistitieto. Eräs muistelijä kertoi palanneensa takaisin Suomeen juuri vaimonsa takia: hän ei halunnut jättää vaimoaan yksin. Naispuolinen muistelija puolestaan muistelee hyvällä avioliittonsa alkuaikoja:

Minä menin naimisiin aikalailta nuorena, 19 vuotta olin täyttänyt. Olin saava täydellisesti omani, mikä mulle kuuluu. Olin mä onnellinen ... rakkaus, ja se oli ainakin varmasti sitten täydellistä. Meidän ei ole enää minkään pakkoperusteiden takia mennä naimisiin. Se oli aivan täydellistä se meidän avioliitto ...³¹

V Siirtolaisuus avioliiton päättäjänä

Avioerojen harvinaisuuden, ajan yleisen, avioeroa karsastaneen moraalien sekä puolisoitten keskinäisen kiintymyksen takia päätös erosta ei ollut helppo. Ei edes siitä huolimatta, että avioero olisi osaltaan helpottanut epätietoisuutta ja taloudellista tilannetta. Kiintymyksestä huolimatta vain harva amerikkalainen muisteli maailmalle kadonnutta miestänsä lämmöllä. Suuresta rakkaudesta huolimatta edellä siteerattu ja avioliiton alkuaikojaa hyvällä muistellut vaimo päätyi vuosien odottelun jälkeen avioeroon 1930-luvulla.³²

Avioero saattoi aiheuttaa myös teologisia ongelmia. Eräs amerikkalainen oli menettänyt Amerikkaan kaksi aviomiestänsä ja tiedusteli papilta omaa tuonpuoleista kohtaloaan. Hän halusi tietää, kumman aviomiehensä luo hän ylösnousemuksessa menee: toista aviomiehtiänsä hän rakasti ja toinen oli hyvä siitäkin huolimatta, ettei kumpikaan palannut vaimonsa luokse Amerikan retkiltään.³³

Viitteet lukuun V

¹ Alahärmän rippikirja 1897–1906, 1156.

² Mustut/Y/07445.

³ Kojonen 1993, 229–230.

⁴ Pietiäinen 1988, 502, 511, 521–522.

⁵ Mustut/Y/07391; Mustut/Y/07445; Mustut/Y/07452.

⁶ Kero 1996, 283, 152.

⁷ Alahärmän rippikirja 1897–1906, 335, 320, 269, 810, 238.

⁸ Alahärmän rippikirja 1897–1906, 618.

⁹ Ollila 1994, 283. Ennen 1800-luvun lopun avioliittokeskusteluja avioliitto nähtiin purkamattomana ja elinikäisenä. Eron sai vain aviorikoksen takia. Julkisuudessa alettiin kuitenkin vaatia avioerolakien helpottamista. Motiivina olivat onnettomat avioliitot, joiden taustalla nähtiin sosiaalisia syitä kuten köyhyyttä ja juoppoutta. Puolisoiille haluttiin antaa eromahdollisuus myös tilanteissa, joissa he olivat menettäneet molemminpuolisen kunnioituksen, rakkauden ja luottamuksen. Sosialistit syyttivät kirkkoa ja valtiota siitä, että avioliittojen solmimismotiiveihin ei puututtu. Kun sitten aineellisten etujen vuoksi solmittu liitto haluttiin purkaa, kirkko ja valtio tekivät purkamisen lähes mahdottomaksi. Kristillis-liberaalit perustelivat avioerolakien helpottamista oikeudenmukaisuudella; yhteiskunnan ei pidä pakottaa ihmisiä elämään onnettomassa avioliitossa. Vapaampien avioerolakien valitessa puoliset solmisivat purkamattoman avioliiton kristillisen vakaumuksen pohjalta, ei yhteiskunnan ja tavan vaatiman pakon alaisuudessa. Räisänen 1995, 73–74.

¹⁰ Ollila 1994, 284.

¹¹ Mahkonen 1987, 899.

V Siirtolaisuus avioliiton päättäjänä

- ¹² Häggman 1994, 157–158; Aarnio 1985, 40.
¹³ Mahkonen 1980, 30.
¹⁴ Mahkonen 1980, 31–32.
¹⁵ Mahkonen 1980, 65–68.
¹⁶ Väestötilastoa 34, s. 34, 35. SVT VI.
¹⁷ Kero 1996, 222.
¹⁸ Tarkkanen 1903, 16.
¹⁹ Kero 1996, 223–224.
²⁰ Vilmusenaho 2001, 388.
²¹ Mahkonen 1980, 71–73.
²² Taulu 7. Hajonneiden avioliittojen lukumäärä vuonna 1902. Väestötilastoa 36. SVT VI.
²³ Mustut/Y/07452.
²⁴ Mustut/AK/3439.
²⁵ Ala- ja Ylihärmän pitäjän talvikäräjät 1898, 175–178; Alahärmän rippikirja 1897–1906, 708.
²⁶ Ala- ja Ylihärmän pitäjän talvikäräjät 1898, 175–178.
²⁷ Ala- ja Ylihärmän pitäjän talvikäräjät 1898, 175–178; Alahärmän rippikirja 1897–1906, 708.
²⁸ Ala- ja Ylihärmän pitäjän talvikäräjät 1902, 325–328.
²⁹ Ala- ja Ylihärmän pitäjän talvikäräjät 1902, 325–328; Alahärmän rippikirja 1897–1906, 708.
³⁰ Häggman 1994, 98–99.
³¹ Mustut/Y/07443; Mustut/Y/07400 (lainaus).
³² Mustut/Y/07400; ”Kokki-Sanna” 1977.
³³ Yli-Olli 2003, 91.

VI TYÖ TEKIJÄNSÄ ELÄTTÄÄ

Tarmokas talonpoikaisvaimo

Agraarikulttuurissa miesten ja naisten välillä vallitsi periaatteellinen työnjako. Käytännössä eri sosiaalisten ryhmien välillä saattoi työnjaon toteutuksessa olla eroavaisuuksia. Suurissa talonpoikaistaloissa työnjako oli jyrkempää ja selvempää kuin pienemmillä tiloilla, torpissa ja mökeissä. Viimeksi mainituissa ei ollut tarpeen eikä mahdollista jakaa töitä sukupuolittain rengeille ja piioille siitä yksinkertaisesta syystä, että heitä ei ollut. Kun täytyi tulla toimeen oman perheen voimin, sukupuolitettuun työnjakoon ei ollut varaa. Vaihtelusta huolimatta voi jonkinasteista rajaviivaa vetää naisten ja miesten töiden välille. Tavallisesti kylväminen, kyntäminen, teurastus, metsästys ja kalastus kuuluivat miesten töihin. Naisen perinteisiä töitä olivat taas karjanhoito, pyykinpesu, tekstiilityöt ja ruuanlaitto. Heinänkorjuuta voi pitää naisten ja miesten yhteisenä työnä, mutta siinäkin usein miehet niittivät ja naiset kokosivat heinät. Maataloustöistä lehmien hoitaminen ja maidon käsittely oli symbolisesti jyrkimmin sukupuolitettu työ.¹

Töiden sukupuolittaisen erottelun periaate oli selvä, mutta arjessa kuva oli huomattavasti monipuolisempi. Kylvö- ja korjuuaikana pelloilla tarvittiin kaikkien työpanosta sukupuoleen katsomatta. Naiset tekivät kyntötöitä ja ohjastivat hevosia siinä missä miehetkin. Miesten ollessa poissa kotoa pitempiä aikoja muun muassa metsästyksen ja kauppamatkojen takia naiset hoitivat miehille perinteisesti kuuluvat kotityöt. Tällainen joustavuus saattoi kuitenkin olla hyvin epätasapainoista. Naisilta odotettiin tarpeen vaatiessa miesten töiden tekoa, kun taas miehet saattoivat kokonaan kieltäytyä naisten töiden tekemisestä.²

Miesten ja naisten töiden välinen ero oli työn fyysisyydessä. Tehtävät, joissa vaadittiin räjähtävää fyysistä voimaa, miellettiin miesten työksi. Kuitenkin myös naiselta odotettiin fyysistä voimaa ja kestävyyttä. Koska naisten työt olivat raskaita, oli agraarikulttuurin naisihanne yleensä lujatekoinen.³ Paulaharju kertoo, että härmä

VI Työ tekijänsä elättää

läisten pelloilla olivat työssä niin naiset kuin lapsetkin, sillä ”työ oli talon työtä, työntekijät talon väkeä, ja pellosta lähti leipää koko talolle”.⁴ Kukaan ei ollut erillisasemassa, vaan jokaisen täytyi tehdä oma osuutensa.

Käyttämäni muistitietoon ei ole jäänyt suoranaisia merkintöjä amerikanleskien arkiherruksen raskaudesta. Kohtaloaan suree useampikin leski, mutta ei oikeastaan sitä, että työn määrä lisääntyi huomattavasti. Työ oli agraarikulttuurissa itsestäänselvyys ja ennemminkin siunaus kuin taakka. Töiden lisääntyminen miehen lähdön jälkeen toi varmasti omat ongelmansa, mutta suurin huoli oli toimeentulo, ei itse fyysinen työ.

Työssä osoitettu taito ja ahkeruus muodostivat naisten itsetunnon perustan. Ne tuottivat naiselle kyläyhteisössään myös mainetta. Työn kultissa oli myös varjopuoli – naisen uupuminen. On arvioitu, että emännän vuotuinen työtaakka perinteisessä maataloudessa oli jopa suurempi kuin isännän.⁵ Amerikanlesket eivät kuitenkaan asiasta juurikaan valittaneet. Oliko siis helpompaa painaa sisulla läpi harmaan kiven kuin alistua valittamaan kohtaloaan, joka muutenkin oli erityinen ja jatkuvana yhteisön puheenaiheena?

Voi myös olla, että niin aviomiehen kuin omistakin töistä selviäminen oli amerikanleskille rutiinia. Vaimohan oli usein se, joka jousti sukupuolitetun työnjaon peruskuvioista. Oli normaalia, että mies saattoi viipyä päiviäkin muun muassa metsätöissä ja arkinen tilanhoito jäi tällöin vaimon kontolle. Miehet eivät taas vastaavaan tilanteeseen yleensä joutuneet, sillä agraariyhteisön arkirutiinit eivät yleensä tuottaneet tilanteita, joissa naiset olivat pitkiä aikoja kotoa poissa. Nainen oli sidotumpi paikalliseen kotiin ja lasten hoitoon kuin mies. Perheen naiset lähtivät harvoin kaikki kerralla pitemmäksi aikaa pois. Jos näin olisi käynyt, olisi ollut todennäköisempää, että kylältä olisi tullut sukulaisnainen kodintöissä auttamaan kuin että mies olisi tehnyt naiselle kuuluvia töitä.⁶

Eräs mieshaastatelluista muisteli lämmöllä nuoruuttaan Alahärmässä. Talonpoikaiskodissa riitti koko ajan työtä. Hän muisteli, kuinka äiti herätti hänet aikaisin maanviljelystöihin. Kotitilalla oli

noin 30 hehtaaria viljelysmaata, jossa riitti töitä kaikille. Osa perheen lapsista oli mennyt Amerikkaan ja jäljelle jääneillä oli sitä enemmän töitä hoidettavana.⁷ Muistelma kuvaa hyvin ajan henkeä. Suuri työtaakka ei huonontanut elämänlaatua.

Vuonna 1900 noin 87 prosenttia suomalaisista asui maaseudulla. Suomi ei kuitenkaan ollut itsenäisten talonpoikien maa, vaan suuri osa maatalousväestöstä elätti itsensä tekemällä työtä vieraalle. Maatyöläiset eivät olleet yhtenäinen ryhmä, vaan heidät voitiin jakaa asumisen ja työsuhteen perusteella. Naisten ammattivalikoima ei vuosisadan vaihteessa ollut järin suuri. Mikäli nainen halusi ansaita kotinsa ulkopuolella, hänen lähes ainoa vaihtoehtonsa oli piikominen. Piikominen oli kuitenkin lähinnä nuorten naimattomien naisten työtä.⁸ Alahärmän rippikirjassa ei olekaan yhtään piikaa, joka olisi ollut amerikanleski.⁹

Maaseudulla piikat olivat lähes ainoa lähteistä tunnistettava nais-työntekijäryhmä, sillä naisen siviilisääty oli merkittävämpi tieto kuin ammatti. Kärjistetyimminkin tämä näkyy vaimojen kohdalla, sillä nainut nainen kätkeytyy lähteissä usein miehensä selän taakse. Naisten työn näkymättömyyttä lisää myös heidän tekemänsä työn luonne, sillä se oli usein osa-aikaista, väliaikaista tai kausiluontoista työtä, johon ei vaadittu viranomaisten lupia. Naisilla ei myöskään yleensä ollut koko elämän kestäväää työuraa.¹⁰

Millaiset sitten olivat amerikanleskien ansiomahdollisuudet? Vaimoilla oli mahdollisuus tehdä töitä joko kotona tai kodin ulkopuolella. Karjatalous oli yksi tärkeimmistä naisten työaloista. Miehet eivät yleensä karjaan koskeneet, joten vaimot saattoivat ansaita talojen karjanhoitajina ja lypsäjinä. Koska lehmät lypsettiin yleensä kolme kertaa päivässä, siitä saadut tulot olivat suhteellisen hyvää ansiotuloa. Karjanhoito jätti myös vapaa-aikaa, jolloin saattoi tehdä kotitöitä tai muuta ansiotyötä. Jos tilattomilla oli omaa karjaa, he saattoivat hankkia myös myymällä voita ja piimää.¹¹

Myös ansiokotiteollisuus tarjosi amerikanleskille lisäansioita. Varsinkin tekstiiliteollisuus oli vaimojen harteilla. Tehdasvalmisteiset kankaat yleistyivät 1800-luvulla, ja siitä seurasi eräänlainen ko

VI Työ tekijänsä elättää

titeollisuuden kriisi 1800-luvun puolivälissä. Tämä saattoi merkitä mökkiläisnaisille työttömyyttä. Kudonta ja kehruu säilyivät kuitenkin vielä vuosikymmeniä varsinkin tilattomien naisten ansiotyönä. Kehruu luokiteltiin sivuansioiksi. Sitä saattoi tehdä muun työn lomassa ilta- ja aamuhämärissä sekä vuoden pimeimpinä aikoina. Kotona kehräävät ja kutovat naiset pystyivät myös hyvin yhdistämään koti- ja ansiotyön. Vaikka kehruun kannattavuus laski koko ajan, siihen turvautui silti moni työläisvaimo. Siitäkin huolimatta, että kotitekoisten tekstiilien myynnin kannattavuus markkinoilla ja kaupungeissa laski, menivät ne paikallisesti, kylällä ja taloissa, kaupaksi aina 1900-luvulle saakka.¹²

Tilattomien naisten työt suhteellistavat käsitystä maatalousväestön omavaraisuudesta. Vaatteiden valmistus työllisti naisia, sillä emännillä ei ollut aikaa valmistaa koko ruokakunnalle vaatteita. Niitä teetettiin alustalaisten vaimoilla. Kylissä oli myös ompelijoita ja räätäleitä, jotka työkseen valmistivat vaatteita.¹³ Härmän kylän räätälin lähtö Amerikkaan vuonna 1904 lienee työllistänyt kylän vaimoja ompelijoina. Räätälin pojat olivat vasta alle seitsemän vuoden ikäisiä isän lähtiessä, joten heistäkään ei vielä ollut isän ammatin jatkajaksi.¹⁴ Naimisissa olleen naisen ammattia ei ole kirjattu rip-pikirjaan. Tämän takia ei ole mahdollista saada selville, kuinka moni amerikanleski todella elätti itsensä kotiteollisuudella.¹⁵

Maaseudun naisilla oli toki muitakin ansiolähteitä, jotka saattoivat olla tärkeitä sivuelinkeinoja. Osa niistä oli luonteeltaan satunnaista sivutuloa. Riittävän toimeentulon saattoi saada hieronnasta ja kuppamisesta. Ruumiinpesijöinä toimivat yleensä vanhemmat naiset, samoin palkollisten välittäjinä. Kyläyhteisö tarjosi kekseliäälle vaimolle työmahdollisuuksia, ja toisaalta taas toimeentulon niukuus pakotti kekseliäisyyteen, johon vakaammassa asemassa olleiden ei tarvinnut turvautua.¹⁶ Erään naismuistelijan mukaan työtä oli sitä haluavalle. Hän itse teki miesten rinnalla ojituksia. Työ oli periaatteessa miehille kuuluvaa työtä, mutta ”miehen palkka” houkutteli fyysisesti raskaaseen työhön.¹⁷

”Miina” on hyvä esimerkki kekseliäästä amerikanleskestä. Miehen velkojen takia perhe menetti talonsa ja myöhemmin miehen lähdettyä ”Miinan” täytyi elättää lapset yksin. Hän ompeli työvaatteita kyläläisille ja kävi kylällä piikomassa. Lisäänsioita ja avustusta hän sai veljeltä, jonka talossa hän kävi tarvittaessa auttamassa kotitöissä. Nämä pienet mutta tärkeät tulonlähteet auttoivat ”Miinaa” ja hänen lapsiaan selviämään elämästä ilman aviomiestä ja isää.¹⁸ Amerikanleskelle työ ei merkinnyt ammattia, vaan tapaa ansaita toimeentulo perheelle.

Vuokraviljelijöiden tai itsellisten ryhmään kuuluvien amerikanleskien täytyi miehensä lähdön jälkeen huolehtia kodin vuokran maksusta. Mökin vuokra maksettiin rahalla ja työllä. Usein myös itselliset maksoivat asuntonsa työllä. Torppareiden vaimojen voi sanoa tehneen töitä vieraalle heidän tehdessään taksvärkkitöitä, jotka kuuluivat osaksi torpan kontrahtia. Pelkkä taksvärkki ei usein riittänyt: herraskartanoiden torppareista miltei jokainen ja talonpoikien torppareista arviolta reilu viidesosa joutui maksamaan osan vuokraansa myös tavarana, niin sanottuina parseleina. Tavallisimpia parselituotteita olivat voi, työreki, vilja, pellava, villa ja rohtimet sekä niistä tehty lanka. Parselien osuus oli noin 5-15 prosenttia vuotuisesta vuokrasta, joten sen merkitys ei ollut kovin suuri, eikä koko vuokraa voinut suorittaa parseleina.¹⁹ Suuri osa parselituotteista oli sellaisia, joiden hankkiminen kuului perinteisesti naisille.

Mikäli amerikanleski oli talon emäntä, hän vastasi entiseen tapaan oman vastuualueensa suunnittelusta ja varojen käytöstä. Tämän lisäksi hänen täytyi ottaa harteilleen miehensä vastuualue. Vaikka työ ei välttämättä ollut yhtä rankkaa kuin vuokraviljelijöillä ja itsellisillä, työtä oli silti taukoamatta ympäri vuoden. Emäntä tarkkaili niin ihmisille kuin eläimillekin varatun ravinnon käyttöä. Talvi aiheutti pitkän katkon tuotantocykliin, ja kuitenkin kaikkien oli selvitävä keväeseen saakka. Valoisan kasvukauden lyhyiden takia taas työt oli ajoitettava mahdollisemman järkevästi ja tehokkaasti. Esimerkiksi kankaat kudottiin kevättalvella, jolloin valoa oli tarpeeksi

VI Työ tekijänsä elättää

mutta viljan viljely ei vionyt vielä naisten aikaa.²⁰ Vastuu tilan menestyksessä oli miehen lähdön jälkeen viime kädessä vaimolla.

Naisen asema Etelä-Pohjanmaalla oli poikkeuksellinen vuosisadan vaihteessa. Jo vanhastaan naiset olivat tottuneet tekemään miesten työt miesten ollessa tervasmetsässä. Vaasan läänin naiset osasivat ohjata auraa ja olla hollikkydän ajajina. Raskas ulkotyö oli seurannut sukupolvien ajan pohjalaisen elämää ja naisista oli kehittynyt työteliäitä, tarmokkaita, itsenäisiä ja aloitteenkykyisiä. Pohjalainen nainen oli valmis ansaitsemaan oman elantonsa.²¹ Tällaista kuvaa eteläpohjalaisesta naisesta korostetaan aina yhtenä syynä heidän siirtolaisuuteensa. Mielestäni on paikallaan yhdistää tämä myös heihin, jotka jäivät kotiin selviämään ilman miestä. Pohjalaisnaisen luonteella ei selvitty pelkästään Amerikan mantereella, vaan myös kotipitäjässä miehen lähdön jälkeen.

Ajan yhteisöapu

Työkykyiset köyhät olivat 1800-luvun puolivälistä alkaen saaneet köyhäinhoitoa määrättyissä tapauksissa. Vaivaisavun piiriin kuului yhä enemmän maaseudun tilattomia, jotka kohtasivat ylitsepääsemättömiä taloudellisia ongelmia. Tästä työkykyisten köyhien joukosta muodostui myös vuosisadan lopulla vaivaisuudon suuri ongelma, sillä kysymys heidän auttamisestaan määräsi myös vaivaisuudon kehityksen suunnan. Köyhyyden katsottiin johtuvan vielä vuosisadan vaihteessa yksilöllisestä huonoudesta. Tähän perinteiseen ajattelumalliin tuli muutoksia työkykyisten köyhien liittyessä vaivaisuudon piiriin ja tämän kautta vaivaiskäsitteestä vähitellen luovuttiin. Virallisessa käytössä uusi nimike, köyhäinhoito, yleistyi 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.²²

Vanha vaivaiskäsite alkoi hajota. Ennen oli nähty yhteiskunnan rasitteena yhtenäinen vaivaisten joukko, vuosisadan vaihteessa alettiin erottaa erilaisia apua tarvitsevia ryhmiä. Näihin kuului muun muassa turvattomia lapsia, vanhuksia, alkoholisteja, normeihin sopeutumattomia ja taloudellisista vaikeuksista kärsiviä. Eri ryhmien

ongelmilla nähtiin olevan erilaisia syitä ja sen mukaisesti tarvittiin erilaisia hoitomuotoja. Vaivahoito ei enää voinut ratkaista koko ongelmavyyhteä.²³

Vuosisadan vaihteen vaivahoito sai kovaa kritiikkiä osakseen muun muassa työväenlehdiltä. Vaivahoidosta vastaavien paine kävi kritiikin alla niin suureksi, että muutoksiin suostuttiin. Mallia otettiin ulkomailta virranneista uusista huoltoperiaatteista. Vaivahuollon toimintamuotoja vuosisadan vaihteessa olivat muun muassa vaivaistalot, ehkäisevä vaivahoito, lastenhuolto ja kansanterveys-työ.²⁴ Varsinainen taloudellinen tuki oli kuitenkin vähäistä, sillä kuten eräs alahärmäläinen muistelee, täytyi taloudellisesti tiukkoina aikoina tulla toimeen kovalla työnteolla. Vuosisadan vaihteessa ei taloudellisia avustuksia jaettu.²⁵

Käytännön huoltotyöstä päättivät kunnat itsenäisesti, joskin vuosisadan vaihteessa tulivat voimaan vaivahoito-ohjesäännöt. Niiden avulla valtio valvoi kuntien huoltotoimintaa. Valtion valvonnasta huolimatta kunnat rahoittivat toiminnan itse. Verrattaessa Vaasan läänin vaivahuollon kustannuksia muiden läänien kustannuksiin vuosina 1890–1910, voi havaita läänin kustannusten pysytelleen alhaisina koko tuon ajanjakson. Vaivahoitoon hakeutumisen syistä ei ole olemassa täysin tarkkaa tietoa. Asiakirjoihin syy on aikoinaan merkitty viranomaisten arvion mukaan ja merkinnät saattavat olla tulkinnanvaraisia. Tilastoaineisto antaa kuitenkin yleiskuvan ilmiöstä ja näyttää huollon kehityksen suunnan. Yleistyvää vaivahuollon asiakkaaksi joutumisen syy oli perhesyyt, joiden taustalla olivat huoltajan riittämättömät ansiot.²⁶

Siirtolaisuuden voimistuessa papisto ja vaivahuollon viranomaiset huolestuivat amerikalaiskustannuksista. Heidän pelättiin nostavan vaivahuollon kustannuksia. Väite ei kuitenkaan pitänyt täysin paikkaansa, sillä tuolloisen siirtolaiskomitean mukaan 45 prosenttia perheellisistä siirtolaisista huolehti kotiin jääneestä perheestään tyydyttävästi ja 40 prosenttia jätti perheensä oman onnen varaan. Tämä ei kuitenkaan Etelä-Pohjanmaalla tarkoittanut sitä, että tämä 40 prosenttia olisi joutunut kuntien elä

VI Työ tekijänsä elättää

tettäväksi, sillä kuntien köyhäinhuutokustannukset pysyivät alhaisina.²⁷

Alahärmän köyhäinhuuton asiakirjoissa esiintyy vain vähän amerikkalaisia. Köyhäinhuuton asiakirjat pitävät sisällään tietoja maksetuista sairaalamaksuista, elätteelle ja holhoukseen otetuista sekä aikuisten ja lastenhuuton tarkastusraportteja. Seassa on myös muutama taloudellisesta avusta tehty päätös. Asiakirjojen perusteella voi kuitenkin sanoa Alahärmän kunnan köyhäinhuuton keskittyneen lasten ja vaivaisten elätteelle ja holhoukseen otettujen käsittelyyn.²⁸

Holhoukseen otetut aikuiset nähtiin vuosisadan vaihteessa yleensä jonkinlaisena taakkana ja uhkana yhteisölle. Holhoustilastoissa ilmenivät yleisesti termit heikkomielisyys, irstas elämä ja tuhmaavaisuus. Irstalla elämällä ja tuhmaavaisuudella tarkoitettiin käytännössä lähinnä alkoholin väärinkäyttöä ja sen lieveilmiötä, kuten epäsosiaalista käyttäytymistä. Tämän seurauksena oli yleensä velkaantuminen ja taloudellisen sekä sosiaalisen aseman vaarantuminen. Ilmoitettu syy ei kuitenkaan ollut holhoukseen julistamisen peruste, vaan peruste oli henkilön sosiaalinen asema ja arvioitavissa olevat riskitekijät.²⁹

Koska alahärmäläisiä amerikkalaisia ei holhoukseen otettavien joukossa ole, tarkoittaa se sitä, että amerikkalaiset eivät täyttäneet vaivaishuuton kriteerejä. Irstas elämä ja tuhmaavaisuus eivät olleet heidän perisyntejään. Tämän perusteella voi sanoa heidän viettäneen ainakin päällisin puolin varsin kunniallista elämää. Näin ollen puheet amerikkalaisien huonoista elämäntavoista eivät saa vahvistusta köyhäinhuuton asiakirjoista. Sen sijaan kuvaukset eteläpohjalaisen naisen sinnikkyudesta ja tarmokkuudesta saavat pontta köyhäinhuuton asiakirjojen kautta.

Amerikkalaisen taloudellinen tilanne saattoi heikentää miehen lähdön jälkeen, varsinkin jos mies ei auttanut kotiin jäänyttä perhettä taloudellisesti. Vaikka lapset auttoivat äitiä ikänsä mukaan, saattoi amerikkalaisen tilanne huonontua niin paljon, että kotiin jääneen perheen elättämiseen ei ollut mahdollisuutta. Alahärmässä tämä oli harvinaista, mutta köyhäinhuuton asiakirjoista käy ilmi, että muuta

ma amerikanleski joutui lopulta antamaan lapsiaan huostaan. Yleensä huostaanoton syynä olivat taloudelliset ongelmat.

Yksi tällaisista huostaanotetuista amerikanorvoista oli neljän vuoden ikäinen avioton lapsi. Hänellä oli kaksi vanhempaa siskoa, jotka olivat myös avioliiton ulkopuolella syntyneitä. Syy elätteelle antamiseen ei asiakirjoista ilmene. Asiakirjat on laadittu vakiokaavakkeille, eikä niistä käy ilmi muuta, kuin elätteelle annettavan nimi ja syntymätiedot, kenelle lapsi annettiin ja kuinka pitkäksi ajaksi sekä millaisia korvauksia lapsen huostaanottoja sai. Kyseinen amerikanorpo oli elätteellä viidessä eri taloudessa ennen kuin täytti 15 vuotta.³⁰

Perimmäistä syytä siihen, miksi amerikanleski antoi elätteelle nuorimman lapsensa, ei saa enää selville. Syy tuskin on ollut lapsen avioton tausta, olivathan muutkin lapset aviottomia. Järkevin selitys on köyhyys. Amerikanleskellä ei ollut varaa elättää nuorinta lasta. Kun nuorin tytär annettiin elätteelle, kaksi vanhempaa tyttöä olivat iältään 11 ja 9 vuotta. Tytöt olivat siis jo sen ikäisiä, että he saattoivat auttaa äitiä tekemällä töitä vieraille esimerkiksi piikomalla.

Härmän kylässä oli toinenkin vastaava tapaus, jossa amerikanleski luopui toisesta lapsestaan. Kahden vuoden ikäinen tytär annettiin elätteelle vuosi aviomiehen lähdön jälkeen. Tämän amerikanorvon tilanne oli sikäli parempi, että hän oli elätteellä vain kahdessa eri talossa ennen kuin täytti 15 vuotta. Myös nyt syy elätteelle antoon jää epäselväksi. Lisää epäselvyyttä tuo se, että hänen äitinsä ja isosiskonsa kohdalle on piirretty rippikirjaan ristit. Kuolinpäivämäärä ei ole kuitenkaan näkyvissä. Risti on siis saatettu piirtää kirjaan myöhemmin tai amerikanleski ja hänen tyttärensä ovat kuolleet, ja nuorin lapsi on tämän vuoksi joutunut elätteelle.³¹

Merkittävä havainto on, että amerikanleskiä on köyhäinhoidon asiakirjoissa vain vähän. Tämä kertoo osaltaan amerikanleskien pärjäämisestä arjessa. Taloudellisiin ongelmiin ei tarvinnut tai ei haluttu pyytää kunnalta apua. Toisaalta taas holtitonta elämää, kuten tuhlavaisuutta ja irstasta elämää, ei ainakaan köyhäinhoidon asiakirjojen mukaan ilmennyt. Nuhteettomasta elämästä kertoo myös se,

VI Työ tekijänsä elättää

että amerikanlesket eivät juuri esiintyneet käräjillä syytettynä. Voi olla, että amerikanlesket pyrkivät selviämään arjesta itsenäisesti ja nuhteettomasti yhteisön kontrollin alla. Ainakin joillain amerikanleskillä oli huonoja kokemuksia vapaamman elämän vietosta, sillä eräässä amerikanlesken laulun säkeistössä lauletaan:

*Täs varoitan teitä amerikanlesket, et viinaa ei saa juo-
ra, ei saa kulkia joukoissa, eikä joukkoja kotiansa tuo-
ra.*³²

Taloudellista apua merten takaa

Kirjeiden lisäksi Amerikasta odotettiin taloudellista apua, olihan matkaan lähdetty juuri rahahuolien helpottamiseksi. Kotiin jäänyt perhe otti kiittollisena vastaan kaiken, mitä postin mukana Amerikasta tuli. Suuria rahasummia ei postissa kuitenkaan yleensä kotiin lähetetty. Syynä oli muun muassa postinkulun epävarmuus. Kirjeiden pelättiin häviävän matkan varrella. Asioitsijoihin ei taas luotettu. Koska rahojen lähettäminen kotimaahan oli epävarmaa, ne olikin helpompi tuhлата Amerikassa tai jättää ne siellä säästöön.³³

Koska siirtolaiseksi lähdettiin yleensä lainarahalla, täytyi laina maksaa ensimmäisistä tienesteistä pois, olipa lainanantajana sitten sukulainen tai vieras. Varsinkin yksityisen velan takaisin maksua pidettiin kunnia-asiana. Näin amerikanleski joutui odottamaan omaa osuuttaan miehensä palkasta, joskus hyvinkin kauan. Mikäli perhe ei ollut jäänyt tuottoisan talon varaan, mies joutui lähettämään talolle perheen ylläpidosta rahaa. Ja mikäli talo oli lunastettu tai muutoin velaksi hankittu juuri ennen Amerikkaan lähtöä, täytyi myös velkaa lyhentää.³⁴

Toisaalta jopa väitettiin, että Amerikasta tullut raha suorastaan kasvatti kotiin jääneiden perheenjäsenten laiskuutta ja tuhlaavaisuutta.³⁵ Väitteen paikkansapitävyyttä on kuitenkin syytä epäillä. Siirtolaisten lähettämien taloudellisten avustuksien määrästä kun oli eri mieltä. Viranomaiset olivat huolissaan amerikanleskien toimeentulosta ja heidän hylkäämisestään eli rahan niukkuudesta. Voi

siis olettaa, että ne, jotka väittivät amerikanleskien nauttivan helposta elämästä miesten rahalähetyksien turvin, olivat todennäköisesti kateellisia naapureita. Amerikanlesket olivat eri mieltä elämän helpoudesta miehen lähdön jälkeen. Eräs heistä ainakin muisteli, että

*ne saa laskea pienissä penneissä, mitä sä [aviomies]
olet lähettänyt rahaa.³⁶*

Rahaa pystyi lähettämään myös rahalähetyspisteiden kautta. Rahanlähetystä hoitivat matkalippujen myyjät ja erityiset rahanvälitystä hoitavat liikkeet. Rahan välittäminen näiden kautta ei ollut kuitenkaan sen turvallisempaa kuin postitsekaan. Amerikanruotsalaisen R. E. Jeansonin omistama liike *The Scandinavian and Finlanders Emigrants Co.* oli yksi suomalaisten käyttämä rahanvälityслиike. Suomalaiset menettivät kuitenkin satojatuhansia dollareita johtaja Jeansonin kadotessa liikkeen kassa mukanaan. Liikkeen suomalaista osastoa hoitanut G. A. Grönlund perusti tällöin oman yhtiön. Tämän yhtiön välittämä rahamäärä oli vuosittain jopa 6 miljoonaa markkaa. Liike ajautui kuitenkin muiden vastaavien liikkeiden tapaan vararikkoon, ja suomalaiset siirtolaiset menettivät taas rahaa. Ei siis ihme, että suomalaiset virkamiehet toivoivat, että Suomen Pankki tekisi rahanvälityksessä yhteistyötä jonkin amerikkalaisen pankin kanssa.³⁷

Vuosisadan vaihteen siirtolaiskyselyn mukaan siirtolaiset lähettivät rahaa vain perheidensä ylläpitoon. Verotuksen pelossa he tallettivat kotipaikkakunnan pankkeihin vain pieniä summia. On mahdollonta sanoa, kuinka paljon siirtolaiset todellisuudessa lähettivät rahaa kotiin jääneille perheilleen. Aikalaisarvioiden mukaan rahaa tuli hyvinkin paljon siirtolaisilta, jotka olivat ahkeria ja säästäväisiä.³⁸ Tilastoitavissa ovat olleet vain ne rahalähetykset, jotka ovat tulleet rahanlähetyслиikkeiden kautta. Kuitenkin Atlantin ylittäneet kirjeet toivat Etelä-Pohjanmaan mökkeihin ja pirtteihin jopa miljoonia markkoja, joista ei ole jäänyt tilastoihin tietoa.³⁹

VI Työ tekijänsä elättää

Alahärmäläisten muistelmissa ei mainita Amerikasta tulleita rahalähetyksiä. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö niitä olisi ollut tai etteikö niitä olisi aikoinaan arvostettu. Asioiden painotus muistelmissa kertoo kuitenkin sen, millä siirtolaisuuden seurauksella oli tärkeä painoarvo alahärmäläisten keskuudessa. Yksittäisten rahalähetysten sijaan moni pitää tärkeänä Amerikassa hankittua pääomaa, joilla kotiin tultua ostettiin oma koti. Vaikuttaakin siltä, että alahärmäläiset eivät niinkään lähteneet korjaamaan Amerikkaan akuuttia rahapulaa siitäkään huolimatta, että rahasta oli pula. Alahärmäläiset miehet näyttävät sen sijaan lähteneen usein Amerikkaan talonhankintareissulle. Se, että Amerikassa käytiin usein hankkimassa talorahat, näyttölee muistelmissa suurempaa osaa kuin perheelle lähetetyt rahalähetykset.

Lähetetyn rahan määrä oli riippuvainen taloudellisista suhdanteista. Sama tekijä vaikutti myös palanneiden siirtolaisten mukanaan tuomien rahasummien määriin. Noususuhdanteen aikana Amerikassa olleella saattoi olla huomattavasti enemmän säästöjä kuin laskusuhdanteen aikaisella siirtolaisella, vaikuttivathan suhdanteet suoraan työn määrään, palkkoihin ja hintoihin. Tämän takia laskusuhdanteen aikaan ei yleensä kannattanut lähteä kotiin, vaan moni jäi odottamaan parempia aikoja. On kuitenkin mahdotonta laskea, kuinka paljon siirtolaiset saivat siirtolaisvuosinaan säästetyksi. Sosiaalihuollituksen mukaan monissa kunnissa oli niin, että palanneiden siirtolaisien varallisuus oli suurempi kuin samassa sosiaalisessa asemassa olleiden ja kotimaassa pysyneiden.⁴⁰ Tämän puolesta puhuvat myös alahärmäläiset, sillä eräänkin muistelijan mukaan:

Tämän kylän amerikankävijät, niin kyllä ne on tulleet paremmis varois takaasi.⁴¹

Viitteet lukuun VI

- ¹ Löfström 1999, 180; Apo 1999, 15–16. Voi jopa sanoa, että miehet eivät saaneet karjaa hoitaa – elleivät halunneet menettää mainettaan. Maataloustöistä karjanhoito ja lehmien lypsäminen oli vahvimmin symbolisesti sukupuolitetty työ. On analysoitu, että karjanhoitoon liittyi vahvasti seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen liittyviä merkityksiä, mm. oletukset siitä, miten naisen kehon kosketus, liikkeet ja eritteet vaikuttavat työtuloksen onnistumiseen.
- ² Löfström 1999, 180–181.
- ³ Löfström 1999, 183.
- ⁴ Paulaharju 1996, 138.
- ⁵ Apo 1999, 16–17.
- ⁶ Löfström 1999, 183.
- ⁷ Mustut/Y/07422.
- ⁸ Markkola 1989, 39, 46.
- ⁹ Alahärmän rippikirja 1897–1906.
- ¹⁰ Vainio-Korhonen 2001, 187, 191.
- ¹¹ Markkola 1989, 48; Apo 1999, 16; Löfström 1999, 180.
- ¹² Markkola 1989, 50–51.
- ¹³ Markkola 1989, 51.
- ¹⁴ Alahärmän rippikirja 1897–1906, 388.
- ¹⁵ Markkola 1989, 52.
- ¹⁶ Markkola 1989, 52.
- ¹⁷ Mustut/Y/07429.
- ¹⁸ Avioero vuosisadan vaihteen tapaan? Ja Esa Pukkilan puhelinhaastattelu 7.1.2004.
- ¹⁹ Waren 1898, 292.
- ²⁰ Apo 1999, 16.
- ²¹ Toivonen 1963, 162.
- ²² Jaakkola 1994, 110, 117.
- ²³ Jaakkola 1994, 117.
- ²⁴ Jaakkola 1994, 117–118.
- ²⁵ Mustut/Y/07429.
- ²⁶ Jaakkola 1994, 121–129.
- ²⁷ Niemi 2002. Niemen mukaan siirtolaisuus saattoi jopa pelastaa perheitä vaivaishuollon asiakkaaksi joutumiselta, sillä paikalliset työtilaisuudet lisääntyivät työvoiman siirtyessä Amerikkaan ja kotiin jäävillä oli näin paremmat toimeentulomahdollisuudet. Lisäksi siirtolaisuus paransi pientilallisten toimeentulomahdollisuuksia ruokittavien määrän jäädessä siirtolaisuuden takia vähäiseksi.
- ²⁸ Alahärmän sosiaalilautakunta, henkilöaktit n:ot 221–350 ja 471–538.
- ²⁹ Roiko-Jokela 1999, 184, 186.
- ³⁰ Alahärmän sosiaalilautakunta, henkilöakti n:o 264; Alahärmän rippikirja 1897–1906, 1245.
- ³¹ Alahärmän sosiaalilautakunta, henkilöakti n:o 487; Alahärmän rippikirja 1897–1906, 325.
- ³² Mustut/AK/3439.

VI Työ tekijänsä elättää

³³ Vilmusenaho 2001, 394.

³⁴ Toivonen 1963, 181–182; Rekonen 2004, 53.

³⁵ Tarkkanen 1903, 15.

³⁶ Mustut/Y/07400.

³⁷ Toivonen 1963, 182; Vilmusenaho 2001, 394.

³⁸ Tarkkanen 1903, 9.

³⁹ Toivonen 1963, 184.

⁴⁰ Toivonen 1963, 185, 187.

⁴¹ Mustut/Y/07445.

VII VAIMOSTA AMERIKANLESKEKSI – ELÄMÄN MUUTOS JA MUUTTUMATTOMUUS

Pääotsikkoni mukaan vuosisadan vaihteen nainen oli miehen rinnalla heikompi astia. Tämä kuvasi ajan yleistä henkeä, naisen paikkaa patriarkaalisessa yhteisössä. Käytännössä arki oli kuitenkin agaariryhteisön naisille aivan toisenlainen: heidän vuotuinen työpanoksensa saattoi nousta aviomiehen työpanosta suuremmaksi. Nainen oli tarvittaessa valmis joustamaan ja tekemän miesten töitä. Perinteisten naisten töiden ohella naisen tuli hallita myös miesten työt joko auttaessa miestä tai silloin kun mies oli kotoa poissa. Näin naisten tietotaito oli huomattavan suuri.

Tästä huolimatta vaimo säilytti asemansa heikompana astiana myös siinä vaiheessa, kun perhe tarvitsi rahaa ja mies lähti siirtolaiseksi Amerikkaan. Heikompi astia jätettiin kotiin, sillä hänestä katsottiin olevan enemmän hyötyä kotona kuin Amerikassa. Kotiin jätettyjen vaimojen kuitenkin odotettiin pystyvän hoitamaan omien kotitöidensä lisäksi myös isännälle kuuluneet työt. Talonpoikaisnainen tunsivat arvonsa ja sen tunsivat myös miehet, jotka jättivät kotipaidan vaimonsa huostaan.

Nämä kotiin jääneet siirtolaisten vaimot saivat jo 1800-luvulla nimen amerikanleski. On aiheellista pitää vain amerikanleskissä, joiden aviomies lähti siirtolaiseksi. Ei ollut tavanomaista, että aviovaimo lähti ja jätti miehen kotiin. Näitä tapauksia Alahärmässä oli tutkimusaikana vain yksi. Amerikanleski on aviovaimo, ei kihlattu. Kihlattuhan ei ollut osa miehensä taloutta, joten kihlattujen tilanne oli hieman toinen kuin vaimojen, jotka jäivät kotiin miehensä lähdön jälkeen.

Käytännössä amerikanleskien tilanne oli usein samanlainen kuin aviomiehen kuoleman kautta leskeytyneillä, sillä taloudesta puuttui mies. Yhteistä heillä oli kuitenkin loppujen lopuksi vain nimitys, olihan leski ollut jo pitkään itsenäisessä asemassa oleva nainen. Amerikanleski ei vastaavaa asemaa miehen lähdön jälkeen saanut. Hän oli yhä aviovaimo ja aviovaimon tavoin alisteisessa asemassa

VII Vaimosta amerikanleskeksi

miehelleen. Tuskin kukaan vaimo kantoi harteillaan tyytyväisenä amerikanlesken viittaa. Erään muistelijan mukaan sana kääntyi usein ihmisten suussa *amerikanfläskiksi*, lähinnä haukkumasanaksi. Ihmisillä täytyi olla selvästi osoitettu paikka yhteisössä, ja termi amerikanleski määritteli tietynlaisessa elämäntilanteessa olevaa vaimoa.

Jokaisen amerikanlesken tarina on ainutlaatuinen. Amerikanlesken elämä muotoutui muun muassa hänen sosiaalisen asemansa, sosiaalisten kontaktiensa sekä ikänsä mukaan. Huolimatta vuosisadan vaihteen yhteiskunnallisesta murrosta jokaisella oli edelleen yhteisössä oma paikkansa. Myös amerikanleskien eriarvoisuus määräytyi taloudellisten ja sosiaalisten seikkojen kautta. Vaimon asema määräytyi miehen mukaan, eikä puolison lähtö Amerikkaan muuttanut tilannetta.

Jokaisen amerikanlesken ainutlaatuisuudesta huolimatta on mahdollista löytää alahärmäläisen amerikanleskiä yhdistäviä tekijöitä ja kenties hieman yleistäkin lähinnä heidän elämäntilanteidensa kautta, millainen alahärmäläinen amerikanleski oli. Alahärmäläisistä amerikanleskistä löytyy myös hyvin paljon yhtäläisyyksiä. Yksi syy tähän on ajan staattinen agraariyhteisö, jossa naisen liikkumavara oli edelleen hyvin pieni niin maantieteellisesti kuin sosiaalisestikin.

Alahärmäläisistä amerikanleskistä lähes puolet oli itsellisten vaimoja. Itsellisten amerikanleskien määrä ei yllätä, sillä itsellisten määrä kasvoi koko ajan vuosisadan vaihteeseen tultaessa. Tämä johtui väestön kasvusta, jonka seurauksena kaikille ei riittänyt töitä ja omaa maapalasta. Yllättävää tutkimustuloksessa on se, että tarkasteltaessa koko maan siirtolaisuutta kohoaa talollisten siirtolaisten määrä suurimmaksi. Alahärmä tekee tässä kuitenkin poikkeuksen.

Toiseksi suurin amerikanleskien ryhmä Alahärmässä oli talollisten vaimot. Loput amerikanleskistä olivat vävyjen, poikien, torpparien, mäkitupalaisten, suutarien, sepän, räätälin ja voimistelijan vaimoja. Aviomiesten siirtolaiseksi lähtemiseen on syitä yhtä monta kuin oli lähtijöitäkin. Yleisin syy lähtemiseen olivat kuitenkin taloudelliset syyt. Alahärmä ei tarjonnut tarpeeksi elantoa koko ajan kasvavalle väestölle. Oli oikeastaan muoti-ilmiö lähteä tienamaan ra

hat taloa varten Amerikasta. Ne lähtijät, joilla talo oli, saattoivat taas lähteä tienamaan rahaa velkojen maksamiseen, kotitilan laajentamiseen tai perintöosuuksien lunastamiseen. Yhtä kaikki lähes kaikkien päämääränä oli rikastua, olipa sosiaalinen asema kotimaassa mikä tahansa.

Taloudellisten syiden takana piili syvään juurrutettu miesten ja naisten asema patriarkalisessa yhteiskunnassa. Aviomiehen tuli huolehtia vaimosta ja antaa vaimolle koti. Näin ollen myös velvollisuudentunto ajoi miehiä Amerikkaan. Varsinkin heikossa sosiaalisessa asemassa olevat aviomiehet saattoivat nähdä siirtolaisuuden ainoana mahdollisuutena edetä elämässään ja turvata perheen toimeentulo. Ajan taloudellinen tilanne ei välttämättä jättänyt muuta mahdollisuutta aviomiehille. Toisaalta siirtolaiseksi lähtemistä pidettiin lähes itsestään selvyytenä, olihan se ajan muoti-ilmiö.

Aviomies lähtikin usein pian avioitumisen jälkeen siirtolaiseksi, olihan oman talon tarve tällöin kaikkein akuutein. Amerikanleskien keskimääräinen avioitumisikä oli 25 vuotta. Amerikanleskien mediaani-ikä aviomiesten lähdön hetkellä oli taas 28 vuotta. Nuorimpia olivat vävyjen ja poikien vaimot ja vanhimpia torpparien vaimot. Vävyjen ja poikien pikaiseen lähtöön heti avioliiton jälkeen saattoi vaikuttaa heidän taloudellinen asemansa, joka oli huono, mikäli he eivät olleet tilan perijöitä.

Amerikanleskille saattoi avioelämä jäädä hyvinkin tuntemattomaksi. Yhteiselo ennen avioliittoa ei julkisesti hyväksytty, joten yleensä pariskunta muutti yhteen vasta avioitumisen jälkeen. Amerikanleskistä lähes puolet oli ollut aviossa alle viisi vuotta aviomiehen lähtiessä siirtolaiseksi ja joka seitsemäs oli ehtinyt nauttia avioelämästä vain alle vuoden verran. Toki oli amerikanleskiä, joilla oli takanaan pitkäkin avioliitto.

Suurin osa amerikanleskistä ehti kuitenkin saada lapsia ennen miehen lähtöä. Perheen kasvaminen saattoikin olla yksi syy taloudellisen tilanteen huonontumiseen ja siirtolaiseksi lähtemiseen. Alahärmäläiset perheet olivat yleensä monilapsisia. Vuosisadan vaihteessa perheet olivat vielä kohtalaisen suuria eikä ehkäisy ollut

VII Vaimosta amerikanleskeksi

yleistynyt, vaikka perhesuunnittelu olikin saanut jalansijaa myös agaarisisessa Suomessa. Alahärmä oli toisaalta uskonnollista aluetta, joten todennäköisesti perhesuunnittelua ei ainakaan julkisesti alueella hyväksytty.

Alahärmäläisten siirtolaisperheiden lapsiluku on 3,3. Luku on alhaisempi kuin vielä vuoden 1910 koko maan lapsiluku 4,8. Syy tähän on ilmeisesti se, että siirtolaisiksi lähteneet miehet olivat usein mielisiä parhaassa työiässään, 16–40 -vuotiaita, joten heidän osaltaan perheen kasvattaminen jäi kesken miesten lähtiessä Amerikkaan. Olivathan heistä useat lähteneet heti avioliiton ensivuosisien aikana.

Perheen esikoinen syntyi yleensä vuoden sisällä vihkimisestä. Vain kymmenkunta amerikanleskeä oli lapsettomia. Moni amerikanleski oli myös raskaana aviopuolison lähdön hetkellä. Ei ollutkaan tavatonta, että miehen poissaolon aikana oli syntynyt lapsia, joista osa ei koskaan ollut tavannut isäänsä tai joista osa tutustui isäänsä vasta tämän palattua Amerikasta. Lähes puolet siirtolaisperheiden esikoisista oli kuitenkin alle 5-vuotiaita, ja näin ollen isän viipyessä matkallaan useita vuosia kuva isästä hämärtyi. Ne amerikanorvot, jotka olivat kyllin vanhoja muistamaan isänsä, kaipasivat häntä yleensä paljon.

Lapset saattoivat olla amerikanleskelle korvaamaton apu toimeentuloa hankittaessa, mikäli he olivat jo kyllin vanhoja tekemään työtä. Käytännössä työnteolle ei asetettu moraalisia ikärajoja ja jo hyvinkin nuorilta saatettiin odottaa työsuorituksia. Rippikouluikäisen odotettiin hallitsevan miehiltä ja naisilta vaadittavan monipuolisen tietotaidon. Sen lisäksi, että työt jakautuivat sukupuolen mukaan, jakautuivat ne myös iän mukaan. Työssä otettiin huomioon niin vastuullisuus ja kätevyys kuin ymmärryskin.

Lapset auttoivat jo hyvinkin pieninä kotitöissä kuten sisarusten ja karjan hoidossa. Hieman vanhemmat lapset lähtivät aikaisessa vaiheessa piioiksi ja rengeiksi kodin ulkopuolelle, jolloin he kykenivät hankkimallaan elannolla auttamaan äitiään toimeentulossa. Koska suurin osa amerikanorvoista oli isän lähdön aikaan kuitenkin alle 5-

vuotiaita, ei heistä ensimmäisten vuosien aikana ollut merkittävää apua äideilleen.

Sukulaiset, niin verisukulaiset kuin avioliiton kautta tulleet sukulaisetkin, saattoivat olla korvaamaton tuki amerikanleskelle ja hänen lapsilleen. Osa amerikanleskistä sai taloudellista ja henkistä tukea sukulaisilta, mutta on myös niitä, jotka erityisesti muistelevat anopin vaikeuttaneen elämää aviomiehen lähdön jälkeen.

Myös muut yhteisön jäsenet huomioivat amerikanlesket. Amerikanleskiin kohdistunut kontrolli oli kaksisuuntaista. Toisaalta amerikanleskien pärjäämisestä oltiin huolissaan ja heitä haluttiin auttaa, mutta toisaalta amerikanleskien uusi ja erilainen asema synnytti myös ilkeitä puheita. Osa puheista oli aiheellista, mutta osan takana saattoi olla kateuskin. Nimittäin ne, jotka pahoihin puheisiin sortuivat, olivat mitä todennäköisimmin niitä, joiden perheessä ei siirtolaisuutta ollut. On sanottu, että Alahärmän raitilta ei vuosisadan vaihteessa miestä löytynyt, joka ei olisi Amerikassa käynyt. Muistellaan jopa, että oli kyliä, joiden kaikkien talojen isännät olivat yhtä aikaa Amerikassa. Tämän perusteella amerikanleskistä juorunneiden määrän täytyi jäädä pieneksi.

Kielteisimmässä valossa amerikanlesket olivat ilmeisesti papiston silmissä. Papisto oli hyvin huolissaan rikkoutuvien perheiden takia. Perheiden hylkäämiset lisääntyivät siirtolaisuuden myötä. Aikaisemmin ne olivat olleet harvinaisia. Uusi tilanne herätti siis syystä papiston huolen. Myös amerikanleskien siveellisyys huoletti. Siveellisen tason laskulla tarkoitettiin aviorikoksia ja aviottomia lapsia. Toisaalta papit olivat huolestuneita asiasta, koska katsoivat siitä parhaiten tietävänsä. Toisaalta taas papisto saattoi tarkoituksenmukaisesti liioitella ongelmaa pitääkseen seurakuntansa kurissa.

Siveellisen tason lasku herätti myös maallisten viranomaisten huolen, mutta heidän rintamansa ei ollut läheskään niin yhtenäinen kuin papiston, joka lähes poikkeuksetta näki siirtolaisuuden uhkaavan kristillistä perhekäsitystä. Puheet amerikanleskien siveellisen tason heikkenemisestä kiinnittyivät vahvasti vuosisadan vaihteen sukupuolimoraalikeskusteluihin. Varsinkin työläisten ja maaseutuvä

VII Vaimosta amerikanleskeksi

estön siveellisyydestä oltiin huolissaan, ja siirtolaisuuden lisääntymisen myötä kasvava amerikanleskien joukko toi uuden huolenaiheen sivistyneistölle.

Amerikanleskien siveellistä turmiota on vaikeaa tutkia, sillä siitä ei ole juurikaan jäänyt jälkiä lähteisiin. Asianosaiset vaikenevat tapahtuneesta, joten muistitietokaan ei valota tilannetta. Paras indikaattori aviorikosten tutkimiseen ovatkin aviottomat lapset, jotka merkittiin kastettujen luetteloon äpäriksi. Aviorikokset, joiden seurauksena ei syntynyt lasta, jäävät näin ollen pimentoon. Rippikirjassa on merkintöjä salavuoteudesta ja huoruudesta, mutta päivämäärärien puuttuessa ei voi sanoa, onko kyse miehen siirtolaisuuden aikana tapahtuneista aviorikoksista. Etelä-Pohjanmaalla ei ollut harvinaista, että morsian oli raskaana naimisiin mentäessä, joten salavuoteudesta kirkottaminen oli varsin yleistä.

Tutkittaessa Alahärmässä syntyneitä aviottomia lapsia voidaan huomata amerikanleskien aviottomien lasten määrän olleen vähäinen. Alahärmässä syntyi tutkimusjaksolla yhteensä 87 aviotonta lasta, joista vain 11 oli amerikanleskien lapsia. Vuosina 1897–1906 synnytti kuusi amerikanleskeä aviottoman lapsen. Eräs heistä sai jopa neljä aviotonta lasta tutkimusajankohtana. Puolet aviottomista lapsista syntyi itsellisille. Talollisten vaimot eivät kastettujen luettelon mukaan syyllistyneet aviorikoksiin.

Kun aviottomia lapsia pidetään aviorikosten mittarina, voi sanoa, etteivät alahärmäläiset amerikanlesket yleensä syyllistyneet siveettömään elämään. Tulos kertoo jotain myös ajan rakkaudesta. Huolimatta välimatkasta ja mahdollisesta yhteydenpidon katkeamisestakin amerikanlesket olivat yleensä uskollisia miehelleen. Osaltaan tähän vaikutti rakkaus, joka oli kristinopin mukaisesti velvollisuudentuntoista.

Velvollisuudentuntoisesta rakkaudesta huolimatta moni liitto oli kovilla miehen viipyessä vuosikausia Amerikassa. Lupauksista huolimatta varmuutta aviomiehen paluusta ei ollut. Osa amerikanleskistä seurasi miestään Amerikkaan heti lippurahat saatuaan. Joidenkin leskien miehet palasivat pitkänkin poissaolon jälkeen. Sillä,

kuinka kauan amerikanleski miestänsä odotti, ei olekaan tutkimukseni kannalta merkitystä. Jokainen vaimo, joka joutui edes pariiksi vuodeksi amerikanlesken asemaan, on tutkimukseni kannalta yhtä tärkeä.

Ne, joiden miehet jäivät Amerikkaan lopullisesti, elivät todennäköisesti koko loppuelämän epävarmuudessa. Joidenkin epävarmuus loppui Amerikasta tulleen surusanoman myötä. Moni amerikanleski sai "Miinan" tavoin kirjeen, jossa kerrottiin miehen kuolleen Amerikassa. Se ei ollut epätavallista, sillä esimerkiksi kaivostöissä sattui paljon onnettomuuksia. Yleensä viesti miehen kuolemasta toi epävarmuuden paikalle surutyön, jonka jälkeen elämää täytyi jatkaa eteenpäin. "Miina" kieltäytyi uskomasta miehensä kuolemaa ja eli loppuelämänsä siinä uskossa, ettei "Pekka" ollutkaan kuollut, vaikka kirjeessä niin ilmoitettiin.

Perheen kotiin hylkääminen oli ajan vaihtoehto avioerolle. Moni siirtolainen tiesi matkaan lähtiessä, että ei enää palaisi vaimonsa luo. Tulehtuneet välit kotona saattoivat olla myös syy siirtolaisuuteen. Vaikka avioerot yleistyivätkin 1800-luvun lopulla, oli niiden määrä vähäinen. Avioliiton perusteet olivat niin syvällä kristinuskossa, että epäonnistuneenkin avioliiton purkaminen oli vaikeaa. Avioliitto oli eliniän kestävä kutsumus.

Yleisiä avioeron syitä vuosisadan vaihteessa olivat aviopuolison karkaaminen tai se, ettei mies kyennyt elättämään perhettänsä. Molemmat vaihtoehdot sopivat usein myös amerikanleskien avioliittoihin. Kuitenkin vain kaksi alahärmäläistä amerikanleskeä päätyi vuosisadan vaihteessa avioeroon. Molempien aviopuoliset olivat olleet vuosia Amerikassa ja yhteydenpito oli katkennut. Toinen amerikanleskistä sai Amerikasta tiedon miehen kaksinnaimisesta. Muuta tietoa amerikanleski ei ollut saanut miehestään neljään vuoteen. Avioliitto päättyi avioeroon 13 avioliitto vuoden jälkeen. Tästä ajasta aviopuoliso oli ollut Amerikassa yhdeksän vuotta. Toinen avioeroon päättäneen amerikanlesken tarina on hyvin samanlainen. Aviomiess oli ollut Amerikassa yhdeksän vuotta ja kahdeksaan vuoteen miehestä ei ollut kuulunut mitään.

VII Vaimosta amerikanleskeksi

Vaikka avioero olisi osaltaan helpottanut niiden amerikanleskien elämää, jotka elivät epätietoisuudessa miehen lähdön takia, eivät amerikanlesket päätyneet avioeroihin. Avioero olisi myös mahdollistanut uudelleen avioitumisen, mutta sekään ei houkuttellut kotiin hylättyjä amerikanleskiä hakemaan eroa. Ainakaan Alähärmässä siirtolaisuus ei johtanut avioerojen voimakkaaseen lisääntymiseen.

Aviomiehen lähdön jälkeen amerikanleskellä oli talous hoidettavanaan ja lapset elätettävänä. Heillä ei ollut mahdollisuutta jäädä odottamaan rahalähetyksiä Amerikasta. Mikäli aviopuoliso lähetti rahaa kotiin, ensimmäistä rahalähetystä saattoi joutua odottamaan hyvinkin pitkään. Miehen oli ensin löydettävä Amerikasta töitä ja sen jälkeen todennäköisesti maksettava velkoja pois. Näin ollen amerikanlesken täytyi yleensä tulla toimeen omillaan.

Pohjalainen nainen oli tottunut tekemään myös miesten töitä. Vaikka työnjako oli sukupuolitettu, oli nainen se joka oli kautta aikojen joutanut ja tehnyt myös miesten töitä. Tämä saattoi vaikuttaa siihen, että muistitietoon ei ole jäänyt jälkiä amerikanleskien arjen raskaudesta. Pohjalainen maalaisnainen oli tottunut tekemään töitä, ja työ oli enemminkin siunaus kuin taakka.

Ei käy kuitenkaan kieltäminen, etteikö amerikanleskillä olisi ollut kädet täynnä töitä, täytyihän hänen ansaita kahden ihmisen edestä. Naisten ansiomahdollisuudet olivat vuosisadan vaihteen maalaisyhteiskunnassa rajoittuneet. Lähes ainoa lähteistä ilmi käyvä naisten ammatti oli piikominen. Toimeentulon niukkuus pakotti kuitenkin kekseliäisyyteen. Moni amerikanleski sai ”Miinan” tavoin lisäansioita erilaisista osa-aikaisista tai kausiluontoisista töistä. ”Miina” ompeli kyläläisille työvaatteita, kävi kylällä piikomassa ja auttoi veljensä taloudessa.

Varsinkin ansiokotitalous mahdollisti lisäansioiden hankkimisen maaseudulla. Vaikka tehdasvalmisteiset kankaat yleistyivät vuosisadan vaihteessa, säilytti ansiokotiteollisuus paikkansa 1900-luvun puolelle asti. Eteläpohjalainen nainen oli valmis tekemään töitä elantonsa eteen. Tätä piirrettä on korostettu pohdittaessa syitä nais

siirtolaisuuteen. On tärkeää yhdistää sama piirre myös amerikanleskiin pohdittaessa heidän arjessa pärjäämistään.

Yrittämisestä huolimatta arjesta saattoi muodostua ylitsepääsemätöntä joillekin amerikanleskille. Yleinen huolenaihe olikin, että amerikanlesket turvautuvat kuntien köyhäinhoidon apuun miehen lähdön jälkeen. Heidän pelättiin kasvattavan köyhäinhoidon kustannuksia. Köyhäinhoidon luonne oli muuttunut 1800-luvun aikana vanhan vaivaiskäsitteen hajotessa. Aina 1800-luvun puolivälistä asti köyhäinhoidon piiriin kuului myös työkykyisiä, jotka eivät syystä tai toisesta kyenneet hankkimaan riittävää toimeentuloa. Yleistyvä syy köyhäinhoidon asiakkaaksi joutumiseen olivat perhesyyt, joiden taustalla olivat juuri riittämättömät ansiot.

Jälleen kerran papiston ja maallisten viranomaisten pelot osoitautuivat turhiksi. Alahärmäläiset amerikanlesket tulivat toimeen omillaan. He eivät joutuneet turvautumaan kunnan taloudelliseen apuun. Poikkeuksena on kaksi amerikanleskeä, jotka antoivat lapsia huostaan todennäköisesti taloudellisista syistä. Se, etteivät amerikanlesket itse esiinny köyhäinhoidon asiakirjoissa esimerkiksi holhoukseen julistettavien joukossa, kertoo amerikanleskien taloudellisesta pärjäämisestä mutta myös heidän elämäntavastaan. Holhouksenalaiset aikuiset nähtiin yleensä jonkinlaisena uhkana ja taakkana yhteisölle. Yleensä aikuisen holhoukseen julistamisen syytä olivat muun muassa irstas elämä ja tuhlaavaisuus. Jälleen kerran voi todeta, etteivät amerikanlesket syyllistyneet näihinkään perisynteihin.

Mitä jää siis jäljelle, kun alahärmäläiset amerikanlesket eivät ajan puheiden ja ennusteiden mukaan eläneetkään irstaasti tai epäsiiveästi ja heidän kohdallaan niin aviorikokset kuin avioerotkin olivat harvinaisia? Amerikanleskissä on tietenkin aina poikkeuksia, mutta yleisesti ottaen voi sanoa ajan puheiden olleen paljon melua tyhjäästä. Huomaan tutkineeni arjen normaaliutta – piirtäneeni kuvan vaimosta, joka ajalleen tyypillisesti teki tottuneesti raskasta työtä ja hoiti talouden miehen ollessa poissa. Normaaliutta myös siksi, että siirtolaisuus oli Alahärmässä hyvin yleistä. Ei ollut montakaan taloa, jonka emäntä ei jossain vaiheessa olisi ollut amerikanleski.

VII Vaimosta amerikanleskeksi

Siitäkin huolimatta on myös helppo ymmärtää papiston ja viranomaisten huoli amerikanleskistä. Vaikka heidän määränsä kasvoi koko ajan, oli vastoin kristillistä ajankuvaa hylätä vaimo, heikompi astia, kotiin. Avioerojen ja perheen hylkäämisten yleistyessä oli luonnollista, että kasvava epäkohta haluttiin korjata. Papiston ja virkamiesten suhtautuminen amerikanleskiin oli aivan erilaista kuin amerikanleskien todellisuus. Työssäni olenkin pyrkinyt pitäytymään amerikanleskien todellisuudessa, sillä juuri se on ollut kiinnostukseni kohde.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

A) LÄHTEET

1. Arkistolähteet

Alahärmän seurakunnan arkisto, Alahärmä

- Alahärmän rippikirja 1897–1906
- Alahärmän kastettujen luettelo 1897–1906
- Alahärmän kastettujen luettelo 1778–1894 (Käytetty internet-versiota
URL <http://www.genealogia.fi/hiski/-3xmyq?fi+0004> (luettu 20.2.2004)).

Alahärmän kunnanarkisto, Alahärmä

- Viranom. III 16, sosiaalilautakunta Fb2:3
henkilöaktit n:ot 221–350 ja n:ot 471–538

Vaasan Maakunta-arkisto (VMA), Vaasa

- Uuden Kaarlepyyn tuomiokunta C1a12
Ala- ja Ylihärmän pitäjän talvikäräjät 1898
- Uuden Kaarlepyyn tuomiokunta C1a16 1902
Ala- ja Ylihärmän pitäjän talvikäräjät 1902

2. Aikalaislähteet

Tarkkanen 1903. Tarkkanen, Matti, *Siirtolaisuudesta, sen syistä ja seurauksista: Esitelmä pidetty maaliskuussa 1903*. Kansantaloudellisen yhdistyksen esitelmiä, 3 sarja n:o 16. Helsinki: Otava.

3. Tilastot

- Suomen Tilastollinen Vuosikirja (STV), 1901–1908
- Suomen Virallinen Tilasto (SVT)
 - VI, Väestötilasto
 - Osa 34, Yleiskatsaus väkiluvunmuutoksiin Suomessa vuonna 1900; Osa 36, Väkiluvunmuutokset Suomessa vuosina 1901 ja 1902
 - XXVIII, Siirtolaisuustilasto
 - Osa 1, Siirtolaisuus vuosina 1900–1902; Osa 3, Siirtolaisuus vuosina 1905–1906; Osa 4, Siirtolaisuus vuonna 1907

B) KIRJALLISUUS

- Aarnio 1985.** Aarnio, Aulis & Helin, Markku & Mahkonen, Sami, *Suomen avioliitto-oikeus*. 2. uusittu laitos. Tampere: A-tieto.
- Alamäki 1996.** Alamäki, Päivi, ”Rippikirjat lukutaitotutkimuksessa”. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela & Timo Pitkänen (toim.), *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Jyväskylän historiallinen arkisto, vol. 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Alanen 1981.** Alanen, Leena, ”Naisten käytännöt, kulttuuri ja sosialisatio”. Teoksessa Leena Alanen & Liisa Rantalaiho & Aino Saarinen (toim.), *Naisen historiallisuus: yhteiskunta, yksilö, sukupuoli*. Yhteiskuntatieteiden laitoksen tutkimussarja B, no. 33. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Apo 1995.** Apo, Satu, *Naisen väki: Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Apo 1996.** Apo, Satu, ”Agraarinen suomalaisuus – rasite vai resurssi?” Teoksessa Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.), *Olkaamme siis suomalaisia*. Kalevalaseuran vuosikirja 75–76. Helsinki: SKS.
- Apo 1999.** Apo, Satu, ”Myyttinen nainen”. Teoksessa *Suomalainen nainen*. Helsinki: Otava.
- Apo 2001.** Apo, Satu, *Viinan voima: Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 759. Helsinki: SKS.
- Eilola 2002.** Eilola, Jari, ”Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin”: Patriarkaalisuus, puolisoitten välinen suhde ja auktoriteettien muodostuminen”. Teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.), *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Historiallinen arkisto 116. Helsinki: SKS.
- Halmesmaa 1976.** Halmesmaa, Pekka, *Kirkkokuri murroksen kynnyksellä: Kirkkokuria koskevan säännösten kehittyminen Suomessa vuosina 1818–1847 sekä sen soveltaminen Turun tuomiorovastikunnassa*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 97. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Halmesmaa 1978.** Halmesmaa, Pekka, *Kirkkokurisäännöstö Suomessa 1848–1869 ja sen soveltaminen Turun ja Kajaanin rovastikunnissa*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 109. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki.
- Heikinmäki 1988.** Heikinmäki, Maija-Liisa, ”Etelä-Pohjanmaan kansankulttuuria: Kansatieteellinen tutkimus aineellisesta kulttuurista”. Teok

nessa Maija-Liisa Heikinmäki & Reino Kallio & Eero Kojonen & Raimo Ranta, *Etelä-Pohjanmaan historia, osa V: Autonomian kausi 1809–1917*. Vaasa: Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto.

- Häggman 1994.** Häggman, Kai, *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 179. Helsinki: SHS.
- Jaakkola 1994.** Jaakkola Jouko, ”Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta”. Teoksessa Jouko Jaakkola & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaaliturvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jokiaho 2000.** ”Suvun, perheen ja kotitalouden tähden: Seksuaalisuus ja sivilisoituminen uuden ajan alussa Pohjanmaalla (1540–1690)”. Teoksessa Olli Matikainen (toim.), *Rikos Historiassa*. Jyväskylän historiallinen arkisto, vol. 5. Jyväskylä: Jyväskylän historiallinen yhdistys.
- Junkala 1998.** Junkala, Pekka, ”Etäisyys suomalaisena kulttuurisena ulottuvuutena – eli miksi Itä- ja Länsi-Suomi näyttäytyvät erilaisina?” Teoksessa Pekka Junkala & Elina Kiuru (toim.), *”Toinen sivilisaatio”: Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500–2000*. Jyväskylän yliopiston etnologian laitos, tutkimuksia 36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Katajala 1994.** Katajala, Kimmo, *Nälkäkapina: Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683–1697*. Historiallisia tutkimuksia 185. Helsinki: SHS.
- Kero 1974.** Kero, Reino, *Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War*. Migration studies C 1. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Kero 1982.** Kero, Reino, *Suomen siirtolaisuuden historia I. Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuden tausta, määrä, rakenne, kuljetusorganisaatio ja sijoittuminen päämääräalueelle*. Turun Yliopisto, Historian laitos, julkaisuja no 10. Turku: Turun yliopiston historian laitos.
- Kero 1996.** Kero, Reino, *Suureen länteen: Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 1. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Koivukangas 1998.** Koivukangas, Olavi, *Kaukomaiden kaipuu: Suomalaiset Afrikassa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa ja Latinalaisessa Amerikassa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 4. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Lähteet ja kirjallisuus

- Kojonen 1993.** Kojonen, Eero, *Alahärmän historia, osa 1. Alahärmän alueen vaiheet jääkauden jälkeiseltä ajalta vuoteen 1867*. Härmä: Alahärmän kunta.
- Kojonen 2004.** Kojonen, Eero, *Alahärmän historia, osa 2. Alahärmän alueen vaiheet kunnan ja kirkkoherrakunnan perustamisesta eli keväästä 1867 vuoteen 2000*. Alahärmä: Alahärmän kunta & Alahärmän seurakunta.
- ”Kokki-Sanna” 1977.** Vaasa 19.6.1977, 7.
- Korkiakangas 1996.** Korkiakangas, Pirjo, *Muistoista rakentuva lapsuus: Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Kansatieteellinen arkisto 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Kuparinen 1991.** Kuparinen, Eero, *An African Alternative: Nordic Migration to South Africa, 1815–1914*. Studia Historica 40/Migration Studies C10. Helsinki/Turku: SHS/Siirtolaisuusinstituutti.
- Luettelo Alahärmän kirkkoherroista.**
URL <http://www.genealogia.fi/historia/mini.php?srk=4> (luettu 12.1.2004).
- Löfström 1999.** Löfström, Jan. *Sukupuoliero agraarikulttuurissa – ”Se nyt vaan on semmonen”*. Suomalaisen Kirjallisuudenseuran toimituksia 757. Helsinki: SKS.
- Mahkonen 1980.** Mahkonen, Sami, *Avioero: Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta*. Suomalainen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 149. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Mahkonen 1987.** Mahkonen, Sami, ”Naimiskaaresta uudistettuun avioliittolakiin”. *Lakimies* 8/1987, 895–906.
- Markkola 1989.** Markkola, Pirjo. ”Maaseudun työläisvaimot”. Teoksessa Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.), *Tuntematon työläisnainen*. Tampere: Vastapaino.
- Markkola 2002a.** Markkola, Pirjo, *Synti ja siveys: Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 888. Helsinki: SKS.
- Markkola 2002b.** Markkola, Pirjo, ”Työläisnaiset kirkossa”. Teoksessa Minna Ahola & Marjo-Riitta Antikainen & Päivi Salmesvuori (toim.), *Evan tie alttarille*. Helsinki: Edita.
- Murtorinne 1992.** Murtorinne, Eino, *Suomen kirkon historia, osa 3: Autonomian kausi 1809–1899*. Porvoo: WSOY.
- Mustakallio 1988.** Mustakallio, Sinikka, *Naisten itsenäisyshistoriaa Suomessa*. Helsinki. Kansan sivistystyön liitto.

- Mäkelä 1990.** Mäkelä, Klaus (toim.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, Helsinki.
- Niemi 2002.** Niemi, Mari, *Nälkä vai vapauden kaipuu? Siirtolaisuus Etelä-Pohjanmaalta Pohjois-Amerikkaan*.
URL <http://www.utu.fi/erill/instmigr/art/niemi.htm> (20.1.2003).
- Nieminen 1941.** Nieminen Armas, *Väestökysymys entisinä aikoina ja nykyään*. Sosialipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 1. Porvoo: WSOY.
- Nieminen 1951.** Nieminen, Armas, *Taistelu sukupuolimoraalista: Avioliitto- ja seksuaalikeskusteluita suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja A 6. Turku: Väestöpoliittinen tutkimuslaitos.
- Ollila 1994.** Ollila, Anne, ”Perhe – ura vai vankila”. Teoksessa Kari Immonen (toim.), *Naisen elämä: Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Helsinki: Otava.
- Paulaharju 1996.** Paulaharju Samuli, Härmän aukeilta. Neljäs painos. Porvoo: WSOY (alkuteos 1932).
- Pietiäinen 1988.** Pietiäinen, Jukka-Pekka, *Suomen Postin historia I*. Helsinki: Posti ja telelaitos.
- Pohjola-Vilkuna 1995.** Pohjola-Vilkuna, Kirsi, *Eros kylässä: Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa*. Helsinki: SKS.
- Rajainen 1973.** Rajainen, Maija, *Naisliike ja sukupuolimoraali: Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimintuksia 91. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Rekonen 2006.** Rekonen, Petri, ”Etelä-Pohjanmaan valtameren takainen siirtolaisuus 1860–1940”. Teoksessa *Etelä-Pohjanmaan historia, osa VII: 1910-luvulta 1960-luvulle*. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto.
- Roiko-Jokela 1996.** Roiko-Jokela Heikki, ”Kirkko ja muuttuva yhteiskunta”. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela & Timo Pitkänen, *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Jyväskylän historiallinen arkisto, vol. 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Roiko-Jokela 1999.** Roiko-Jokela, Heikki, ”Holhoukseen julistamisen perusteista noin 1600–1985”. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela (toim.), *Vanhuus, vaivat ja erilaiset*. Jyväskylän historiallinen arkisto, vol. 4. Jyväskylä: Kopijyvä.
- Räisänen 1995.** Räisänen Arja-Liisa, *Onnellisen avioliiton ehdot: Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Bibliotheca historica 6. Helsinki: SHS.

Lähteet ja kirjallisuus

- Sollamo 1988.** Sollamo, Raija, ”Feministiteologian naisnäkökulma teologiaan”. Teoksessa Päivi Setälä & Hannele Kurki (toim.), *Akanvirtaan: Johdatus naistutkimukseen*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Toivonen 1963.** Toivonen, Anna-Leena, *Etelä- Pohjanmaan valtameren takainen siirtolaisuus 1867–1930*. Historiallisia tutkimuksia 66. Helsinki: SHS.
- Tommila 1999.** Tommila, Päiviö, *Suuri addressi*. Helsinki: WSOY.
- Vainio-Korhonen 2001.** Vainio-Korhonen, Kirsti, ”NAINEN – Vanhemman suomalaisen kaupunkihistorian tutkimaton sukupuoli”. Teoksessa Anu Lahtinen (toim.), *Tanssiva mies, pakinoiva nainen: Sukupuolten historiaa*. Historia mirabilis 1. Turku: Turun historiallinen yhdistys.
- Virrankoski 1970.** Virrankoski, Pentti, *Tuomiokirjojen käyttö historiantutkimuksessa*. Turku: Turun yliopisto.
- Vilmusenaho 2001.** Vilmusenaho, Risto, *Siikajokilaakson siirtolaisuus vuosina 1850–1914: Talous- ja sosiaalihistoriallinen tutkimus Kestilän, Paavolan, Piippolan, Pulkkilan, Pyhännän, Rantsilan, Revonlahden ja Siikajoen kuntien maastamuutosta*. Haapavesi: R. Vilmusenaho.
- Waren 1898.** Waren, Aksel. *Torpparioloista Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 89. Helsinki: SKS.
- Yli-Olli 2003.** Yli-Olli, Marjatta, *Almalla on kaikki oorait: Amerikan-siirtolaisuuteen liittyvä muistelukerronta Pohjanmaalla*. Espoo: Tietosumma.

C) HAASTATTELUT JA MUISTELMAT

Kansanperinteen arkisto, musiikin tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto

- Mustut/AK/3439. Muistelijana Kerttu Talvitie, kerääjä Erkki Ala-Könni.
- Mustut/Y/07382. Muistelijana Juha Lehtimäki, kerääjä Veikko Kallio.
- Mustut/Y/07385. Muistelijana Kustaa Ylimäki kerääjä Veikko Kallio.
- Mustut/Y/07391. Muistelijana Niilo Porre, kerääjä tuntematon.
- Mustut/Y/07400. Muistelijana Sana Ojanperä, kerääjä tuntematon.
- Mustut/Y/07422. Muistelijana Kalle Vakkuri, kerääjä Terttu Pellikka.
- Mustut/Y/07429. Muistelijana Majja Hintsa, kerääjä tuntematon.
- Mustut/Y/07440–07443. Muistelijana Niilo Holma, kerääjä Erkki Tauriala.
- Mustut/Y/07443. Muistelijana Johannes Heikkilä, kerääjä Erkki Tauriala.
- Mustut/Y/07445. Muistelijana Johannes Vuorela, kerääjä Erkki Tauriala.
- Mustut/Y/07452. Muistelijana Veikko Hautala, kerääjä Erkki Tauriala.

Pukkila, Esa

- *Avioero vuosisadan vaihteen tapaan?* Käsikirjoitus 1998. (Heli Jokisen hallussa).
- sukupuu (Heli Jokisen hallussa).
- Esa Pukkilan puhelinhaastattelu 7.1.2004. Tekijänä Heli Jokinen.
- Aihetta tarkentava kirje, 1.2.2004 (Heli Jokisen hallussa).

Suuren amerikansiirtolaisuuden vuosina, 1800–1900-lukujen taitteessa, kymmenettuhannet siirtolaiset virtasivat Suomesta Pohjois-Amerikkaan. Pääosa siirtolaisista oli miehiä, joutuessa myös niitä, joita koti-Suomeen jäi odottamaan vaimo ja usein myös lapsia. Nämä kotimaahan jääneet vaimot, niin sanotut amerikanlesket, olivat siirtolaisuuden tuottama uusi, ennen tuntematon ihmisryhmä.

Amerikanleski oli omassa yhteisössään kummajainen: aviovaimo, jonka aviomies oli pitkään pois kotoa ja jonka täten täytyi selvittää sekä aviomiehen että aviovaimon askareet ja velvollisuudet ja huolehtia Suomeen jääneestä perheestä. Omana aikanaan amerikanleskiin suhtauduttiin ristiriitaisin tuntein.

Miten amerikanlesket selvisivät jokapäiväisestä arjestaan? Oliko amerikanleskien elämä erityisen moraalitonta tai löyhämoraalista, kuten eräät aikalaisväitteet kuuluivat? Millaista oli tuon ajan aviorakkaus – miten pitkä välimatka ja vierivä aika vaikuttivat avioliittoon?

Yhden keskeisen siirtolaisuuspitäjän kautta Heli Jokinen pureutuu erääseen vähän tunnettuun siirtolaisuuden puoleen. Kirja on elävä kertomus alahärmäläisten siirtolaismiesten kotiin jääneiden vaimojen jokapäiväisestä arjesta elämän realiteettien puristuksessa.

**Siirtolaisuusinstituutti, Pohjanmaan aluekeskus
Peräseinäjoki**

**ISBN 978-951-9266-90-9
ISSN 1455-2981**